

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Καλαμάτας
Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας
Τμήμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Πτυχιακή Εργασία

**«Εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στην Περιφέρεια Δυτικής
Ελλάδας (Αχαΐα, Ηλεία, Αιτωλοακαρνανία)»**

Σπουδαστές: Μπαρμπούνης Αλέξανδρος (Α.Μ.: 2002048)

Τσεκούρας Γεώργιος (Α.Μ.: 2002149)

Επόπτης καθηγητής: κ. Γιακουμάτος Στέφανος

Καλαμάτα, 2011

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τον καθηγητή μας που με τη συνεχή καθοδήγησή του, το αμέριστο ενδιαφέρον του και την πολύτιμη γνώση και εμπειρία που μας προσέφερε την ώθηση στην εκπόνηση αυτής της εργασίας. Επίσης ευχαριστούμε όλους τους εργαζομένους των βιβλιοθηκών στις οποίες απευθυνθήκαμε για την πολύπλευρη βοήθεια και συμβολή τους στην ολοκλήρωση αυτής της εργασίας.

Πρόλογος

Ο τουρισμός είναι σήμερα μια οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα η οποία κινείται σε διεθνές επίπεδο και καλύπτει όλες τις κοινωνικές τάξεις. Συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη κάθε σύγχρονης κοινωνίας και αποβλέπει στην ικανοποίηση ανεπτυγμένου πολιτισμού αναγκών.

Η οικονομική σημασία του τουρισμού και ο ρόλος που διαδραματίζει αυτός στην ανάπτυξη και πρόοδο των σύγχρονων κοινωνιών έχει γίνει πια κοινή συνείδηση. Για τον λόγο αυτόν καταβάλλεται σοβαρή προσπάθεια να αναπτυχθεί ο συγκεκριμένος κλάδος δραστηριότητας της οικονομίας.

Είναι από όλους παραδεκτό ότι ο τουρισμός είναι μια οικονομική δραστηριότητα πρωταρχικής σημασίας και σπουδαιότητας για πολλές χώρες. Οι αναπτυσσόμενες κυρίως χώρες όπως και η Ελλάδα είδαν στον τουρισμό ένα τομέα που θα μπορούσε να καλύψει την ανάγκη τους σε ξένο συνάλλαγμα.

Ο τουρισμός κατατάσσεται διεθνώς μεταξύ των πλέον σημαντικών βιομηχανιών με ταχείς ρυθμούς αύξησης του κύκλου εργασιών του και σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, με ιδιαίτερη συμβολή στην απασχόληση και στις συναλλαγματικές εισπράξεις. Οι συντελεστές που συνέβαλαν τα μέγιστα στη γρήγορη ανάπτυξη του τουρισμού είναι χωρίς αμφιβολία η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, η μείωση του χρόνου και του κόστους ταξιδιού, οι εξελίξεις στην τεχνολογία, η ασφάλεια και μια σειρά από άλλους παράγοντες.

Στην εργασία αυτή θα γίνει προσπάθεια ανάδειξης του φαινομένου και των εξελίξεων διαχρονικά του τουρισμού στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου, η εργασία χωρίζεται σε πέντε επιμέρους κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται κάποια εισαγωγικά στοιχεία για τον τουρισμό, έννοιες και ιστορική αναδρομή του, καθώς επίσης και οι επιπτώσεις σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και ειδικότερα τα βασικότερα οικονομικά στοιχεία της και οι υποδομές της. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και ειδικότερα στους νομούς Αχαΐας, Ηλείας και Αιτωλοακαρνανίας με την παράθεση στατιστικών στοιχείων. Στο τέταρτο κεφάλαιο, αναλύεται η έννοια των χρονοσειρών και των μοντέλων τους, η έννοια της

εποχικότητας ενώ παρουσιάζεται η εποχικότητα όπως αυτή προέκυψε από τον υπολογισμό των δεδομένων που αφορούσαν την Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Η εργασία ολοκληρώνεται στο πέμπτο κεφάλαιο όπου παρουσιάζονται τα συμπεράσματα που εξήχθησαν.

Πίνακας Περιεχομένων

Ευχαριστίες.....	2
Πρόλογος.....	3
Κεφάλαιο 1^ο – Το φαινόμενο του τουρισμού	7
1.1. Εννοιολογική προσέγγιση του τουρισμού	7
1.2. Ιστορική αναδρομή του τουρισμού.....	10
1.3.1. Οικονομικά οφέλη του τουρισμού.....	15
1.3.2. Οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού	16
1.3.3. Οι θετικές κοινωνικές επιδράσεις του τουρισμού.....	18
1.3.4. Οι αρνητικές κοινωνικές επιδράσεις του τουρισμού	20
Κεφάλαιο 2^ο - Τουρισμός στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας	23
2.1. Παρουσίαση Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	23
2.2. Υποδομές της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	24
2.3. Ξενοδοχειακές υποδομές της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	26
2.4. Βασικά οικονομικά στοιχεία της Περιφέρειας δυτικής Ελλάδας	28
Κεφάλαιο 3^ο - Εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (Νομοί Αχαΐας, Ηλείας και Αιτωλοακαρνανίας)	38
3.1. Οι εξελίξεις του τουρισμού στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας.....	38
3.1.1. Αφίξεις και διαχρονική εξέλιξη στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας	38
3.1.2. Διανοκτερεύσεις και διαχρονική εξέλιξη στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας.....	40
3.1.3. Πληρότητα ξενοδοχειακών μονάδων και διαχρονική εξέλιξη στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας.....	44
3.2. Οι εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στο Ν. Αχαΐας.....	45
3.2.1. Ξενοδοχειακή υποδομή και διαχρονική εξέλιξη στο Ν. Αχαΐας	45
3.3. Εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στο Ν. Ηλείας.....	49
3.3.1. Ξενοδοχειακή υποδομή και διαχρονική εξέλιξη στο Ν. Ηλείας.....	49

3.4. Εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στο Ν. Αιτωλοακαρνανίας.....	53
3.4.1. Ξενοδοχειακή υποδομή και διαχρονική εξέλιξη Ν. Αιτωλοακαρνανίας.....	53
Κεφάλαιο 4^ο - Εκτίμηση εποχικότητας: Η περίπτωση της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.....	58
4.1. Η έννοια των χρονοσειρών.....	58
4.2. Τα βασικά μοντέλα χρονοσειρών.....	59
4.3. Εποχικότητα και συντελεστής Gini.....	62
4.3.1. Η έννοια της εποχικότητας.....	62
4.3.2. Οι συνέπειες της εποχικότητας.....	63
4.3.3. Υπολογισμός της εποχικότητας με το συντελεστή Gini.....	64
4.4. Η εποχικότητα στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας.....	66
Κεφάλαιο 5^ο - Συμπεράσματα.....	73
Βιβλιογραφία.....	76
Παράρτημα.....	78
Κατάλογος Πινάκων - Διαγραμμάτων.....	78

Κεφάλαιο 1^ο – Το φαινόμενο του τουρισμού

1.1. Εννοιολογική προσέγγιση του τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο με οικονομικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και περιβαλλοντικές διαστάσεις. Στη σύγχρονη του μορφή, ο τουρισμός έχει πάρει μαζικά χαρακτηριστικά, γεγονός που τον διαφοροποιεί, κυρίως ποσοτικά, από παλαιότερες μορφές του. Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ο τουρισμός από προνόμιο των πλουσίων γίνεται δικαίωμα των εργαζομένων και παίρνει μαζική και ομαδική μορφή. Ταυτόχρονα εκτός από εσωτερικός γίνεται και εξωτερικός τουρισμός, δηλαδή διεθνοποιείται.

Οι μετακινήσεις για τουριστικούς λόγους πραγματοποιούνται στο εσωτερικό της χώρας και από χώρα σε χώρα και καθοριστικό ρόλο σε αυτό διαδραμάτισε η τεχνολογική εξέλιξη στα μεταφορικά μέσα, αλλά και η βελτίωση των συνθηκών απασχόλησης και αμοιβής των εργαζομένων, οι κοινωνικές παροχές και η ανάπτυξη των τουριστικών επιχειρήσεων.

Οι διαστάσεις που πήρε το τουριστικό φαινόμενο μεταπολεμικά οδήγησε πολλές χώρες στη λήψη μέτρων για την ανάπτυξη του τουρισμού, όπως για παράδειγμα η εκτέλεση έργων τουριστικής υποδομής, με θετικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη.

Υπάρχουν αρκετοί ορισμοί του τουρισμού. Σύμφωνα με την Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Α.)¹, « ο τουρισμός περιλαμβάνει οποιαδήποτε δραστηριότητα που αφορά προσωρινή μετακίνηση ανθρώπων σε περιοχές διαφορετικές από αυτές που ζουν και εργάζονται». Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού² (World Tourism Organization) θεωρεί ότι «ο τουρισμός περιλαμβάνει τις δραστηριότητες των ανθρώπων που ταξιδεύουν και διαμένουν σε περιοχές διαφορετικές από το μέρος που μέχρι τώρα διέμεναν όχι περισσότερο από ένα συνεχόμενο χρόνο για διασκέδαση, δουλειές ή για άλλους σκοπούς».

¹Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Α.), Αρχική, διαθέσιμο στο: <http://www.visitgreece.gr>, ημερ. ανάκτησης 11/12/2010, Αθήνα.

²World Tourism Organization (U.N.W.T.O.), Αρχική, διαθέσιμο στο: <http://www.unwto.org>, ημερ. ανάκτησης 12/12/2010, Αθήνα.

Ο τουρισμός, σύμφωνα με την Διεθνή Ακαδημία Τουρισμού³, είναι το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και οι δραστηριότητες που προκύπτουν από αυτές. Ο συγκεκριμένος ορισμός είναι όμως ελλιπής στο βαθμό που ορίζει ότι κάθε μετακίνηση γενικά του ανθρώπου εμπεριέχει την έννοια του τουρισμού και δεν διευκρινίζει το είδος των δραστηριοτήτων. Για παράδειγμα, όσοι μετακινούνται για να απασχοληθούν σε ένα άλλο τόπο δεν είναι τουρίστες.

Η Διεθνής Ομοσπονδία Δημοσιογράφων και Συγγραφέων Τουρισμού⁴ ορίζει ότι «ο τουρίστας είναι το άτομο που πραγματοποιεί μια μετακίνηση, για οποιαδήποτε αιτία, πέραν του συνήθους περιβάλλοντος του και το οποίο χρησιμοποιεί το χρόνο της σχολής τους για την ικανοποίηση της περιέργειας του, σε όλες τις μορφές της καθώς και της ανάγκης του για ανάπαυση και ψυχαγωγία».

Τουρισμός επίσης καλείται η από χώρα σε χώρα, ή από τόπο σε τόπο μετάβαση ατόμων σε ομάδες ή μεμονωμένα, με σκοπό μικρή ή μεγάλη, όχι όμως μόνιμη, διαμονή, χωρίς άσκηση επαγγέλματος, για λόγους γενικά αναψυχής.

Τουρισμός, σύμφωνα με την άποψη του Μαγγιotti, είναι το σύνολο των σχέσεων και των γεγονότων που σχετίζονται με τη διαμονή των ξένων που ταξιδεύουν για αναψυχή, μόρφωση ή θεραπεία χωρίς κύριο σκοπό το κέρδος. Σχέσεις και γεγονότα αναφέρει ο Μαγγιotti. Οι σχέσεις και τα γεγονότα αναφέρονται στη διαδικασία προετοιμασίας της τουριστικής μετακίνησης, αναφέρονται στη διάρκεια της παραμονής μόνο ή κατά την επάνοδο στο μόνιμο περιβάλλον, προφανώς, το κάθε τι που λαμβάνει χώρα από τη στιγμή της απόφασης μέχρι τη στιγμή της πραγματοποίησης της τουριστικής διαδικασίας.

Απ' όλους τους ορισμούς που αναφέρθηκαν, προκύπτει ότι δύο είναι τα βασικά χαρακτηριστικά για να οριστεί ο τουρισμός: το κίνητρο και η μετακίνηση. Αρκετοί διεθνείς οργανισμοί για να μπορέσουν να ορίσουν και να επεξηγήσουν την έννοια «τουρίστας» λαμβάνουν υπ' όψη τους το σκοπό του ταξιδιού (κίνητρο) και τη διάρκεια παραμονής (μετακίνηση).

³Ακαδημία Τουριστικών Ερευνών και Μελετών (Α.Τ.Ε.Μ.), Τουρισμός: Μια παγκόσμια βιομηχανία, ημερίδα 03/10/2005, διαθέσιμο στο: <http://www.atem.gr/index.php?loc=deltia>, ημερ. ανάκτησης 18/12/2010, Αθήνα.

⁴Thompson J., Special report, Fédération Internationale des Journalistes et Ecrivains du Tourisme (Διεθνής Ομοσπονδία Δημοσιογράφων και Συγγραφέων Τουρισμού - FIJET), διαθέσιμο στο: <http://www.fijet.net/newsletter/Newsletter1002.pdf>, ημερ. ανάκτησης 02/12/2010, Αθήνα.

Ο τουρισμός με το πέρασμα του χρόνου έχει εξελιχθεί, εμφανίζεται με διάφορες μορφές και αλληλεπιδρά με διάφορες άλλες δραστηριότητες γι' αυτό είναι δύσκολο να ορισθεί με ακρίβεια. Ο τουρισμός στη σύγχρονη μορφή του θα μπορούσε να ορισθεί σαν η πρόσκαιρη μετακίνηση ανθρώπων από τον τόπο της μόνιμης διαμονής τους σε ένα άλλο τόπο με σκοπό την ικανοποίηση των τουριστικών τους αναγκών (ξεκούραση, αναψυχή), καθώς και η οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, υποδοχή και καλύτερη εξυπηρέτηση αυτών των ανθρώπων.

Έτσι, για να χαρακτηριστεί μια μετακίνηση ως τουρισμός, πρέπει να υπάρχει μετακίνηση ατόμων από έναν τόπο σε άλλον, στην ίδια ή άλλη χώρα, με σκοπό την αναψυχή, την ψυχαγωγία, λόγου υγείας ή άλλους, η μετακίνηση δε αυτή πρέπει να είναι πρόσκαιρη και να μην συνδέεται με την άσκηση εργασίας κατά τη διάρκεια της παραμονής.

Παρόλη την ανάπτυξη που έχει γνωρίσει ο τουρισμός τα τελευταία χρόνια, παραμένει να αποτελεί ένα είδος πολυτέλειας. Βέβαια όλο και περισσότερα άτομα, στις αναπτυγμένες χώρες, βλέπουν τον τουρισμό ως τρόπο ζωής. Μια σειρά παράγοντες επηρεάζουν τους πολίτες ως προς την άποψη τους για τον τουρισμό. Τέτοιοι παράγοντες αφορούν την αύξηση του ελεύθερου χρόνου των εργαζομένων, την αύξηση των εισοδημάτων τους, τη βελτίωση των συγκοινωνιών και των διαφόρων μεταφορικών μέσων, την αύξηση της προσφοράς των λεγόμενων τουριστικών πακέτων κ.τ.λ. Με τον όρο τουριστικά πακέτα εννοούμε ένα σύνολο υπηρεσιών που προσφέρονται στον καταναλωτή τουρίστα σε σχετικά χαμηλές τιμές (για παράδειγμα αεροπορικά εισιτήρια, διαμονή, διατροφή, μετακινήσεις, ξεναγήσεις κ.τ.λ.).

Η ανάπτυξη του τουρισμού που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια επηρεάζει αναμφισβήτητα τόσο την οικονομία όσο και την κοινωνία. Γενικότερα γεννά πολλά ερωτηματικά αλλά και δημιουργεί και ευθύνες στους ασκούντες τουριστική πολιτική. Κύριο μέλημα τους είναι να μεγιστοποιήσουν τις θετικές επιδράσεις του τουρισμού (για παράδειγμα στο εθνικό εισόδημα, στην απασχόληση κ.τ.λ.) και να ελαχιστοποιήσουν τις αρνητικές επιδράσεις (για παράδειγμα στο περιβάλλον, την πολιτιστική μας κληρονομιά κ.τ.λ.). Η εκάστοτε προσέγγιση, με διαφορετικές αναλογίες, προσδιορίζει τη συμβολή του τουρισμού⁵:

⁵ Βαρβαρέσος Σ., Τουρισμός - έννοιες - μεγέθη - δομές, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα, 1998, σελ. 7-11.

- 1) Στην προβολή της χώρας ως τουριστικός προορισμός.
- 2) Στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- 3) Στην οικονομική ανάπτυξη.
- 4) Στην ευημερία της τοπικής κοινωνίας.
- 5) Στη δυνατότητα να παρέχει απόλαυση στους τουρίστες, σε φυσικά τοπία.
- 6) Στην προώθηση της οικονομίας.

1.2. Ιστορική αναδρομή του τουρισμού

Ο άνθρωπος ταξιδεύει από την αρχαιότητα. Η ιστορία του τουρισμού ανέρχεται σε εκατοντάδες χρόνια και έχει περάσει από διάφορα στάδια μέχρι τη μετεξέλιξη του τουρισμού στη σημερινή του μορφή. Παρόλο που από τα αρχαία χρόνια έως σήμερα στηρίχτηκε στον ελεύθερο χρόνο και τη μετακίνηση, εντούτοις παρουσίασε διαχρονικά μια μορφολογική εξέλιξη και μια διευρυνόμενη χωρικά διάρθρωση.

Το ταξίδι για την εμπορία, για τον εμπλουτισμό των γνώσεων, για την πολιτισμική επικοινωνία και για την αναψυχή δεν είναι επινοήση της σύγχρονης εποχής. Ξεκίνησε στην Αρχαία Ελλάδα και στην Αρχαία Ρώμη, εκεί που ο ελεύθερος χρόνος απεικόνιζε την προέλευση και την τάξη των πολιτών που ήταν ελεύθεροι και οικονομικά εύποροι, απαλλαγμένοι από κάθε εξαναγκαστική απασχόληση. Ωστόσο, ήταν υποχρεωμένοι να ασχολούνται με τα κοινωνικά, ηθικά και πολιτικά ζητήματα που δημιουργούσε η εύρυθμη λειτουργία της πολιτείας. Η εργασία τότε ήταν αντίθετη στο πνεύμα της πολιτείας και του πολιτεύματος, ενώ ο ελεύθερος χρόνος συνδεόταν ουσιαστικά με τις ευγενείς απασχολήσεις και ήταν απόρροια μια πολιτικής σκέψης που όχι μόνο περιέγραφε, αλλά και οριοθετούσε το τι είναι ελευθερία και τι όχι. Όσοι διέθεταν ελεύθερο χρόνο, δηλαδή αυτοί που ανήκαν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, είχαν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε διαφόρων τύπων ταξιδιωτικές μετακινήσεις.

Αναφορικά, παρατίθεται το παράδειγμα των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αρχαία Ελλάδα, την πρώτη οργανωμένη μορφή αθλητικού τουρισμού το 776 π.Χ., τις διεθνείς ταξιδιωτικές μετακινήσεις για λόγους αναψυχής των Ελλήνων και των Ρωμαίων στην Αίγυπτο, καθώς και τις εσωτερικές μετακινήσεις για να παρευρεθούν

σε θεατρικές παραστάσεις, εορτές κ.λπ. Την περίοδο εκείνη μάλιστα, η φιλοξενία έχει την ισχύ νόμου.

Ο πρώτος καταγεγραμμένος διεθνής τουρίστας, ο γεωγράφος και ιστορικός Ηρόδοτος (480 – 421 π.Χ.), περιγράφει στις περιηγήσεις του γεωγραφικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των τόπων που επισκέπτεται και μπορεί να χαρακτηριστεί (σύμφωνα με την τουριστική τυπολογία του 19^{ου} αιώνα) ως μοντέλο τουρίστα. Αυτή είναι και η περίοδος που εμφανίζονται τα πρώτα κρατικά πανδοχεία, που παρέχουν δωρεάν τις υπηρεσίες τους στους ταξιδιώτες, καθώς και τα πρώτα πανδοχεία κερδοσκοπικής μορφής. Αρχικά, βρίσκονται αυτόνομα κατά μήκος των μεγάλων οδικών αξόνων, ενώ προς το τέλος της αρχαιότητας εμφανίζονται οι πρώτες τάσεις εμπορευματοποίησης των ταξιδιωτικών μετακινήσεων⁶.

Κατά τη διάρκεια του Μεσαίωνα, δύο μορφές τουρισμού επικρατούν κατεξοχήν⁷:

- 1) Ο πανεπιστημιακός τουρισμός, ο οποίος εμφανίζεται ιδιαίτερα ανεπτυγμένος γύρω από τα πανεπιστημιακά κέντρα της Ευρώπης, όπως το Παρίσι, το Μονπελιέ, η Οξφόρδη, το Κέιμπριτζ.
- 2) Ο τουρισμός των μεγάλων θρησκευτικών γεγονότων και εορτών, όπου στα τέλη του Μεσαίωνα, η ελβετική και η γερμανική ξενοδοχία έχει αποκτήσει μεγάλη φήμη, χάρη στην ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών, ενώ στη Γαλλία η γαστρονομία συμβάλλει στην περαιτέρω εξειδίκευση του ξενοδοχειακού προϊόντος, συνδέοντας κατ' αυτό τον τρόπο την παραμονή με την ψυχαγωγία.

Κατά τη διάρκεια της Αναγέννησης, ο τουρισμός εμπλουτίζεται με νέα κίνητρα. Οι άνθρωποι ταξιδεύουν με κύριο σκοπό την ευχαρίστηση ή την «διανοουμενίστικη περιέργεια». Αυτή είναι η περίοδος που εμφανίζονται και οι μεγάλοι εξερευνητές των θαλασσών, όπως ο Χριστόφορος Κολόμβος (1451-1506). Στα πλαίσια μάλιστα των εκπαιδευτικών μετακινήσεων των Άγγλων ευγενών, δημιουργούνται στη Γαλλία δύο ειδών περιηγήσεις: η «μικρή περιήγηση – le petit tour», που περιλάμβανε το Παρίσι και τη νοτιοδυτική Γαλλία και, η «μακρά περιήγηση – le grand tour», η οποία συμπεριλάμβανε τη Βουργουνδία, τη νότια και τη νοτιοανατολική Γαλλία.

Το 1800 χρησιμοποιείται για πρώτη φορά η λέξη «tourist» για να χαρακτηρίσει τα άτομα που συμμετείχαν στη «μακρά περιήγηση – le grand tour». Το 1811

⁶Tocquer G., Zins M. Marketing du Tourisme, Εκδόσεις Caetan Morin, Κεμπέκ, 1989, σελ. 41.

⁷Sigaux G., Histoire du Tourisme, Εκδόσεις Decouverte de la Science, Γενεύη, 1965, σελ. 79.

πρωτοεμφανίζεται η λέξη «tourism», για να δηλώσει κατά επεξηγηματικό τρόπο την πρακτική του να ταξιδεύει κανείς από ευχαρίστηση. Μεταξύ του 1840 και του 1860, τα χαρακτηριστικά του τουρισμού και η κινητικότητα των τουριστών μεταβάλλονται με την ανακάλυψη και την εξάπλωση του σιδηροδρόμου, που υπήρξε και το πρώτο μέσο μαζικής μεταφοράς. Το 1839 εκδίδονται οι πρώτοι τουριστικοί οδηγοί του Beadecker, οι οποίοι αναφέρονται σε όλα εκείνα τα στοιχεία που αφορούν την πραγματοποίηση ενός ταξιδιού στο Ρήνο (Pour un voyage sur le Reine). Την ίδια σχεδόν περίοδο, ο J. Murray εκδίδει στην Αγγλία ένα εγχειρίδιο για ταξιδιώτες στην Ελβετία (Handbook for travelers in Switzerland). Το 1841 στην Αγγλία ο Thomas Cook οργανώνει το πρώτο ταξίδι με οδηγούς, ενώ το 1845 δημιουργεί στο Λεισέστερ το γραφείο ταξιδιών «Thomas Cook & Son», το οποίο στη συνέχεια θα ιδρύσει υποκαταστήματα σε 68 χώρες του κόσμου, και οργανώνει το πρώτο στην ιστορία τουριστικό ταξίδι στην Ευρώπη. Παράλληλα, μέχρι τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, παρατηρείται μια χωρίς προηγούμενο ανάπτυξη των ξενοδοχείων πολυτελείας Grand Hotel της Ρώμης το 1893, Ritz του Παρισιού και Carlton του Λονδίνου το 1898.

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, το τουριστικό φαινόμενο μεταβάλλεται. Σ' αυτό συμβάλλουν λόγοι όπως η οικονομική συγκυρία της περιόδου 1905 – 1914, ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος (1914 – 1918), όπου οι αριστοκράτες και οι μονάρχες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης ουσιαστικά εξαφανίζονται, οι πληθωριστικές τάσεις, που αφανίζουν ολοκληρωτικά τους εισοδηματίες (rentiers) που αποτελούσαν την «τουριστική κοινωνία» (tourist society) του 19^{ου} αιώνα και η οικονομική κρίση του 1929, η οποία καταστρέφει οριστικά τον αριστοκρατικό τουρισμό του 19^{ου} αιώνα⁸.

Ο 20^{ος} αιώνας αποτελεί τη χρονική περίοδο – σταθμό για τη μεταγενέστερη εξέλιξη του τουριστικού φαινομένου. Οι θεσμικές, οικονομικές, κοινωνικές και τεχνολογικές ανακατατάξεις που επιτελούνται στα πλαίσια της βιομηχανικής επανάστασης προσδιορίζουν όχι μόνο τη μελλοντική μορφολογία του τουρισμού, αλλά συμβάλλουν στην εμφάνιση των πρώτων τάσεων της μαζικοποίησης και της εμπορευματοποίησής του.

Για τον άνθρωπο της σύγχρονης κοινωνίας, τουλάχιστον των αναπτυγμένων κρατών, το ταξίδι με την σημερινή μαζικοποίηση του τουρισμού και τις εναλλακτικές προτάσεις των τελευταίων δεκαετιών για νέες μορφές τουριστικής ανάπτυξης και

⁸Boyer M., Le Tourisme, Εκδόσεις Seuil, Παρίσι, 1982, σελ. 147.

σχεδιασμού, έχει καταστεί ψυχική ανάγκη. Στις μέρες μας ο τουρισμός είναι μια ευρέως διαδεδομένη δραστηριότητα για τον αναπτυγμένο κόσμο, κυρίαρχη οικονομική δύναμη για πολλά αναπτυγμένα και αναπτυσσόμενα κράτη καθώς σηματοδοτεί σημαντικές προοπτικές για την ανάπτυξη πολλών υποανάπτυκτων περιοχών. Τις τελευταίες δεκαετίες, η συνεχής αύξηση του βιοτικού επιπέδου των ατόμων, η αύξηση του ελεύθερου χρόνου και οι σημαντικές επιτεύξεις της τεχνολογίας, κυρίως στον τομέα των μεταφορών και των επικοινωνιών, έχουν αυξήσει δυναμικά τη ζήτηση για διακοπές και αναψυχή⁹.

1.3. Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην οικονομία και την κοινωνία

Η συγκέντρωση τουριστών σε έναν τουριστικό προορισμό και οι συνδεδεμένες με αυτόν τουριστικές εγκαταστάσεις για την παροχή σε αυτούς υπηρεσιών φιλοξενίας και όχι μόνο προκαλούν αναπόφευκτα μια σειρά επιδράσεων και συγκεκριμένα οικονομικών και κοινωνικών κατά κύριο λόγο. Οι οικονομικές επιδράσεις περιλαμβάνουν αυξήσεις κερδών, δημιουργία εισοδημάτων, δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης, βελτιώσεις των οικονομικών δομών, ενθάρρυνση των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων κλπ. Οι κοινωνικές επιδράσεις περιλαμβάνουν τις αλλαγές στον τρόπο ζωής των κατοίκων των τουριστικών προορισμών, καθώς επίσης στις παραδόσεις, στα ήθη και στα έθιμα κλπ.

Ας σημειωθεί ότι τα όρια της πληθυσμιακής αντοχής διαφέρουν μεταξύ οικονομικού και κοινωνικού υποσυστήματος μιας μικρής κοινωνίας και ακόμα ποικίλουν μεταξύ των συστατικών που συνεισφέρουν σε οποιοδήποτε από τα τρία αυτά υποσυστήματα.

Κατά συνέπεια η ανάπτυξη μιας τουριστικής δραστηριότητας σε μια κοινωνία μπορεί να είναι οικονομικά επιθυμητή ενώ ταυτόχρονα μπορεί να είναι κοινωνικά και περιβαλλοντικά επιζήμια. Για παράδειγμα μια τουριστική δραστηριότητα μπορεί να δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης και κατ' επέκταση εισοδήματα για τους μόνιμους κάτοικους, πλην όμως οι εργάσιμες ώρες στις θέσεις απασχόλησης για τις οποίες ο λόγος μπορεί να είναι τέτοιες ώστε η οικογενειακή ζωή και η κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων να επηρεάζονται δυσμενώς.

⁹Ευσταθίου Π., Αναψυχή και τουρισμός, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2004, σελ. 45-52.

Η ανάπτυξη του τουρισμού μπορεί να είναι επιζήμια από περιβαλλοντικής άποψης, αλλά μπορεί επίσης να συμβάλει στην εισροή σημαντικών εσόδων, από τα οποία ένα μέρος μπορεί να διατεθεί, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για την αντιμετώπιση της ρύπανσης του περιβάλλοντος. Οι διασυνδέσεις μεταξύ καθενός από τα τρία υποσυστήματα, δηλαδή του οικονομικού, φυσικού και κοινωνικού είναι στενές, ώστε τόσο η μέτρηση των τουριστικών επιδράσεων όσο και προγραμματισμός τους ούτε απλή αλλά ούτε και εύκολη υπόθεση είναι.

Η λήψη μέτρων που εφαρμοζόμενα θα μπορούσαν να αμβλύνουν τουλάχιστον τις αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού και ταυτόχρονα να αυξήσουν τις θετικές επιδράσεις του συνεπάγονται αντισταθμίσεις επιλογών. Παίρνοντας τέτοιου είδους αποφάσεις, η γνώση της δυναμικής των τουριστικών επιδράσεων και πώς αυτές διαφέρουν κατά περίπτωση, οι διαφορετικές τουριστικές δραστηριότητες και οι τουριστικές περιοχές με διαφορετικά χαρακτηριστικά, είναι επιτακτική. Τέτοιου είδους όμως πληροφορίες δεν είναι ακόμα επαρκώς διαθέσιμες, εξαιτίας δε αυτού, ο προγραμματισμός για μια ορθολογιστική εκμετάλλευση των ωφελειών που προκύπτουν από τις επιδράσεις της τουριστικής ανάπτυξης υπήρξε υποτυπώδης και ως εκ τούτου αναποτελεσματικός.

Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για προγραμματισμό ή διαχείριση των τουριστικών επιδράσεων, προήλθε κατά κύριο λόγο από την ύπαρξη αρνητικών καταστάσεων ή κρίσεων που προκλήθηκαν εξαιτίας αυτών και που συχνά οφειλόntonταν στην υπέρβαση των ορίων της πληθυσμιακής αντοχής των κοινωνιών. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα κρίθηκε αναγκαίο να περιοριστεί η χρήση των τουριστικών τους εγκαταστάσεων και κατ' επέκταση η παροχή υπηρεσιών φιλοξενίας εκ μέρους τους, ενώ ταυτόχρονα αποθαρρύνθηκε με διάφορους τρόπους η προσέλκυση τουριστών σε αυτούς, ιδιαίτερα δε κατά τους μήνες αιχμής της τουριστικής κίνησης¹⁰.

¹⁰Μανώλογλου, Ε., Μάρκου, Α., Παπλιάκου, Β., Τσάρτας, Π., Ο τουρισμός ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής. Εκδόσεις Εξάντας Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), Αθήνα, 1998, σελ. 11-21.

1.3.1. Οικονομικά οφέλη του τουρισμού

Οι οικονομικές επιδράσεις του τουρισμού είναι οι εξής^{11,12}:

- 1) Εισροή συναλλαγματικών εσόδων στις χώρες υποδοχής και φιλοξενίας. Οι πληρωμές που γίνονται σε μια χώρα υποδοχής και φιλοξενίας τουριστών από τα άτομα που την επισκέπτονται για τουριστικούς σκοπούς καταγράφονται σαν τουριστικό συνάλλαγμα. Παρότι για τις ευρωπαϊκές χώρες, η έλευση του ευρώ έχει σχεδόν εκμηδενίσει την εισροή συναλλάγματος, εντούτοις έχει ιδιαίτερη σημασία για τις αναπτυσσόμενες χώρες, τα εθνικά νομίσματα των οποίων δεν είναι ισχυρά.
- 2) Συμβολή στη διαμόρφωση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (Α.Ε.Π.). Η συμβολή του τουρισμού στη διαμόρφωση του Α.Ε.Π. μιας χώρας υπολογίζεται με την αποτίμηση των δαπανών σε τρέχουσες τιμές που πραγματοποιούν οι τουρίστες, τόσο για εσωτερικό όσο και για διεθνή τουρισμό, και αφού στη συνέχεια αφαιρεθούν τα αγαθά και οι υπηρεσίες που αγοράστηκαν από τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, για τον οποίο ο λόγος.
- 3) Επιδράσεις στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Οι θετικές επιπτώσεις της τουριστικής δαπάνης έχουν παροτρύνει πολλά αναπτυσσόμενα και υπανάπτυκτα κράτη, να προωθήσουν τον τουρισμό σε μια προσπάθεια αύξησης των συναλλαγματικών τους εισροών και βελτίωσης του ισοζυγίου πληρωμών. Ο τουρισμός μέσω των συναλλαγματικών του εσόδων δημιουργεί τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την κάλυψη των εμπορικών ελλειμμάτων από τη συνεχώς αυξανόμενη τάση για την αγορά εισαγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.
- 4) Δημιουργία ευκαιριών απασχόλησης. Ο τουρισμός είναι τομέας έντασης εργασίας. Λόγω του εποχικού χαρακτήρα επηρεάζει το χαρακτήρα της απασχόλησης, η οποία είναι εποχική, ανειδίκευτη και περιστασιακή ή με την μορφή αυτοαπασχόλησης. Μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε:
 - i. Άμεση. Να αφορά θέσεις εργασίας σε μονάδες της ίδιας της τουριστικής βιομηχανίας.

¹¹Ηγουμενάκης Ν., Τουριστική Πολιτική, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 1997, σελ. 214 – 216.

¹²Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π., Εισαγωγή στον Τουρισμό, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 1998, σελ. 214-221.

- ii. Έμμεση. Να προκύπτει από δραστηριότητες της τουριστικής προσφοράς, δηλαδή να αφορά θέσεις που δημιουργούνται σε άλλους κλάδους παραγωγικής δραστηριότητας, πέρα από τον τουριστικό.
 - iii. Επαγωγική. Να προκύπτει από τις επιδράσεις του πολλαπλασιαστή τουριστικού εισοδήματος, καθώς οι ντόπιοι κάτοικοι ξαναξοδεύουν τα χρήματα που κέρδισαν και δημιουργούν ζήτηση προϊόντων.
- 5) Περιφερειακή ανάπτυξη. Η ανάπτυξη του τουρισμού αυξάνει τα εισοδήματα, την απασχόληση, τις επενδύσεις και διευρύνει την βάση της παραγωγικής οικονομίας, με αποτέλεσμα να σταματά η μετανάστευση και να βελτιώνεται το επίπεδο και η ποιότητα ζωής. Ειδικότερα σε περιοχές με πλούσιους τουριστικούς πόρους, η ανάπτυξη είναι εξαιρετικά δυναμική σε ετήσιους ρυθμούς.
- 6) Πολλαπλασιαστικές επιδράσεις στην τοπική οικονομία. Δημιουργούνται θετικές επιδράσεις σε πολλούς κλάδους, όπως η βιομηχανία και η βιοτεχνία, οι κατασκευές, οι υπηρεσίες μεταφορών και το εμπόριο.
- 7) Φορολογικά έσοδα για το κράτος. Οι επενδύσεις δημιουργούν νέες επιχειρήσεις με αποτέλεσμα να αυξάνονται τα φορολογικά έσοδα του κράτους.
- 8) Πληθωρισμός και αύξηση των τιμών της γης. Ο τουρισμός αυξάνει το κόστος ζωής σε τοπικό επίπεδο όπου η ανάπτυξη του είναι μαζική και οργανωμένη. Υπάρχει μάλιστα και υπερβολική αύξηση στις τιμές της γης, γεγονός που συσχετίζεται μια με την γενικότερη τάση για χωρική επέκταση των δραστηριοτήτων.

1.3.2. Οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού

Μια από τις οικονομικές δραστηριότητες που επιχειρείται να αναπτυχθεί σε περιφερειακό επίπεδο σε πολλές χώρες είναι και ο τουρισμός. Στις περισσότερες από αυτές η ανάπτυξη του τουρισμού πέρα από το ότι ήταν προγραμματίστη και ευκαιριακή, επικεντρωνόταν κατά κύριο λόγο στα μεγάλα αστικά κέντρα.

Η ανάπτυξη του τουρισμού δεν είναι τόσο εύκολη όσο ενδεχόμενα να φαίνεται από πρώτη όψη και αυτό γιατί απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσει να επιτευχθεί

αυτή είναι η δημιουργία έργων τουριστικής υποδομής με κρατική χρηματοδότηση, η δημιουργία έργων τουριστικής αναδομής με την ανάπτυξη επενδυτικής δραστηριότητας εκ μέρους της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, καθώς επίσης η εκπαίδευση τουριστικών στελεχών και η κατάλληλη κατάρτιση ανθρώπινου δυναμικού σε τουριστικά επαγγέλματα για την παροχή της ζητούμενης ποσότητας και ποιοτικής στάθμης τουριστικών υπηρεσιών.

Ακόμα, το τουριστικό προϊόν που παράγεται και προσφέρεται για κατανάλωση ή χρήση να είναι αυτό που ξένοι και ντόπιοι τουρίστες ζητούν να αγοράσουν για να ικανοποιήσουν τις τουριστικές τους ανάγκες ή επιθυμίες. Πάνω απ' όλα όμως η ανάπτυξη του τουρισμού προϋποθέτει τη χάραξη και εφαρμογή μιας ρεαλιστικής περιφερειακής πολιτικής εκ μέρους των πολιτικών εξουσιών των διάφορων χωρών στο πλαίσιο πάντα της υλοποίησης του γενικού προγράμματος οικονομικής ανάπτυξης ή μεγέθυνσης¹³.

Ο ρόλος του παραγωγικού συντελεστή «εργασία» στην ανάπτυξη του τουρισμού στην περιφέρεια είναι οπωσδήποτε καθοριστικός, αφού τα περιθώρια αυτοματοποίησης και μηχανοποίησης της τουριστικής παραγωγής είναι πιο περιορισμένα. Παρ' όλα αυτά όμως οι περισσότερες αν όχι όλες οι τουριστικά αναπτυγμένες χώρες αντιμετωπίζουν σοβαρές ελλείψεις ειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού για τη χρησιμοποίηση του σε διάφορες θέσεις εργασίας στην τουριστική βιομηχανία, με αποτέλεσμα ο παραγωγικός συντελεστής «εργασία» να παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της τουριστικής προσφοράς. Κατά συνέπεια η ποσοτική και ποιοτική σύνθεση της παρεχόμενης εργασίας, από τους απασχολούμενους στην τουριστική βιομηχανία, έχει άμεσες επιπτώσεις στην παραγωγή τουριστικών υπηρεσιών τόσο από ποσοτικής, όσο και από ποιοτικής άποψης.

Αν και ο ρόλος του κεφαλαίου στην παραγωγή τουριστικών υπηρεσιών είναι εξίσου σημαντικός με αυτόν της εργασίας, σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι ο τουρισμός, σαν κλάδος οικονομικής δραστηριότητας, είναι κατ' εξοχή έντασης εργασίας, που σημαίνει ότι ο ανθρώπινος παράγοντας μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις και μέχρι ενός σημείου μπορεί να υποκατασταθεί στην παραγωγική διαδικασία από το κεφάλαιο.

¹³ Τσάρτας, Π., Κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού σε μικρά αστικά κέντρα με τουριστική ανάπτυξη: εξαρτήσεις, διαπλοκές, προοπτικές, Εκδόσεις Εξάνιας Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), Αθήνα, 1998, σελ. 109-114.

Ο τουρισμός μπορεί να προκαλέσει οικονομικά οφέληματα για προορισμούς που ανάλογα με τις συνθήκες και τους ρυθμούς ανάπτυξης του μπορεί να είναι λιγότερο ή περισσότερο σημαντικά. Εξαιτίας αυτού είναι πιθανό η ανάπτυξη του τουρισμού να επιφέρει αλλαγές στις οικονομικές δομές ενός προορισμού σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Παρ' όλα αυτά θα πρέπει να ευωθει ότι στη διεθνή οικονομική βιβλιογραφία πολύ λίγες αναφορές γίνονται σε μεταβολές στη βιομηχανική παραγωγή σαν συνέπεια της τουριστικής ανάπτυξης. Ωστόσο έχει επίσης θεωρηθεί σαν δεδομένο ότι εκσυγχρονισμός χωρίς εκβιομηχάνιση δεν μπορεί να επιτευχθεί και ότι η διαδικασία της εκβιομηχάνισης μπορεί χωρίς άλλο να επιτείνει ο τουρισμός.

Οι περιφέρειες στις οποίες επιχειρείται η ανάπτυξη του τουρισμού είναι συνήθως αγροτικές. Μετά το τέλος των εχθροπραξιών του Β' Παγκόσμιου Πολέμου στην Ευρώπη, τουλάχιστον, και συγκεκριμένα στις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες, παρατηρήθηκε μια βαθμιαία μεν πλην όμως σταθερά άρχισε να παρατηρείται μια μετατόπιση των πληθυσμών των αγροτικών περιφερειών τους προς τα μεγάλα αστικά κέντρα.

Η ανάπτυξη του τουρισμού στην Περιφέρεια αναγκαστικά επιφέρει αλλαγές στις οικονομικές δομές της. Αυτές με τη σειρά τους επιφέρουν αλλαγές και στη χρήση της γης. Ο τουρισμός, όπου αναπτύσσεται, συμβάλλει μεταξύ άλλων στην αύξηση των τιμών της γης και εξαιτίας αυτού στην αύξηση των αγοραπωλησιών της, καθώς επίσης στην κατάτμησή της. Όλη αυτή η κατάσταση προκαλεί την εμφάνιση πληθωριστικών πιέσεων, των οποίων τα πρώτα θύματα είναι οι νεότεροι κάτοικοι τους που προσπαθούν να ορθοποδήσουν επαγγελματικά, αγοράζοντας γη και σπίτια. Παράλληλα όμως η Περιφέρεια αρχίζει βαθμιαία να γίνεται λιγότερο αυτάρκης και περισσότερο εξαρτημένη από διεθνείς οικονομικές συνθήκες¹⁴.

1.3.3. Οι θετικές κοινωνικές επιδράσεις του τουρισμού

Το θέμα των κοινωνικών επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, ιδιαίτερα σε μικρές κοινωνίες με κλειστή και παραδοσιακή κοινωνική δομή, έχει μελετηθεί συστηματικά από την κοινωνιολογία του τουρισμού. Στις περιοχές αυτές, πριν την

¹⁴ Τσάρτας, Π., Κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού σε μικρά αστικά κέντρα με τουριστική ανάπτυξη: εξαρτήσεις, διαπλοκές, προοπτικές, Εκδόσεις Εξάντας Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), Αθήνα, 1998, σελ. 109-114.

εμφάνιση του τουρισμού, υπήρχε μικρή ή ανύπαρκτη κοινωνική και επαγγελματική κινητικότητα και η κοινωνική θέση των ατόμων δεν καθοριζόταν αποκλειστικά με οικονομικά κριτήρια. Η τουριστική ανάπτυξη γίνεται η αιτία να υπάρξει ένας συχνά ταχύτατος εκχρηματισμός των κοινωνιών αυτών μέσω των υψηλών εισοδημάτων που αποδίδει ο τουρισμός. Η πρώτη σημαντική αλλαγή λοιπόν είναι αυτή των παραγωγικών σχέσεων που οφείλεται στην ανάγκη να προσαρμοστεί η κοινωνικοεπαγγελματική δομή στις απαιτήσεις της τουριστικής ζήτησης.

Αρχίζει με αυτόν τον τρόπο μια σημαντική επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα που εκφράζεται καταρχήν με τη στροφή από τα επαγγέλματα του πρωτογενούς τομέα (γεωργία) σε αυτά του τριτογενούς. Αυτή η στροφή είναι σταδιακή και επηρεάζεται και από δημογραφικούς παράγοντες (ηλικία, φύλο). Έτσι, οι μεγαλύτεροι σε ηλικία αγρότες προτιμούν να μην εγκαταλείψουν την αγροτική τους απασχόληση ασκώντας την έστω συμπληρωματικά, ενώ οι νεότεροι εγκαταλείπουν τη γεωργία προς όφελος του τουρισμού. Δημιουργούνται μορφές πολυδραστηριότητας στις τουριστικές περιοχές με απασχόληση σε δύο ή και τρία επαγγέλματα όπου όμως το διαφοροποιητικό στοιχείο από την προηγούμενη εποχή είναι ότι το εισόδημα από τον τουρισμό είναι το κυρίαρχο. Αυτή η επαγγελματική κινητικότητα εντείνεται και από την επιστροφή των μεταναστών που έρχονται να επενδύσουν στον τουρισμό και την εγκατάσταση στην περιοχή αστών της πόλης που συχνά στρέφονται στα πιο προσοδοφόρα επαγγέλματα του τουρισμού.

Οι εξελίξεις αυτές αλλάζουν σταδιακά την επαγγελματική διάρθρωση της περιοχής και ενισχύουν τη δύναμη των μεσαίων στρωμάτων σε βάρος των αγροτικών. Δημιουργείται έτσι μια περισσότερο αστικοποιημένη μορφή παραγωγικών σχέσεων και κοινωνικής δομής. Αν όμως η επαγγελματική κινητικότητα είναι μεγάλη δε συμβαίνει το ίδιο και με την κοινωνική κινητικότητα. Τα άτομα που κατέχουν κεφάλαιο και γη έχουν πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να ενισχύσουν την ήδη υψηλή κοινωνική τους θέση, ενώ, αντίθετα, τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα παρά την ύπαρξη υψηλότερων εισοδημάτων δεν έχουν μεγάλες δυνατότητες, εκτός ολίγων εξαιρέσεων, κοινωνικής ανόδου. Οπωσδήποτε, πάντως, οι αλλαγές στις παραγωγικές σχέσεις, η ανάπτυξη της πολυδραστηριότητας και η αύξηση των εισοδημάτων οδηγούν σε χαρακτηριστικά κοινωνικής διαστρωμάτωσης αστικών περιοχών. Υπάρχει μια σχετικά μικρή μεγαλοαστική τάξη και μια πολύ σημαντική μεσαία τάξη

ενώ συνεχώς μικραίνει η παρουσία των κατώτερων στρωμάτων (αγρότες, εργάτες, κ.λπ.)¹⁵.

1.3.4. Οι αρνητικές κοινωνικές επιδράσεις του τουρισμού

Ο τουρισμός επιφέρει κοινωνικές αλλαγές γενικά στα ήθη και στα έθιμα, στην οικογένεια, στην εργασία (είδος εργασίας, θέσεις εργασίας, στην οργανωτική - διοικητική δομή), στην ανάπτυξη τοπικών πρωτοβουλιών αλλά και στην τοπική οικονομία (αλλαγές στις κοινωνικές και οικονομικές τάξεις). Επίσης, οι κοινωνικές ανακατατάξεις μπορούν να έχουν πολλές μορφές, όπως¹⁶:

- 1) Δημιουργούνται αλλαγές στο πεδίο της εκπαίδευσης (αύξηση εκμάθησης ξένων γλωσσών).
- 2) Η σχέση μεταξύ ατόμου και εκκλησίας διαταράσσεται.
- 3) Ο θεσμός του γάμου είναι πιθανό να δεχθεί αρνητική επίδραση.
- 4) Τα κοινωνικά στερεότυπα αλλάζουν λόγω της επικοινωνιακής διεργασίας του τουρισμού.
- 5) Διαφοροποιείται η ζήτηση και συνεπακόλουθα η προσφορά στην αγορά εργασίας.

Επίσης, η ηθική συμπεριφορά του ατόμου μεταλλάσσεται. Για παράδειγμα η εγκληματικότητα, ιδιαίτερα σε μαζικούς τουριστικούς προορισμούς, οι επισκέπτες είναι πιθανό να γίνουν θύματα κακοποιών, αντί του ντόπιου πληθυσμού. Ακόμη, ο αλκοολισμός. Τα καταστήματα που προσφέρουν αλκοολούχα ποτά στους τουρίστες αυξάνουν τις ευκαιρίες για την κατανάλωση αλκοόλ από τους ντόπιους κατοίκους, οι ναρκωτικές ουσίες που αποτελούν πόλο έλξης για άτομα που επισκέπτονται τουριστικούς προορισμούς που είναι διάσημοι για την ελεύθερη εμπορία και κατανάλωση ναρκωτικών ουσιών. Τέλος, ο τζόγος, η δημιουργία καζίνων και επιχειρήσεων τυχερών παιχνιδιών, ενώ δημιουργεί θέσεις εργασίας και αύξηση στις πληρότητες των ξενοδοχείων, συντελεί στην αύξηση των κλοπών, της βίας, του αλκοολισμού και της εγκληματικότητας.

¹⁵ Λύτρας, Π., Κοινωνιολογία και ψυχολογία τουρισμού, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 2004, σελ. 85.

¹⁶ Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π., Εισαγωγή στον Τουρισμό, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 1998, σελ. 214-221.

Οι ευκαιρίες για επαγγελματική απασχόληση που προσφέρει ο τουρισμός είναι ιδιαίτερα σημαντικές για συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού όπως οι γυναίκες και οι νέοι. Και στις δύο περιπτώσεις ο τουρισμός ενισχύει, μέσω της δυνατότητας για οικονομική ανεξαρτησία που προσφέρει, την ανεξαρτητοποίηση από την οικογένεια. Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι αυτή η πορεία είναι ίδια σε όλες τις κοινωνίες, ιδιαίτερα, άλλωστε, σε ό,τι αφορά τις γυναίκες οι μορφές κοινωνικής καταπίεσης είναι πολλές και η οικονομική ανεξαρτησία στις μικρές κοινωνίες έχει υποστηριχθεί ότι δεν οδηγεί και σε κοινωνική ανεξαρτησία.

Σχετιζόμενο με το εισόδημα είναι και το ζήτημα των κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στους κατοίκους. Ο τουρισμός προσφέροντας υψηλά εισοδήματα ενισχύει τον ατομικισμό και την απομόνωση, σε αντίθεση με τις μικρές κοινωνίες, που οι σχέσεις στηρίζονται περισσότερο στη συνεργασία και την αλληλεγγύη. Το γεγονός αυτό συνδέεται και με τα χαρακτηριστικά και το ρυθμό της τουριστικής απασχόλησης. Η εποχικότητα και η συχνά ολοήμερη απασχόληση στις τουριστικές επιχειρήσεις καταργεί ουσιαστικά τη διαίρεση σε χρόνο εργασίας και χρόνο ελεύθερο και επηρεάζει αρνητικά τις φιλικές σχέσεις και συχνά την ίδια την οικογενειακή ζωή.

Το θέμα του ελέγχου του τουριστικού τομέα από τους ντόπιους είναι επίσης καθοριστικό για το είδος των κοινωνικών και οικονομικών επιπτώσεων που θα υπάρξουν στον τόπο υποδοχής. Αν οι επιχειρήσεις παραμείνουν στα χέρια των ντόπιων και ο τουρισμός αναπτυχθεί σταδιακά και ενταγμένα, σε σχέση με τους άλλους κλάδους της οικονομίας, τότε οι πιθανότητες να αλλάξει η τοπική κοινωνική δομή χωρίς κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις είναι πολλές. Στην αντίθετη περίπτωση, δηλαδή ταχύτατη και μη ελεγχόμενη τοπικά τουριστική ανάπτυξη, είναι δυνατό η τοπική κοινωνική δομή να μην μπορέσει να ακολουθήσει την ταχύτητα των κοινωνικοοικονομικών ανακατατάξεων, με αποτέλεσμα να οδηγηθεί σε κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά προβλήματα. Το κυριότερο από αυτά είναι η συνολική μεταστροφή της κοινωνικοοικονομικής δομής προς ένα πρότυπο τουριστικής περιοχής που εγκαταλείπει όλες τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες και εξαρτάται απόλυτα από τη ζήτηση των ξένων τουριστικών αγορών. Αυτής της μορφής η μονοσήμαντη ανάπτυξη μπορεί να γίνει αιτία μιας συνεχούς αστάθειας στην τοπική κοινωνία¹⁷.

¹⁷ Μανώλογλου, Ε., Μάρκου, Α., Παπλιάκου, Β., Τσάρτας, Π., Ο τουρισμός ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής, Εκδόσεις Εξάντας Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), Αθήνα, 1998, σελ. 2-9.

Στο σημείο αυτό έχει σημασία να εξεταστεί το θέμα των κοινωνικών προτύπων των τουριστών και των αλλαγών που, μέσω αυτών, επιφέρονται στα πρότυπα των ντόπιων. Οι τουρίστες, ιδιαίτερα στα πρώτα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης, λειτουργούν για τους ντόπιους σαν μια ζωντανή διαφήμιση όλων όσων θεωρούνται σύμβολα κοινωνικής επιτυχίας όπως εισόδημα, κατανάλωση, ελευθερία, κ.λπ. Μ' αυτόν τον τρόπο ο τουρισμός γίνεται, μαζί με τα άλλα μέσα μαζικής επικοινωνίας ένα σημαντικό «κανάλι» προβολής των κοινωνικών και κυρίως, καταναλωτικών προτύπων. Αυτοί που, κυρίως, επηρεάζονται και τείνουν να μιμούνται αυτά τα πρότυπα είναι οι νέοι, γεγονός που τους φέρνει συχνά σε σύγκρουση με την οικογένεια και την πατρική εξουσία. Όλη η λειτουργία αυτού του φαινομένου που ονομάστηκε «αποτέλεσμα επίδειξης» (demonstration effect) οδηγεί τους νέους σε μια υπερεκτίμηση του εισοδήματος σαν παράγοντα κοινωνικής ανόδου, ενώ, αντίθετα, υποεκτιμάται η τοπική παράδοση σαν κάτι που εκφράζει οτιδήποτε αναχρονιστικό. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, το εισόδημα αρχίζει να είναι ο κυριότερος δείκτης στη μέτρηση της υψηλής κοινωνικής θέσης, σε αντίθεση με την εποχή πριν την τουριστική ανάπτυξη, όπου η οικογενειακή παράδοση ή η πολιτική δύναμη ήταν εξίσου σημαντικοί δείκτες.

Ένα θέμα στο οποίο έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση από την κοινωνιολογία του τουρισμού είναι η εμπορευματοποίηση μορφών της τοπικής παράδοσης (πανηγύρια, γιορτές, κ.λπ.) και η προσφορά τους στους τουρίστες σαν θέαμα. Ιδιαίτερα έχει κριτικαριστεί η αλλοίωση αυτών των γιορτών ώστε να ταιριάζουν στα γούστα, αλλά και στο χρόνο των τουριστών. Παράλληλα, σημειώνεται ότι πολλές από αυτές τις γιορτές ουσιαστικά «αναβίωσαν» για τους τουρίστες αφού δεν αποτελούσαν πλέον μέρος της τοπικής πολιτιστικής παράδοσης. Εξίσου αρνητική θεωρείται και η μαζική παραγωγή ενθυμίων (σουβενίρ) που αναπαράγουν τα σύμβολα της τοπικής παράδοσης που είναι περισσότερο οικεία στους τουρίστες. Αυτής της μορφής η τέχνη, που ονομάστηκε και «τέχνη του αεροδρομίου», δε θα έπρεπε πάντως να θεωρείται εκφραστής της αληθινής τοπικής πολιτιστικής παράδοσης, αφού στόχος της είναι απλώς η εξυπηρέτηση μιας μορφής τουριστικής ζήτησης¹⁸.

¹⁸ Μανώλογλου, Ε., Μάρκου, Α., Παπλιάκου, Β., Τσάρτας, Π., Ο τουρισμός ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής, Εκδόσεις Εξάντας Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), Αθήνα, 1998, σελ. 9-14.

Κεφάλαιο 2^ο - Τουρισμός στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

2.1. Παρουσίαση Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

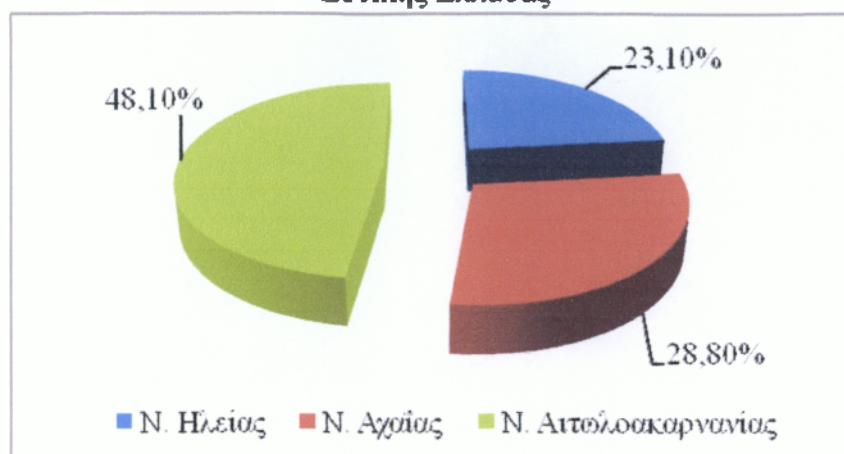
Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας έχει συνολική έκταση 11.350 τετραγωνικών χιλιομέτρων, καλύπτοντας ποσοστό 8,6% του συνόλου της Ελλάδας. Αποτελείται από τρεις νομούς: Αχαΐας, Ηλείας και Αιτωλοακαρνανίας.

Έχει πληθυσμό 741.506 κατοίκων σύμφωνα με την απογραφή του 2001, εμφάνισε δε αύξηση ποσοστού 4,6% μεταξύ των δύο τελευταίων απογραφών.

Με έδρα την Πάτρα, η Περιφέρεια συγκεντρώνει ποσοστό 6,8% του πληθυσμού και παράγει 5,3% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της Ελλάδας (5^η μεγαλύτερη συμμετοχή). Στην Περιφέρεια παράγεται 9,2% του προϊόντος του αγροτικού τομέα, 4,2% της μεταποίησης και 5% των υπηρεσιών¹⁹.

¹⁹Economics, Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας: Βασικά στοιχεία, Στατιστικά στοιχεία, διαθέσιμο στο http://www.economics.gr/AllMedia/_gr/, ημερ. ανάκτησης 04/01/2011, Αθήνα, 16/02/2010, σελ. 1-2.

Διάγραμμα 1. Συμμετοχή των νομών στην συνολική έκταση της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Πηγή: *Economics*, 2010

2.2. Υποδομές της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας κατέχει στρατηγική θέση συνδέοντας την Πελοπόννησο με την Στερεά Ελλάδα και την Ήπειρο. Αποτελεί επίσης μια εκ των κυριοτέρων πυλών της χώρας, θεωρούμενη ως η Δυτική Πύλη της Ελλάδας προς την Αδριατική και την Δυτική Ευρώπη γενικότερα.

Η Περιφέρεια διαθέτει ένα εκτεταμένο οδικό δίκτυο. Το επαρχιακό οδικό δίκτυο εκτείνεται σε μήκος 3.500 χιλ. περίπου. Η κεντρική οδική αρτηρία που συνδέει την πόλη των Πατρών με την Αθήνα αποτελεί μέρος του βασικού εθνικού άξονα Π.Α.Θ.Ε (Πάτρα, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Εύζωνοι) και ανήκει στα Διευρωπαϊκά Δίκτυα.

Μεταξύ των μεγάλων τεχνικών έργων που ξεχωρίζει είναι το έργο της σύνδεσης του Ρίου - Αντιρρίου μέσω της ομώνυμης γέφυρας. Το μήκος της κρεμαστής γέφυρας φθάνει τα 2,5 χιλιόμετρα και συνδέει την Πελοπόννησο με την κυρίως ηπειρωτική χώρα.

Το σιδηροδρομικό δίκτυο της Περιφέρειας έχει μήκος άνω των 300 χιλιομέτρων και συνδέει την Αθήνα με την Πάτρα και τον Πύργο. Έχει ήδη αποφασιστεί ο εκσυγχρονισμός μεγάλου μέρους του σιδηροδρομικού δικτύου.

Το λιμάνι των Πατρών δεσπόζει στην Περιφέρεια εξ αιτίας της στρατηγικής θέσης του, αποτελώντας την Δυτική Πύλη της χώρας προς την Αδριατική και την Δυτική Ευρώπη. Επιβατηγά και οχηματαγωγά πλοία συνδέουν την Περιφέρεια με την Ιταλία

(Αγκώνα, Μπρίντιζι, Βενετία), την Αλβανία, τα Ιόνια νησιά και την Ηγουμενίτσα. Η λιμενική υποδομή μπορεί να εξυπηρετήσει φορτηγά πλοία χωρητικότητας μέχρι 25.000 τόνων και επιβατικά πλοία μέχρι 16.000 κόρων και μήκος 220 μ.

Παρέχει σύγχρονη εξυπηρέτηση, ενώ στις ευρύτερες λιμενικές εγκαταστάσεις περιλαμβάνεται η μαρίνα των Πατρών και η ιχθυόσκαλα. Άλλα σημαντικά λιμάνια της Περιφέρειας είναι το λιμάνι του Αιγίου, της Κυρήνης, του Κατάκολου κ.λ.π

Τα δύο αεροδρόμια που εξυπηρετούν την Περιφέρεια βρίσκονται στον Αραξο (πλησίον της Πάτρας) και στην Ανδραβίδα (πλησίον του Πύργου). Κάθε ένα διαθέτει δύο διαδρόμους προσγείωσης και έχει δυνατότητες εξυπηρέτησης πτήσεων charter και εμπορικών πτήσεων.

Στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας λειτουργεί ένα σύγχρονο και εκτεταμένο σύστημα παροχής υπηρεσιών υγείας. Διαθέτει έντεκα (11) δημόσια νοσοκομεία, περιλαμβανομένου του Γενικού Πανεπιστημιακού Νοσοκομείου Πατρών και του νέου Περιφερειακού Νοσοκομείου του Πύργου, με 2.235 κλίνες, απασχολεί δε συνολικά περί τους 2.500 ιατρούς, αντιστοιχούν δηλαδή τρεις με τέσσερις ιατροί ανά 1.000 κατοίκους. Στην Περιφέρεια λειτουργούν ακόμη δεκαεπτά (17) Κέντρα Υγείας.

Σε επίπεδο εκπαίδευσης, στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας εδρεύουν δύο Πανεπιστημιακά Ιδρύματα (Α.Ε.Ι) και δύο Τεχνολογικά Εκπαιδευτικά Ιδρύματα (Α.Τ.Ε.Ι). Διαθέτουν από κοινού περί τα 45 τμήματα και ο συνολικός αριθμός των φοιτητών - σπουδαστών εκτιμάται ότι ανέρχεται σε 38.000 περίπου. Η πρωτεύουσα της Περιφέρειας είναι και η έδρα του Πανεπιστημίου των Πατρών, του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Πατρών καθώς και του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου. Άλλες «πανεπιστημιακές» πόλεις της Περιφέρειας είναι επίσης το Μεσολόγγι και το Αγρίνιο.

Τα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Περιφέρειας διαθέτουν εξαιρετική ερευνητική και διδακτική εμπειρία και συμμετέχουν με επιτυχία σε ευρωπαϊκά ερευνητικά προγράμματα. Συνεργάζονται επίσης στενά με την επιχειρηματική κοινότητα, με στόχο την εφαρμογή των αποτελεσμάτων της ερευνητικής δραστηριότητας²⁰.

²⁰ Economics, Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας: Υποδομές, διαθέσιμο στο http://www.economics.gr/AllMedia/_gr/, ημερ. ανάκτησης 04/01/2011, Αθήνα, 16/02/2010, σελ. 7-8.

2.3. Ξενοδοχειακές υποδομές της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας διαθέτει αξιόλογη τουριστική ανωδομή που περιλαμβάνει ξενοδοχειακές μονάδες, καθώς και οργανωμένα camping και πλήθος βοηθητικών καταλυμάτων.

Στην Περιφέρεια προσφέρονται μεγάλες δυνατότητες για ανάπτυξη ποικίλων τουριστικών δραστηριοτήτων όπως θαλάσσιου τουρισμού, πολιτισμικού, θρησκευτικού τουρισμού, χειμερινού, ορεινού τουρισμού, τουρισμού περιπέτειας (trekking, rafting, kayak κ.λ.π), οικολογικού τουρισμού, ιαματικού τουρισμού, συνεδριακού τουρισμού κ.ά.

Ο πίνακας 1 που ακολουθεί παρουσιάζει τη δυναμικότητα των ξενοδοχειακών υποδομών της Περιφέρειας Δ. Ελλάδας από το 2003 έως το 2009, σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.).

Πίνακας 1. Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Δ. Ελλάδας (2003 – 2009)

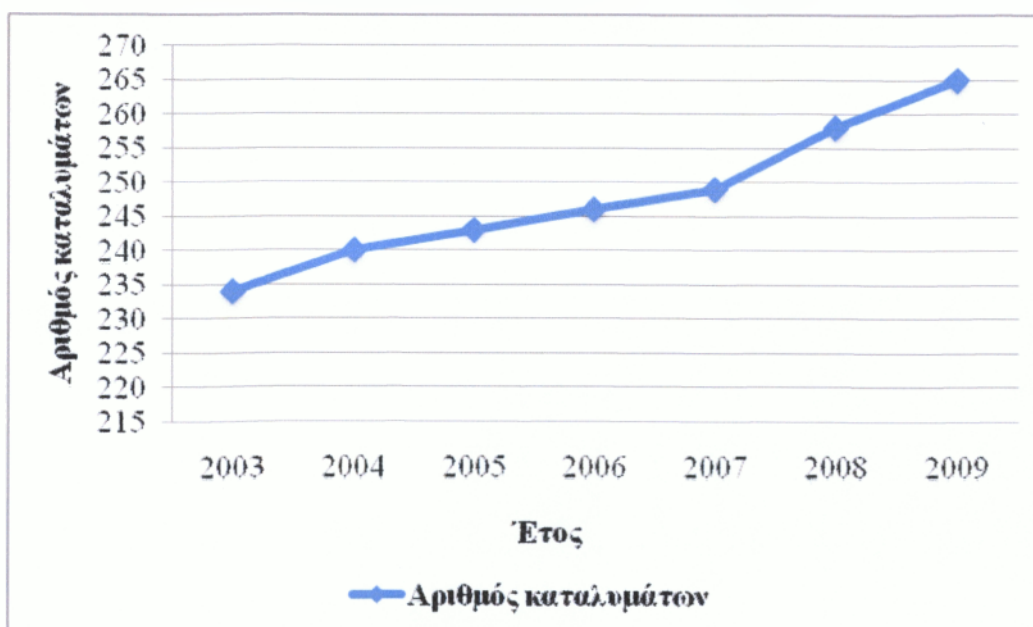
Έτος	Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου			
	Αριθμός καταλυμάτων	% Μεταβολή καταλυμάτων	Αριθμός κλινών	% Μεταβολή κλινών
2003	234	-	15.737	-
2004	240	2,56%	16.005	1,70%
2005	243	1,25%	16.157	0,95%
2006	246	1,23%	17.854	10,50%
2007	249	1,22%	17.811	-0,24%
2008	258	3,61%	18.555	4,18%
2009	265	2,71%	18.779	1,21%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Από τα στοιχεία του παραπάνω πίνακα, παρατηρεί κανείς ότι από το 2003 και έπειτα, ο αριθμός των καταλυμάτων είναι συνεχώς αυξανόμενος. Οι μεγαλύτερες ποσοστιαίες μεταβολές του αριθμού των καταλυμάτων, σε σχέση με το προηγούμενο έτος, σημειώθηκε τα έτη 2004, 2008 και 2009 με αντίστοιχα ποσοστά 2,56%, 3,61% και 2,71%. Η αύξηση του αριθμού των καταλυμάτων είχε σαν αποτέλεσμα και την

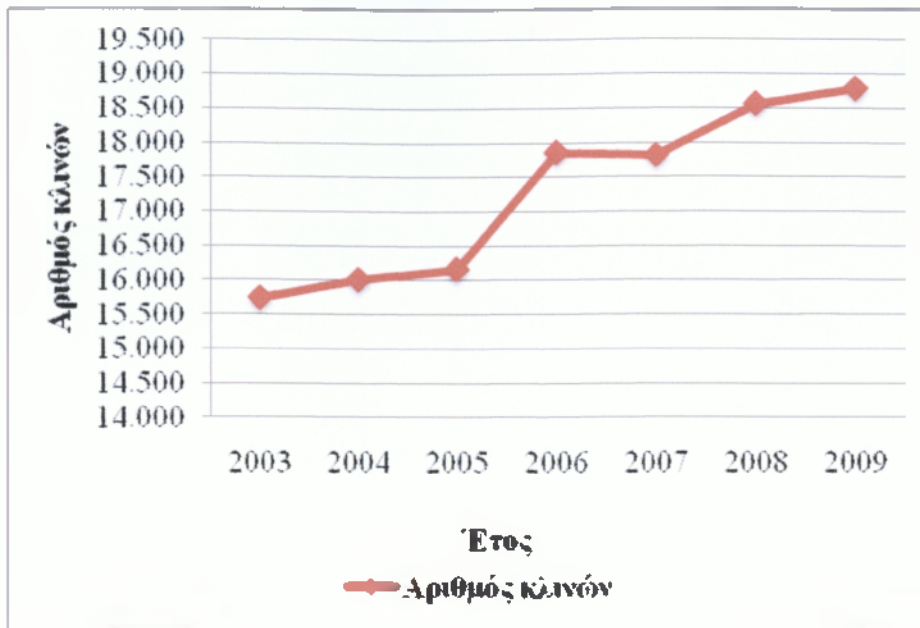
αύξηση του αριθμού των κλινών για την Περιφέρεια Δ. Ελλάδας. Η μεγαλύτερη μεταβολή στον αριθμό των κλινών σημειώθηκε το 2006 με μια μεταβολή της τάξης του 10,50%. Ο αριθμός των κλινών σημείωσε αυξητική πορεία για όλο το διάστημα 2003 – 2009 και από τις 15.737 κλίνες το 2003, το 2009 ο αριθμός τους ανήλθε σε 18.779, αύξηση δηλαδή της τάξης του 19,33%. Η διαγραμματική απεικόνιση των στοιχείων του πίνακα 1 θα βοηθήσει στην ευκολότερη κατανόηση των όσων προαναφέρθηκαν.

Διάγραμμα 2. Εξέλιξη αριθμού καταλυμάτων Δ. Ελλάδας (2003 – 2009)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Διάγραμμα 3. Εξέλιξη αριθμού κλινών Δ. Ελλάδας (2003 – 2009)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

2.4. Βασικά οικονομικά στοιχεία της Περιφέρειας δυτικής Ελλάδας

Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παρότι παράγει 5,7% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (4^η μεγαλύτερη συμμετοχή), είναι προτελευταία (12^η) στην κατάταξη των περιφερειών της χώρας για το κατά κεφαλή προϊόν. Και οι τρεις νομοί της Περιφέρειας υστερούν έναντι του εθνικού μέσου όρου. Επιπλέον στους κατοίκους της αντιστοιχεί το 53% του μέσου κατά κεφαλή προϊόντος της Ε.Ε. με αποτέλεσμα να βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις της κατάταξης όλων των περιφερειών. Η εξέλιξη του κατά κεφαλή Α.Ε.Π. της Περιφέρειας Δ. Ελλάδας παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 2. Α.Ε.Π. κατά κεφαλή στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας ως ποσοστό του εθνικού μέσου όρου

Νομοί	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Αιτωλοακαρνανίας	77,2	75,1	72,4	72	72,7	73,9	74,3	74,3
Αχαΐας	95,4	85,7	86,2	88,7	89,6	90,3	89,5	89,2
Ηλείας	75,9	72,7	79,5	78,7	75,5	74,6	75,6	75,6
Σύνολο Περιφέρειας	85	79	80	81	81	81	81	81

Πηγή: *Economics*, 2010

Στην Περιφέρεια παράγεται το 11% της αγροτικής παραγωγής της χώρας, 4% της μεταποιητικής και 5% των υπηρεσιών. Διαχρονικά παρατηρείται μια μείωση της συμμετοχής του πρωτογενή τομέα στο Α.Ε.Π. της Περιφέρειας, αλλά παραμένει ακόμα σε υψηλά επίπεδα σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό της χώρας που κυμαίνεται στο 8,0%.

Ο πρωτογενής τομέας στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παρότι αποτελεί σημαντικό πόλο απασχόλησης και οικονομικής δραστηριότητας έχει χαμηλή ανταγωνιστικότητα λόγω υψηλού κόστους και χαμηλής ποιότητας των προϊόντων, αλλά και λόγω των αδυναμιών που υπάρχουν στον τομέα διακίνησης και εμπορίας. Οι τρεις νομοί δεν συμμετέχουν εξίσου σε μέγεθος και ένταση παραγωγής. Στους νομούς Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας ο πρωτογενής τομέας παίζει σημαντικότερο ρόλο στην οικονομία τους και γι' αυτό μπορούν να χαρακτηριστούν κατεξοχήν αγροτικοί νομοί²¹.

Στην γεωργία η εκμηχάνιση προχώρησε με γρήγορο ρυθμό τα τελευταία χρόνια με ευεργετικά αποτελέσματα στην παραγωγικότητα.. Παράλληλα με την εκμηχάνιση, αξιόλογη ήταν και η ανάπτυξη του τομέα μεταποίησης προϊόντων. Οι βασικότεροι κλάδοι φυτικής παραγωγής είναι η ελαιοκαλλιέργεια, τα κηπευτικά, τα εσπεριδοειδή, η αμπελοκαλλιέργεια, η βιομηχανική τομάτα, το βαμβάκι και τα καπνά. Από την άλλη μεριά η κτηνοτροφική παραγωγή δεν βρίσκεται σε ικανοποιητικά επίπεδα με αποτέλεσμα η συμμετοχή της ζωικής παραγωγής στο γεωργικό εισόδημα να είναι χαμηλή ενώ και οι δυνατότητες οικονομικής εκμετάλλευσης των δασών για παραγωγή ξυλείας είναι περιορισμένες. Ο αλιευτικός κλάδος παρουσιάζει σημαντική

²¹ *Economics*, Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας: Οικονομική δραστηριότητα, διαθέσιμο στο http://www.economics.gr/AllMedia/_gr/, ημερ. ανάκτησης 04/01/2011, Αθήνα, 16/02/2010, σελ. 7-8.

ανάπτυξη. Δυναμισμό εμφανίζουν ιδιαίτερα η αλιεία εσωτερικών υδάτων και οι υδατοκαλλιέργειες στις οποίες η Περιφέρεια έχει συγκριτικά πλεονεκτήματα λόγω της γεωμορφολογία της.

Ο δευτερογενής τομέας στιγματίστηκε από την έντονη αποβιομηχάνιση. Ωστόσο τα τελευταία χρόνια παρουσιάστηκε ανάκαμψη μέσω της αναδιάρθρωσης της μεταποιητικής βάσης, και της μετατόπισης των δραστηριοτήτων από τους παραδοσιακούς φθίνοντες κλάδους (μεγάλες μονάδες) προς ανταγωνιστικές και βιώσιμες δραστηριότητες.

Ο τριτογενής τομέας στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παρουσίασε αυξητικές τάσεις στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της Περιφέρειας ενώ διατήρησε σταθερό το ποσοστό συμβολής του στο σχηματισμό του προϊόντος του τομέα στη χώρα τα τελευταία χρόνια. Μεγαλύτερη είναι η συμβολή του νομού Αχαΐας²².

Ο πίνακας 3 που ακολουθεί παρουσιάζει την εξέλιξη βασικών οικονομικών δεδομένων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας για το χρονικό διάστημα 2002 έως 2007 όπως αυτά έχουν συγκεντρωθεί και αναλυθεί από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.).

²² Economics, Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας: Οικονομική δραστηριότητα, διαθέσιμο στο http://www.economics.gr/AllMedia/_gr/, ημερ. ανάκτησης 04/01/2011, Αθήνα, 16/02/2010, σελ. 7-8.

Πίνακας 3. Εξέλιξη οικονομικών δεδομένων Δ. Ελλάδας (2002 – 2007)

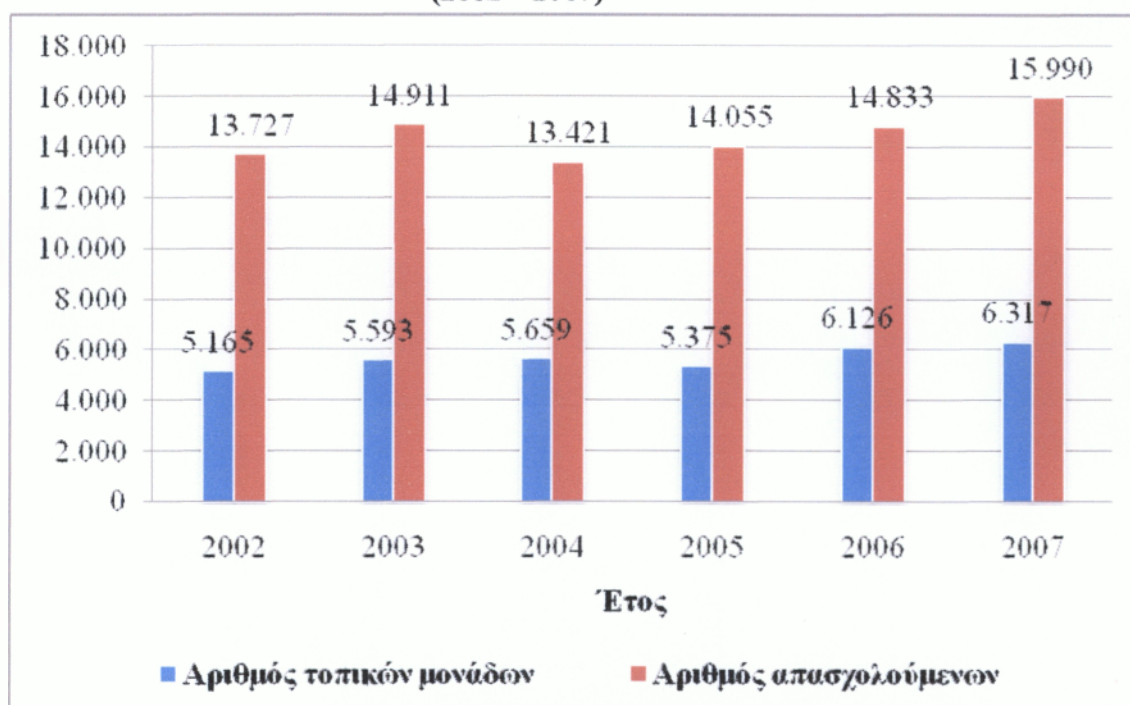
Μεταβλητή	Έτος					
	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Αριθμός τοπικών μονάδων	5.165	5.593	5.659	5.375	6.126	6.317
% Μεταβολή τοπικών μονάδων	-	8,29%	1,18%	-5,02%	13,97%	3,12%
Αριθμός απασχολούμενων	13.727	14.911	13.421	14.055	14.833	15.990
% Μεταβολή αριθμού απασχολούμενων	-	8,63%	-9,99%	4,72%	5,54%	7,80%
Κύκλος εργασιών	316.428.275	305.707.071	360.368.715	347.810.113	381.826.294	391.924.073
% Μεταβολή κύκλου εργασιών	-	-3,39%	17,88%	-3,48%	9,78%	2,64%
Μισθοί και ημερομίσθια	41.781.958	41.724.214	45.484.018	49.758.107	43.305.330	57.047.043
% Μεταβολή μισθών και ημερομισθίων	-	-0,14%	9,01%	9,40%	-12,97%	31,73%
Ακαθάριστες επενδύσεις σε υλικά αγαθά	8.024.465	7.608.822	22.130.509	47.340.862	46.093.011	28.684.966
% Μεταβολή ακαθάριστων επενδύσεων σε υλικά αγαθά	-	-5,18%	190,85%	113,92%	-2,64%	-37,77%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Ως προς τον αριθμό των τοπικών μονάδων, σημειώθηκε αύξηση με την πάροδο των ετών με χαρακτηριστικότερη την αύξηση του 2006 που άγγιξε το 13,79% σε σχέση με το προηγούμενο έτος ενώ η μοναδική χρονιά που εμφανίστηκε μείωση ήταν το 2005 (-5,02%).

Ο αριθμός των απασχολούμενων ακολουθώντας την πορεία των τοπικών μονάδων, ακολούθησαν επίσης αυξητική πορεία. Ο αριθμός των 13.727 απασχολούμενων το 2002 μετατράπηκε σε 15.990 το 2007, αύξηση μεγέθους 16,48%. Η χρονιά με τη μεγαλύτερη αύξηση ήταν το 2003 (8,63%) ενώ η μεγαλύτερη μείωση σε σχέση με το προηγούμενο έτος σημειώθηκε το 2004 με 9,99%. Το διάγραμμα 4, παρουσιάζει την πορεία των συγκεκριμένων στοιχείων.

Διάγραμμα 4. Εξέλιξη τοπικών μονάδων και απασχολούμενων Δ. Ελλάδας (2002 – 2007)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Αναφορικά με την εξέλιξη των απασχολούμενων στο τομέα των ξενοδοχείων και των εστιατορίων, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού που πραγματοποιήθηκε από την Ε.Σ.Υ.Ε. με τη μέθοδο της συνέντευξης και σύμφωνα με την απογραφή πληθυσμού του 2001.

Η συγκεκριμένη έρευνα, πραγματοποιήθηκε σε επίπεδο Περιφέρειας καθώς δεν υπήρχαν διαθέσιμα στοιχεία σε επίπεδο νομού αφού σύμφωνα με την Ε.Σ.Υ.Ε. οι εκτιμήσεις των χαρακτηριστικών κάτω από 8.000 άτομα έχουν ιδιαίτερα μεγάλο τυπικό σφάλμα. Τα αποτελέσματα που συγκεντρώθηκαν αφορούσαν ανά τρίμηνο το χρονικό διάστημα 1998 έως το Β' τρίμηνο το 2010²³.

Πίνακας 4. Έρευνα εργατικού δυναμικού Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

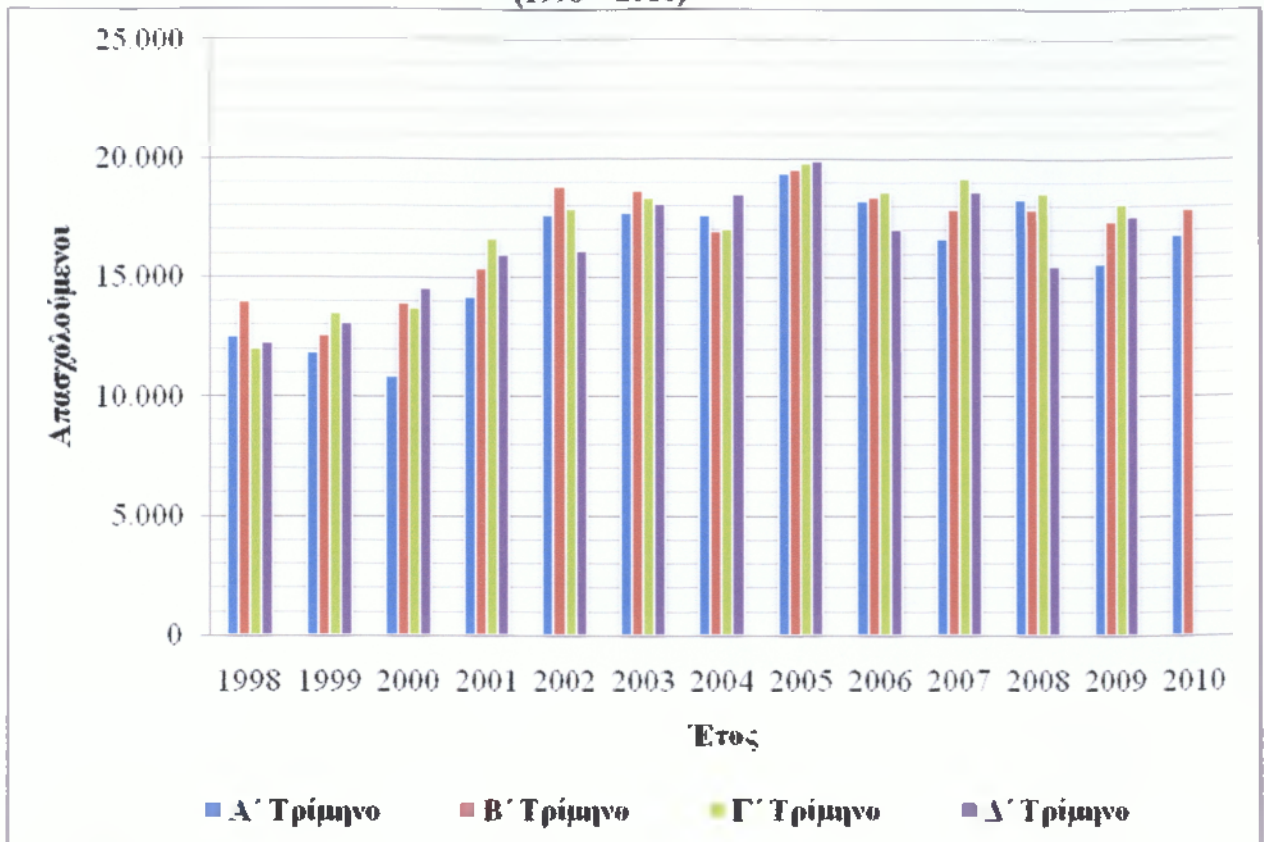
Περίοδος αναφοράς	Απασχολούμενοι (όλες οι οικονομικές δραστηριότητες)		Απασχολούμενοι (Ξενοδοχεία και εστιατόρια)	
	Σύνολο Χώρας	Δυτική Ελλάδα	Σύνολο Χώρας	Δυτική Ελλάδα
Α' τρίμηνο 1998	3.962.541	261.200	221.992	12.533
Β' τρίμηνο 1998	4.023.678	263.175	259.513	13.981
Γ' τρίμηνο 1998	4.058.478	263.323	274.348	12.001
Δ' τρίμηνο 1998	4.026.779	262.792	236.753	12.298
Α' τρίμηνο 1999	4.040.707	270.238	229.212	11.887
Β' τρίμηνο 1999	4.040.372	261.678	267.882	12.574
Γ' τρίμηνο 1999	4.041.559	260.756	280.338	13.535
Δ' τρίμηνο 1999	4.002.817	262.202	238.656	13.104
Α' τρίμηνο 2000	4.025.679	262.560	235.148	10.861
Β' τρίμηνο 2000	4.097.875	267.686	272.768	13.927
Γ' τρίμηνο 2000	4.125.801	266.106	288.974	13.732
Δ' τρίμηνο 2000	4.104.524	267.489	265.040	14.581
Α' τρίμηνο 2001	4.076.228	260.241	256.455	14.177
Β' τρίμηνο 2001	4.103.211	258.479	277.219	15.400
Γ' τρίμηνο 2001	4.114.002	259.650	288.582	16.660
Δ' τρίμηνο 2001	4.051.841	254.980	253.578	15.985
Α' τρίμηνο 2002	4.076.456	260.278	248.226	17.637
Β' τρίμηνο 2002	4.190.175	262.335	293.931	18.809
Γ' τρίμηνο 2002	4.223.647	264.809	306.256	17.876
Δ' τρίμηνο 2002	4.212.823	265.520	278.800	16.119

²³ Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Τουρισμός, Έρευνα εργατικού δυναμικού, 2010, Αθήνα.

Α' τρίμηνο 2003	4.224.437	268.714	253.752	17.741
Β' τρίμηνο 2003	4.286.562	271.231	297.930	18.644
Γ' τρίμηνο 2003	4.309.052	269.799	312.431	18.369
Δ' τρίμηνο 2003	4.277.876	272.555	281.921	18.111
Α' τρίμηνο 2004	4.249.068	261.656	240.517	17.614
Β' τρίμηνο 2004	4.330.497	261.278	279.627	16.963
Γ' τρίμηνο 2004	4.341.645	259.849	297.996	17.079
Δ' τρίμηνο 2004	4.331.412	266.035	278.753	18.518
Α' τρίμηνο 2005	4.325.025	267.374	269.493	19.396
Β' τρίμηνο 2005	4.381.936	269.307	304.111	19.555
Γ' τρίμηνο 2005	4.385.551	266.703	319.166	19.812
Δ' τρίμηνο 2005	4.383.386	268.940	298.422	19.890
Α' τρίμηνο 2006	4.400.048	269.344	273.029	18.246
Β' τρίμηνο 2006	4.452.817	269.662	300.905	18.410
Γ' τρίμηνο 2006	4.494.224	269.442	324.404	18.611
Δ' τρίμηνο 2006	4.462.111	274.387	297.400	17.057
Α' τρίμηνο 2007	4.461.231	279.239	281.125	16.622
Β' τρίμηνο 2007	4.519.854	279.539	317.896	17.869
Γ' τρίμηνο 2007	4.539.287	276.128	340.561	19.164
Δ' τρίμηνο 2007	4.519.123	277.292	306.249	18.613
Α' τρίμηνο 2008	4.511.609	280.133	288.189	18.327
Β' τρίμηνο 2008	4.582.544	281.309	325.465	17.910
Γ' τρίμηνο 2008	4.589.779	280.467	339.529	18.552
Δ' τρίμηνο 2008	4.553.623	278.353	307.081	15.497
Α' τρίμηνο 2009	4.485.785	278.604	279.694	15.584
Β' τρίμηνο 2009	4.531.914	282.382	314.848	17.390
Γ' τρίμηνο 2009	4.540.143	282.345	345.697	18.115
Δ' τρίμηνο 2009	4.476.807	287.737	315.774	17.584
Α' τρίμηνο 2010	4.425.625	287.442	288.017	16.805
Β' τρίμηνο 2010	4.426.992	283.264	302.219	17.901

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Διάγραμμα 5. Εξέλιξη απασχολούμενων Περιφέρειας Δ. Ελλάδας ανά τρίμηνο (1998 – 2010)

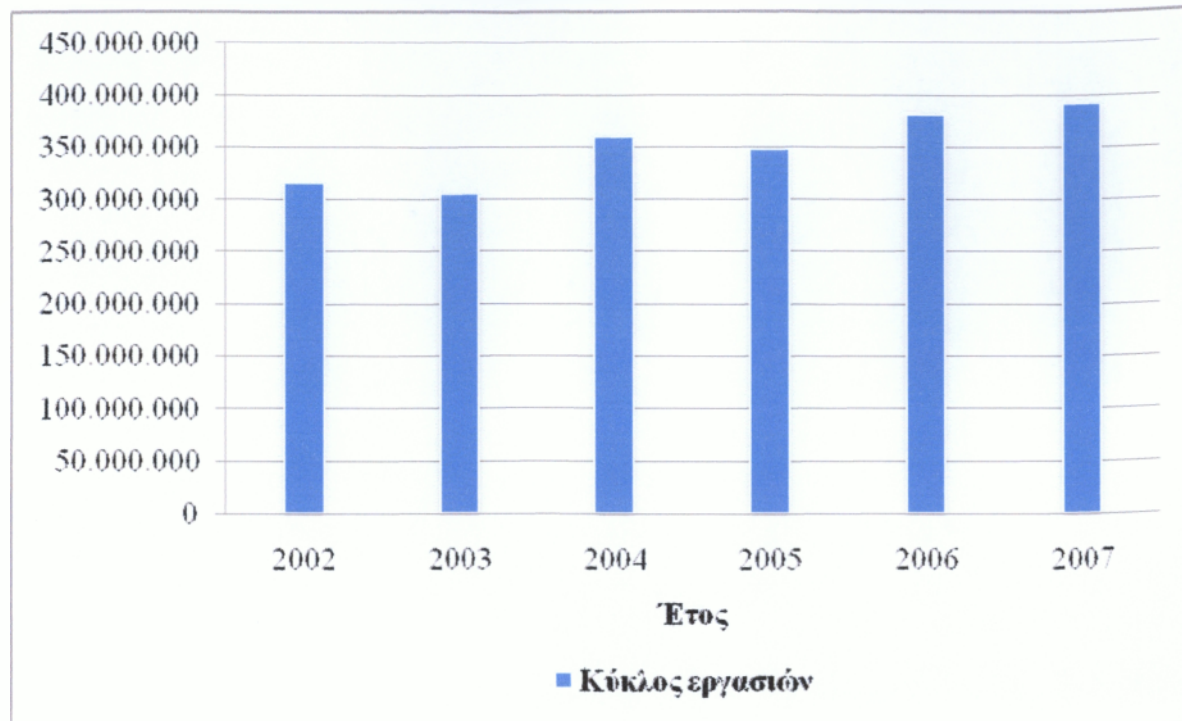

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Η εξέλιξη του κύκλου εργασιών στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Σε γενικές γραμμές, η πορεία του κύκλου εργασιών μπορεί να χαρακτηριστεί ανοδική καθώς από τα 316.428.275 € το 2002, ανήλθαν στα 391.924.073 € το 2007. Αρχικά, το 2003 εμφανίστηκε μια κάμψη μεγέθους 3,39% που όμως ακολουθήθηκε από εντυπωσιακή άνοδο το επόμενο έτος με 17,88%. Το 2005, επανεμφανίστηκε μια μείωση 3,48% που όμως δεν εμπόδισε την ανοδική πορεία του κύκλου εργασιών τα επόμενα έτη. Το διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζει την πορεία των συγκεκριμένων δεδομένων²⁴.

²⁴ Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Τουρισμός, Έρευνα εργατικού δυναμικού, 2010, Αθήνα.

Διάγραμμα 6. Εξέλιξη κύκλου εργασιών Δ. Ελλάδας (2002 – 2007)

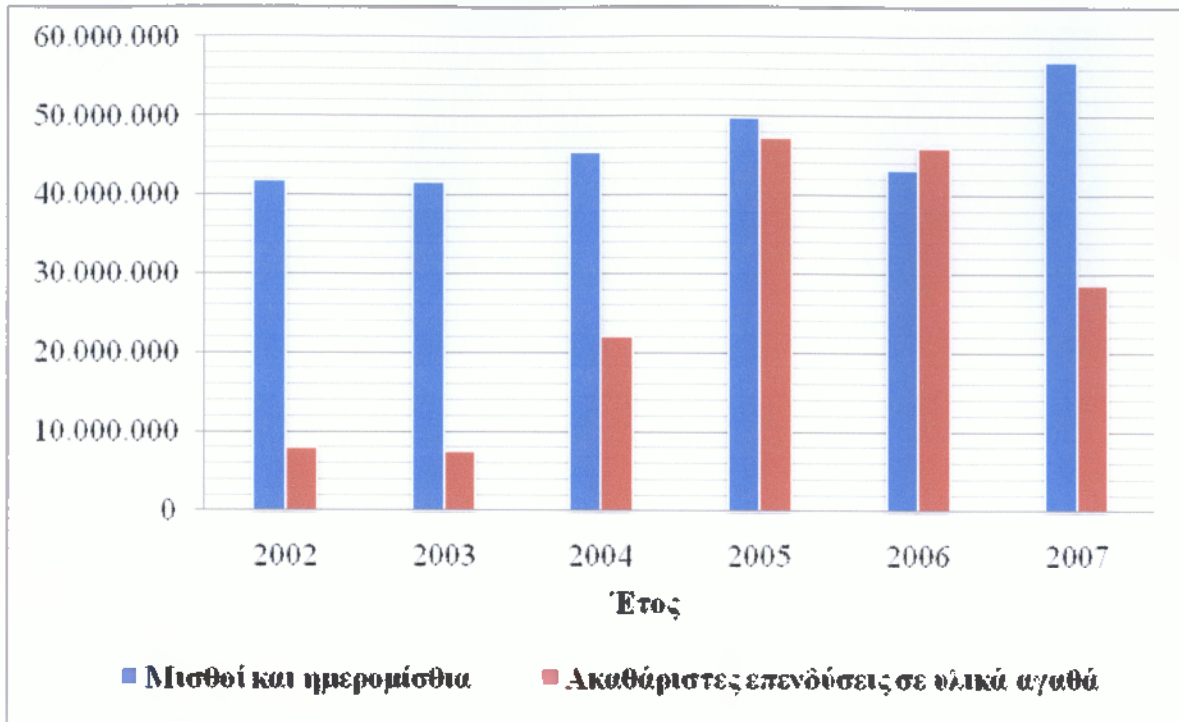

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Η ανοδική πορεία του κύκλου εργασιών είχε θετική επίπτωση τόσο για τους μισθούς και τα ημερομίσθια όσο και για τις ακαθάριστες επενδύσεις. Αρχικά, για τους μισθούς το 2003 παρουσιάστηκε μια μικρή μείωση (0,14%) ακολουθώντας την πτώση του κύκλου εργασιών. Ωστόσο, τα δύο επόμενα έτη ήταν θετικά για τους μισθούς καθώς παρουσίασαν αύξηση 9,01% και 9,40% αντίστοιχα. Το έτος 2006, ήταν και εκείνο με τη μεγαλύτερη μείωση με 12,97% ενώ το 2007 με τη μεγαλύτερη αύξηση με 31,73%.

Όσον αφορά, τις ακαθάριστες επενδύσεις σε υλικά αγαθά, η αύξηση των μεγεθών ήταν εντυπωσιακή. Μετά τη μείωση του 2003 με 5,18% ακολούθησαν δύο χρονιές με αυξήσεις 190,85% και 113,92% αντίστοιχα εξαπλασιάζοντας σχεδόν τις επενδύσεις σε σχέση με το 2002. Ωστόσο, μετά τη μικρή μείωση του 2006 (-2,64%) ακολούθησε το 2007 μια μεγάλη πτώση με 37,77%. Στο διάγραμμα 7, παρουσιάζονται οι αυξομειώσεις των συγκεκριμένων μεγεθών.

Διάγραμμα 7. Εξέλιξη μισθών και ημερομισθίων, ακαθάριστων επενδύσεων σε υλικά αγαθά Δ. Ελλάδας (2002 – 2007)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Κεφάλαιο 3^ο - Εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (Νομοί Αχαΐας, Ηλείας και Αιτωλοακαρνανίας)

3.1. Οι εξελίξεις του τουρισμού στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας

Ο τουρισμός στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας αποτελεί ένα σημαντικό τομέα εσόδων και ανάπτυξης για την ευρύτερη περιοχή. Στη συγκεκριμένη ενότητα θα παρουσιαστούν στοιχεία που αφορούν τις αφίξεις, τις διανυκτερεύσεις και τα ποσοστά πληρότητας στις ξενοδοχειακές μονάδες της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.

3.1.1. Αφίξεις και διαχρονική εξέλιξη στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας

Το σύνολο των αφίξεων διαχρονικά ακολούθησε αυξητική τάση, Συγκρίνοντας τις αφίξεις του 2003 με τις αντίστοιχες του 2009 παρατηρείται μια αύξηση 166.080 αφίξεων. Χαρακτηριστικές χρονιές είναι το 2006 με αύξηση 12,01% έναντι του 2005 και του 2007 (17,40%) σε σχέση με το προηγούμενο έτος. Οι αυξήσεις αφορούν τόσο τους ημεδαπούς όσο και τους αλλοδαπούς επισκέπτες με τους πρώτους να κατέχουν το μεγαλύτερο μερίδιο επισκεπτών διαχρονικά.

Ωστόσο, υπήρξαν και χρονιές που εμφανίστηκε μείωση του αριθμού όπως το 2004 (-2,15%) παρότι υπήρξε και χρονιά διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων και το 2008 με πτώση 2,41%.

Σαν γενικό συμπέρασμα προκύπτει ότι οι αφίξεις στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζουν συνεχώς αυξητική πορεία γεγονός που επιβράβευσε και τις προσπάθειες που είχαν καταβληθεί μέσω της αύξησης των καταλυμάτων να αυξηθούν οι αφίξεις και κατ' επέκταση τα έσοδα. Ο πίνακας 5 και το διάγραμμα 8 παρουσιάζουν τα στοιχεία της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας για το διάστημα 2003 – 2009 καθώς και τη διαχρονική τους εξέλιξη²⁵.

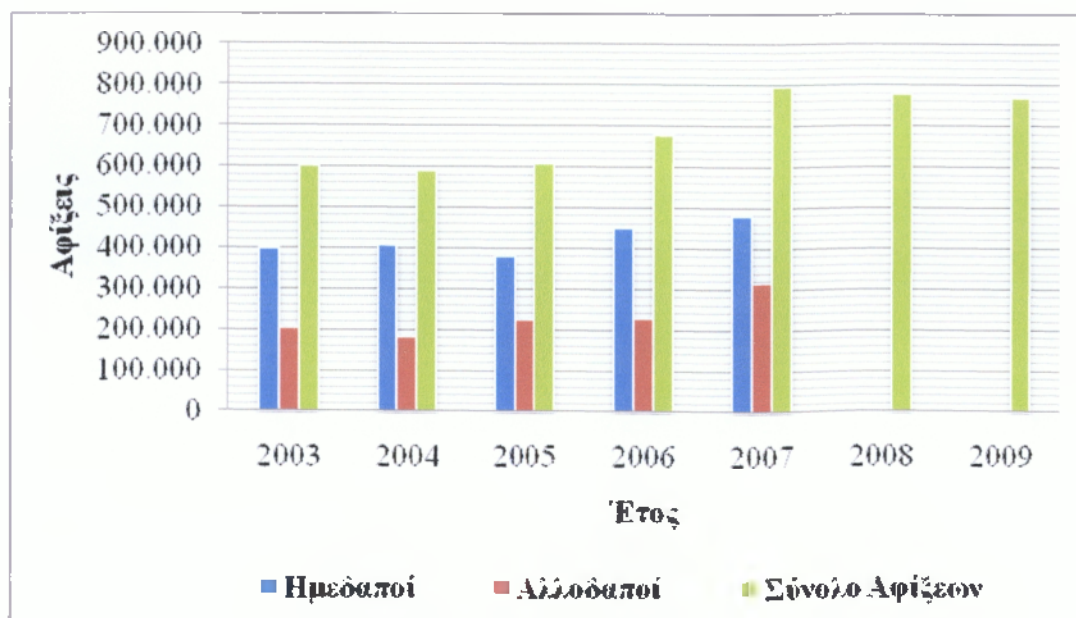
²⁵Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Αφίξεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ, κατά περιφέρεια, Επεξεργασία δεδομένων 2003 – 2009, Αθήνα, 2010.

Πίνακας 5. Αφίξεις στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (2003 – 2009)

Περιφέρεια Δ. Ελλάδας	Αφίξεις		Σύνολο Αφίξεων	Ποσοστιαία μεταβολή
	Ημεδαποί	Αλλοδαποί		
2003	398.174	204.324	602.498	-
2004	406.356	183.162	589.518	-2,15%
2005	380.577	226.148	606.725	2,92%
2006	450.376	229.189	679.565	12,01%
2007	481.259	316.562	797.821	17,40%
2008	-	-	778.625	-2,41%
2009	-	-	768.578	-1,29%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Διάγραμμα 8. Αφίξεις στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (2003 – 2009)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

3.1.2. Διανυκτερεύσεις και διαχρονική εξέλιξη στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας

Η αύξηση των αφίξεων διαχρονικά οδήγησε και σε γενική αύξηση των διανυκτερεύσεων. Οι διανυκτερεύσεις τουριστών στα ξενοδοχειακά καταλύματα αυξήθηκαν από 1.314.192 το 1998 σε 1.712.279 το 2009. Σημειώθηκε, δηλαδή, αύξηση των διανυκτερεύσεων κατά 30,29% μεταξύ του 1998 και 2009. Ο μέγιστος αριθμός διανυκτερεύσεων παρατηρείται το 2007 (1.863.219) και ο μικρότερος το 1999 (1.268.089)²⁶.

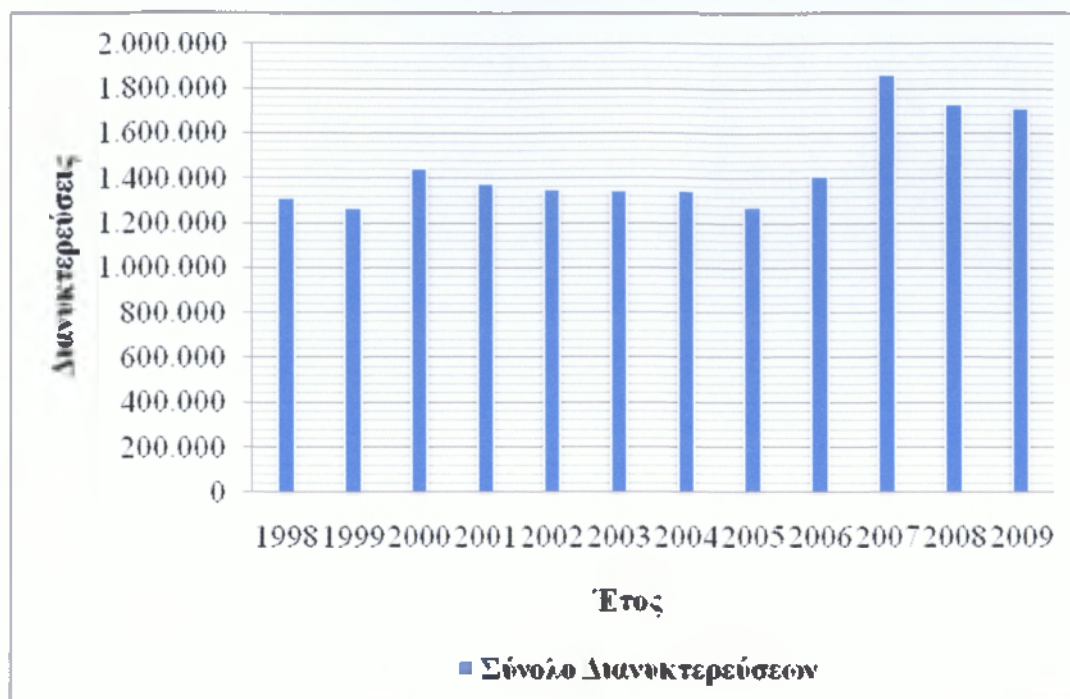
Πίνακας 6. Διανυκτερεύσεις στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 – 2009)

Περιφέρεια Δ. Ελλάδας	Διανυκτερεύσεις		Πληρότητα	Κλίνες σε λειτουργία	Σύνολο Διανυκτερεύσεων	Ποσοστιαία μεταβολή διανυκτερεύσεων
	Ημεδαποί	Αλλοδαποί				
1998	748.738	565.454	35,60%	98.438	1.314.192	-
1999	741.844	526.245	34,10%	95.180	1.268.089	-3,51%
2000	791.111	650.388	34,20%	103.157	1.441.499	13,67%
2001	734.898	640.118	34,80%	90.356	1.375.016	-4,61%
2002	756.634	593.686	33,00%	95.349	1.350.320	-1,80%
2003	799.789	543.200	34,20%	102.311	1.342.989	-0,54%
2004	824.836	522.026	39,30%	114.312	1.346.862	0,29%
2005	733.353	538.643	41,00%	103.316	1.271.996	-5,56%
2006	900.439	510.675	41,50%	-	1.411.114	10,94%
2007	1.003.960	859.259	44,30%	-	1.863.219	32,04%
2008	-	-	41,40%	-	1.730.591	-7,12%
2009	-	-	38,40%	-	1.712.279	-1,06%

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

²⁶ Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ, κατά περιφέρεια, Επεξεργασία δεδομένων 2003 – 2009, Αθήνα, 2010.

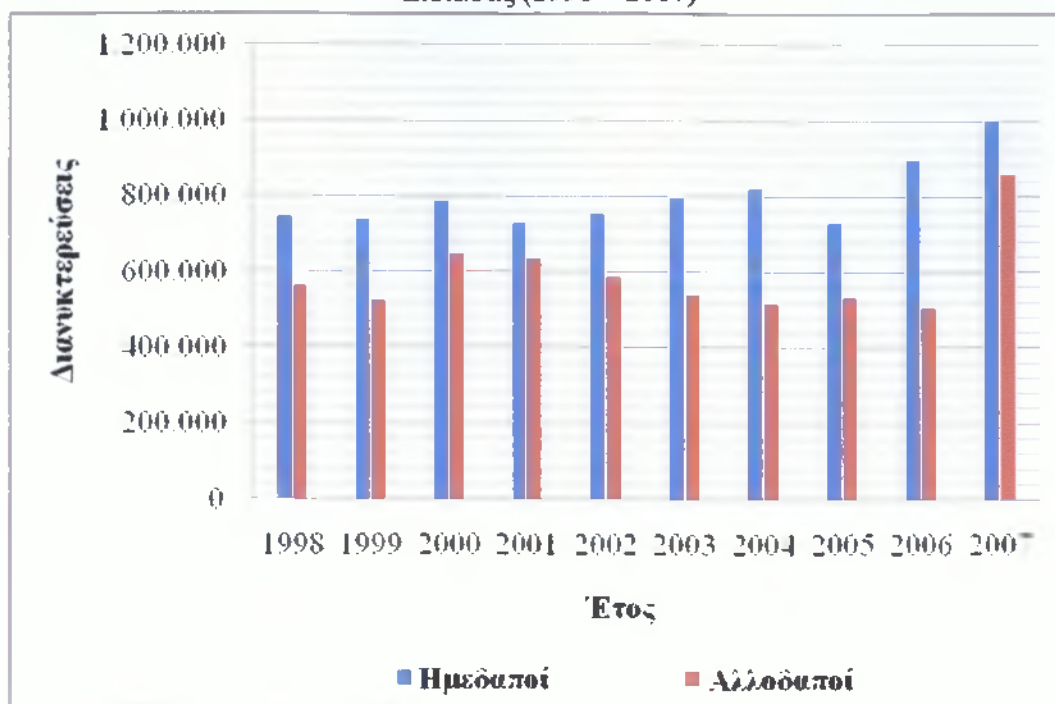
Διάγραμμα 9. Διανυκτερεύσεις στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 – 2009)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Το μεγαλύτερο τμήμα των διανυκτερεύσεων κάλυψαν οι ημεδαποί επισκέπτες για το συγκεκριμένο διάστημα. Οι ημεδαποί που διανυκτέρευσαν στην Περιφέρεια αυξήθηκαν σε ποσοστό 34,08% το διάστημα 1998 – 2009 ενώ οι αλλοδαποί αυξήθηκαν κατά 51,95%. Στον διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζεται η εξέλιξη της πορείας των διανυκτερεύσεων που αφορούσαν τους ημεδαπούς και τους αλλοδαπούς τουρίστες από το 1998 – 2007.

Διάγραμμα 10. Διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 – 2007)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Οι κλίνες διαχρονικά δεν παρουσίασαν μεγάλη διαφοροποίηση. Οι κλίνες μειώθηκαν από 98.438 το 1998 σε 90.356 το 2001. Σημειώθηκε, δηλαδή, μείωση των κλινών κατά 8,21% μεταξύ του 1998 και 2001. Από το 2001 έως το 2005 που υπάρχουν τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία οι κλίνες αυξήθηκαν σε 103.316, αύξηση μεγέθους 14,34%. Ο μέγιστος αριθμός κλινών παρατηρείται το 2004 (114.312) και ο μικρότερος το 2001 (90.356)

Ο αριθμός κλινών ανά μήνα για κάθε έτος από το 1997 – 2007 στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας δεν είναι διαθέσιμο από την Ε.Σ.Υ.Ε. Ωστόσο, έχουν συγκεντρωθεί κάποια στοιχεία από την Ε.Σ.Υ.Ε. για κάποιους μήνες όπου παρουσιάζονται στον πίνακα 7²⁷.

²⁷ Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Μηνιαία στατιστικά δελτία ετών 1997 - 2007, Επεξεργασία δεδομένων, Αθήνα, 2010.

Πίνακας 7. Μηνιαίες κλίμες στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (1997 – 2007)

Έτος	Ιούνιος			Αύγουστος			Οκτώβριος			Δεκέμβριος		
	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί
1997	10.478	53.874	56.791	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1998	10.622	63.643	82.260	11.011	115.514	120.793	-	-	-	6.065	53.434	5.535
1999	-	-	-	10.107	116.003	102.186	8.705	55.792	45.005	6.107	55.471	5.518
2000	-	-	-	-	-	-	11.011	77.110	112.220	-	-	-
Έτος	Ιανουάριος			Φεβρουάριος			Σεπτέμβριος			Οκτώβριος		
	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί
2005	6.596	41.776	4.028	-	-	-	10.595	68.684	92.248	9.232	58.164	45.449
2006	7.609	51.285	5.593	7.667	50.021	6.214	11.065	90.740	77.988	10.054	57.614	36.288
2007	7.564	46.909	5.429	8.107	54.514	7.292	-	-	-	-	-	-
Έτος	Δεκέμβριος											
	Κλίμες	Ημεδαποί	Αλλοδαποί									
2005	6.808	50.000	4.841									
2006	6.798	55.363	5.418									
2007	7.769	63.007	7.140									

Διάγραμμα 11. Κλίνες στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 – 2005)

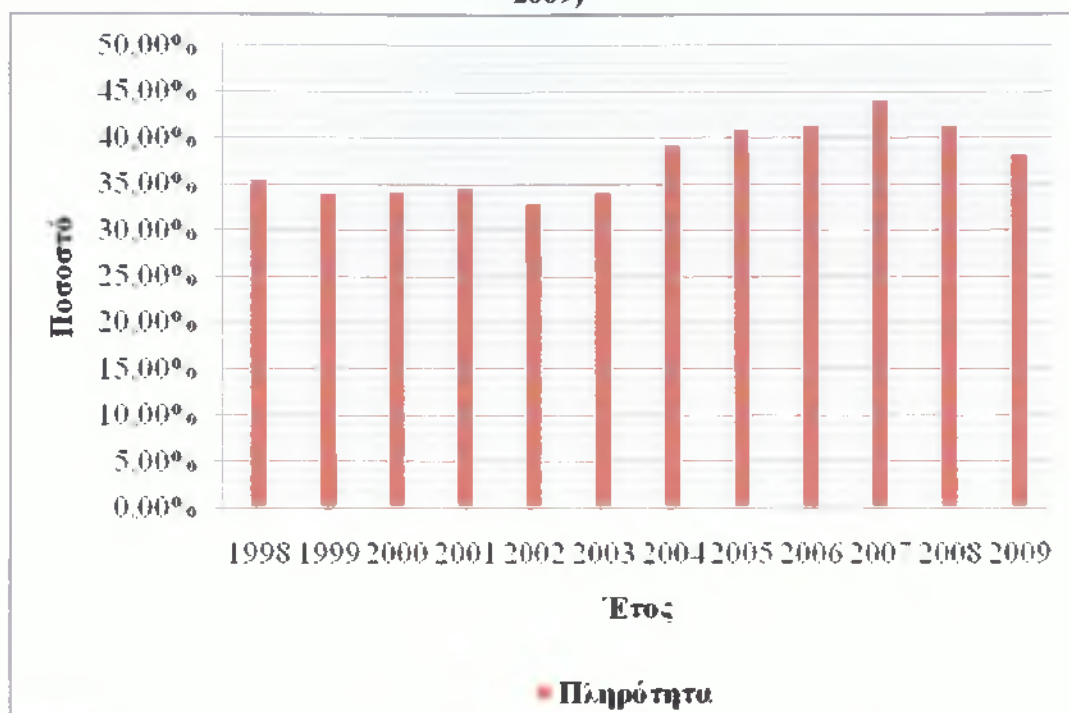
Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

3.1.3. Πληρότητα ξενοδοχειακών μονάδων και διαχρονική εξέλιξη στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας

Διαθέσιμα στοιχεία για την πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και όχι ανά νομό, υπάρχουν διαθέσιμα για το χρονικό διάστημα 1998 – 2009. Γενικά, για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα η πληρότητα δεν παρουσίασε αξιόλογες αυξομειώσεις κυμαινόμενη περίπου στο 40% για κάθε χρονιά. Ωστόσο, η μεγαλύτερη πληρότητα εμφανίστηκε το 2007 με 44,30% ενώ η μικρότερη το 2009 με 38,40%²⁸.

²⁸ Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Μηνιαία στατιστικά δελτία ετών 1997 - 2007, Επεξεργασία δεδομένων, Αθήνα, 2010.

Διάγραμμα 12. Πληρότητα καταλυμάτων στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 - 2009)

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

3.2. Οι εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στο Ν. Αχαΐας

3.2.1. Ξενοδοχειακή υποδομή και διαχρονική εξέλιξη στο Ν. Αχαΐας

Ο νομός Αχαΐας διαθέτει ένα αρκετά ικανοποιητικό αριθμό καταλυμάτων και κλινών που με την πάροδο των ετών σημείωσαν αύξηση. Ως προς τα καταλύματα, από τα 92 το 2003 ανήλθαν σε 114 το 2009. Η μεγαλύτερη αύξηση καταλυμάτων ποσοστιαία σημειώθηκε το 2008 με 5,71% και η μικρότερη το 2005 με 2,06%.

Ως προς τον αριθμό των κλινών στο νομό Αχαΐας, παρουσιάστηκε επίσης αύξηση με μοναδική εξαίρεση το 2005 όπου εμφανίστηκε μια μείωση 0,20% ενώ η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε το 2008 με 5,44%. Ο αριθμός των 6.268 κλινών το 2003 ανερχόταν σε 7.242 το 2009²⁹.

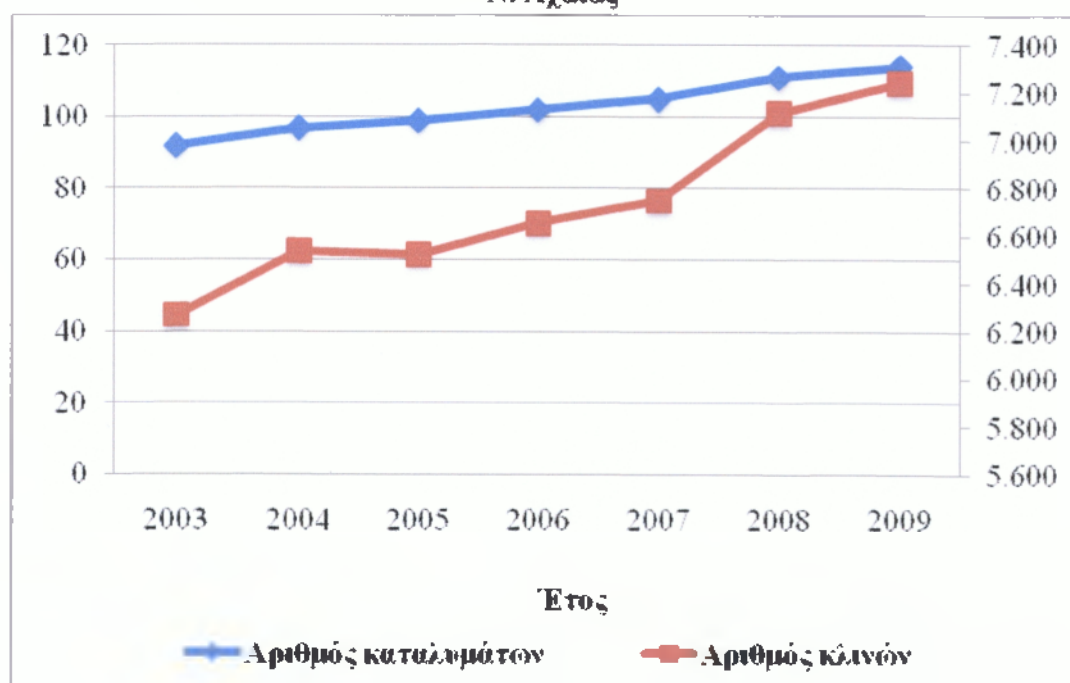
²⁹ Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (Ξ.Ε.Ε.), Ξενοδοχειακό Δυναμικό Ελλάδας - Γεωγραφικές Περιφέρειες, Εκδόσεις- μελέτες - έρευνες, Στατιστικά στοιχεία ετών 2003 - 2010, διαθέσιμο στο <http://www.gshotels.gr/>, ημερ. ανάκτησης 20/12/2010, Αθήνα.

Πίνακας 8. Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αχαΐας

Έτος	Αριθμός καταλυμάτων	% Μεταβολή καταλυμάτων	Αριθμός κλινών	% Μεταβολή κλινών
2003	92	-	6.268	-
2004	97	5,43%	6.536	4,28%
2005	99	2,06%	6.523	-0,20%
2006	102	3,03%	6.654	2,01%
2007	105	2,94%	6.749	1,43%
2008	111	5,71%	7.116	5,44%
2009	114	2,70%	7.242	1,77%

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Διάγραμμα 13. Δυναμικότητα καταλυμάτων και κλινών ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αχαΐας

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

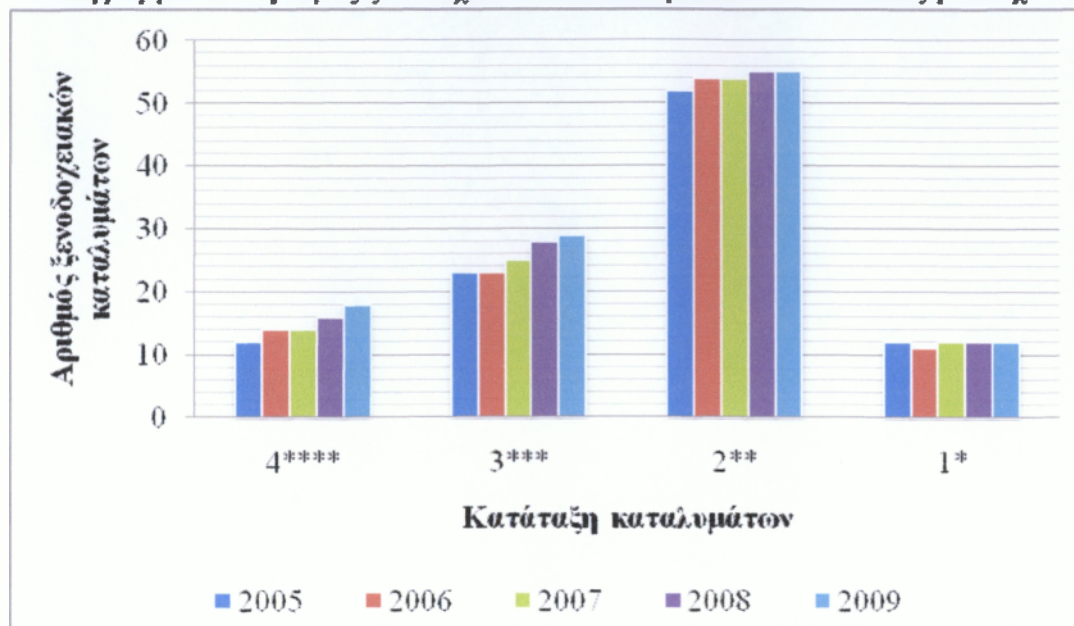
Πέρα της αύξησης των ξενοδοχειακών καταλυμάτων του νομού Αχαΐας, ιδιαίτερα σημαντική είναι και η κατάταξή τους. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 9 που συγκεντρώθηκαν από την Ε.Σ.Υ.Ε., αύξηση σημειώθηκε στον αριθμό των καταλυμάτων 4 αστέρων, 3 αστέρων, 2 αστέρων ενώ τα καταλύματα 1 αστεριού έμειναν διαχρονικά αμετάβλητα. Άξιο στοιχείο αναφοράς η απουσία καταλύματος 5 αστέρων. Στα καταλύματα 3 και 4 αστέρων προστέθηκαν από 6 ξενοδοχειακές μονάδες και στα καταλύματα 2 αστέρων 3 ξενοδοχειακές μονάδες.

Πίνακας 9. Κατάταξη καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αχαΐας

Έτος	Δεδομένα	5*****	4****	3***	2**	1*	Γενικό άθροισμα	% Μεταβολή
2005	Μονάδες	-	12	23	52	12	99	-
	Δωμάτια	-	809	1.118	1.339	138	3.404	-
	Κλίνες	-	1.554	2.146	2.552	271	6.523	-
2006	Μονάδες	-	14	23	54	11	102	3,03%
	Δωμάτια	-	864	1.118	1.362	132	3.476	2,12%
	Κλίνες	-	1.657	2.146	2.593	258	6.654	2,01%
2007	Μονάδες	-	14	25	54	12	105	2,94%
	Δωμάτια	-	864	1.150	1.365	144	3.523	1,35%
	Κλίνες	-	1.657	2.211	2.598	283	6.749	1,43%
2008	Μονάδες	-	16	28	55	12	111	5,71%
	Δωμάτια	-	951	1.214	1.400	144	3.709	5,28%
	Κλίνες	-	1.855	2.323	2.660	278	7.116	5,44%
2009	Μονάδες	-	18	29	55	12	114	2,70%
	Δωμάτια	-	1.002	1.215	1.400	143	3.760	1,38%
	Κλίνες	-	1.967	2.338	2.660	277	7.242	1,77%

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Διάγραμμα 14. Αριθμός ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατάταξη Ν. Αχαΐας

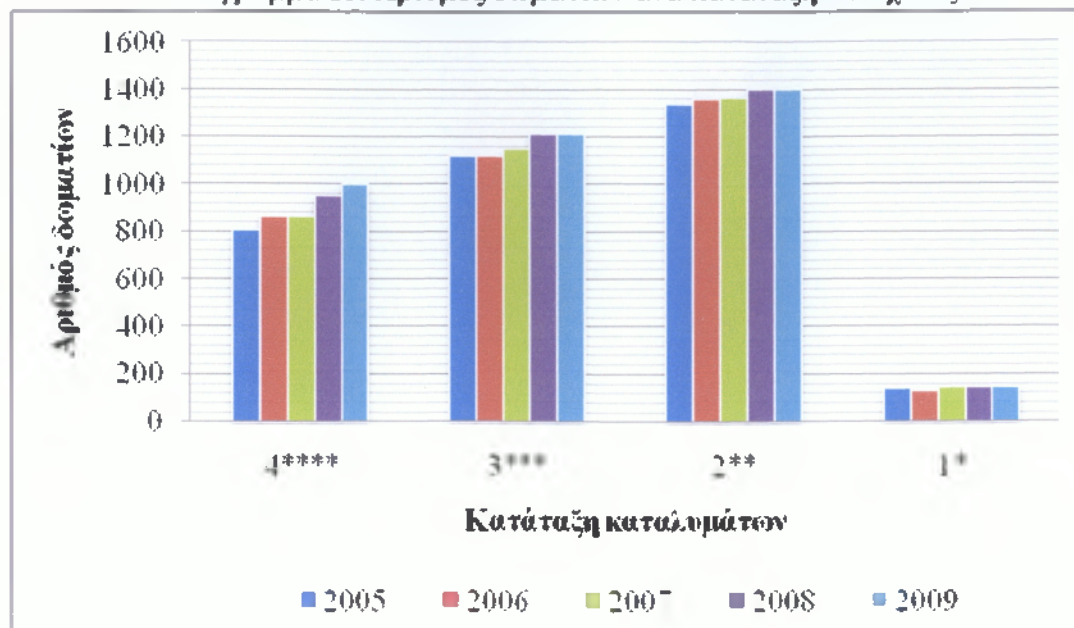

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Ανάλογες αυξήσεις σημειώθηκαν αντίστοιχα και στα δωμάτια των καταλυμάτων του νομού Αχαΐας. Στα καταλύματα 4 αστέρων, το 2005 ο αριθμός των δωματίων ανερχόταν σε 809 και το 2009 σε 1.002, στα αντίστοιχα των 3 αστέρων 1.118 το 2005 και σε 1.215 το 2009, στα 2 αστέρων 1.339 το 2005 και σε 1.400 το 2009 ενώ στα ξενοδοχειακά καταλύματα 1 αστεριού από 138 ανήλθαν σε 143 δωμάτια. Από τα παραπάνω στοιχεία εξάγεται το συμπέρασμα πως ο αριθμός των δωματίων σε όλα τα καταλύματα ήταν αυξητικός ενώ η γενική ποσοστιαία μεταβολή ήταν μεγαλύτερη το 2008 με 5,28%³⁰.

³⁰ Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (Ξ.Ε.Ε.), Ξενοδοχειακό Δυναμικό Ελλάδας - Γεωγραφικές Περιφέρειες, Εκδόσεις- μελέτες - έρευνες, Στατιστικά στοιχεία ετών 2003 - 2010, διαθέσιμο στο <http://www.grhotels.gr/>, ημερ. ανάκτησης 20/12/2010, Αθήνα.

Διάγραμμα 15. Αριθμός δωματίων ανά κατάταξη Ν. Αχαΐας

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

3.3. Εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στο Ν. Ηλείας

3.3.1. Ξενοδοχειακή υποδομή και διαχρονική εξέλιξη στο Ν. Ηλείας

Ο νομός Ηλείας διέθετε το 2003 78 καταλύματα τα οποία μειώθηκαν σε 75 το 2009. Η μεγαλύτερη μείωση καταλυμάτων ποσοστιαία σημειώθηκε το 2007 με 3,75%.

Ως προς τον αριθμό των κλινών στο νομό Ηλείας, παρουσιάστηκε αύξηση με μοναδική εξαίρεση το 2007 όπου εμφανίστηκε μια μείωση 4,23% ενώ η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε το 2006 με 24,48%. Ο αριθμός των 6.095 κλινών το 2003 ανερχόταν σε 7.740 το 2009.

Ο πίνακας 10 που ακολουθεί, παρουσιάζει τη δυναμικότητα των καταλυμάτων και των κλινών για το νομό Ηλείας στο χρονικό διάστημα 2003 – 2009 με τις αντίστοιχες ποσοστιαίες μεταβολές³¹.

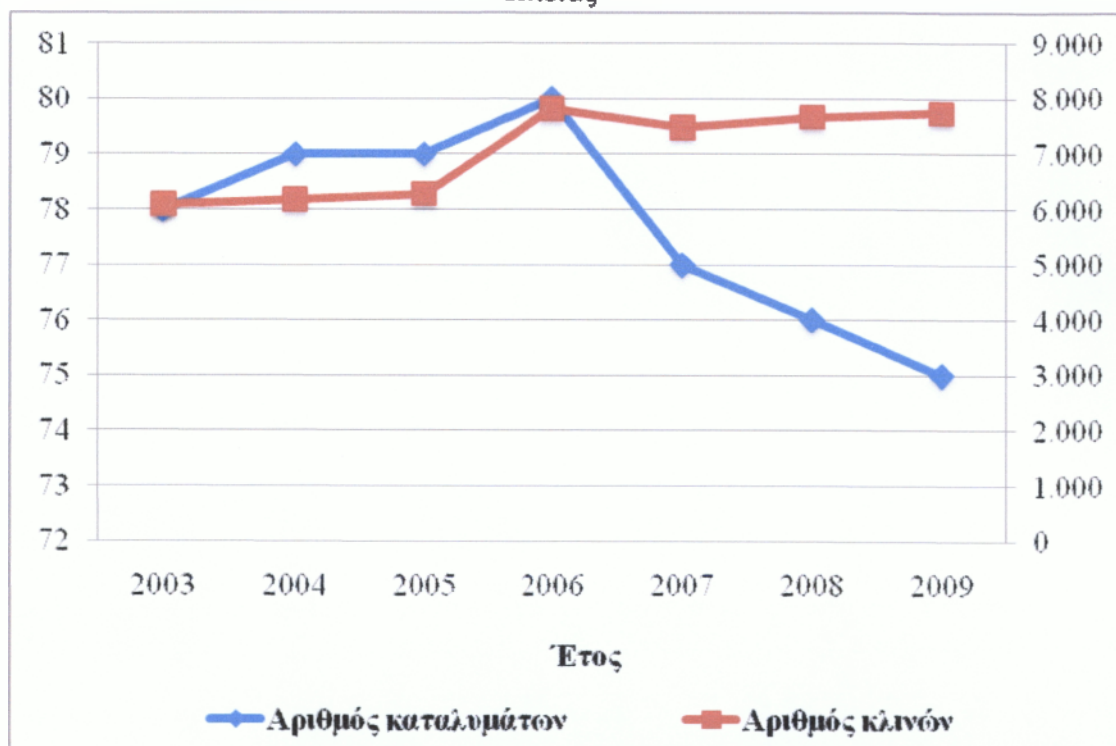
³¹ Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (Ξ.Ε.Ε.), Ξενοδοχειακό Δυναμικό Ελλάδας - Γεωγραφικές Περιφέρειες, Εκδόσεις- μελέτες - έρευνες, Στατιστικά στοιχεία ετών 2003 – 2010, διαθέσιμο στο <http://www.grhotels.gr/>, ημερ. ανάκτησης 20/12/2010, Αθήνα.

Πίνακας 10. Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Ηλείας

Έτος	Αριθμός καταλυμάτων	% Μεταβολή καταλυμάτων	Αριθμός κλινών	% Μεταβολή κλινών
2003	78	-	6.095	-
2004	79	1,28%	6.174	1,30%
2005	79	0,00%	6.282	1,75%
2006	80	1,27%	7.820	24,48%
2007	77	-3,75%	7.489	-4,23%
2008	76	-1,30%	7.671	2,43%
2009	75	-1,32%	7.740	0,90%

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Διάγραμμα 16. Δυναμικότητα καταλυμάτων και κλινών ξενοδοχειακού τύπου Ν. Ηλείας

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Ξεχωριστό στοιχείο του νομού ως προς τα καταλύματα, είναι ότι έναντι των άλλων δύο νομών (Αχαΐας, Αιτωλοακαρνανίας) διαθέτει ξενοδοχειακές μονάδες 5 αστέρων. Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 11, αύξηση σημείωσαν τα καταλύματα 5

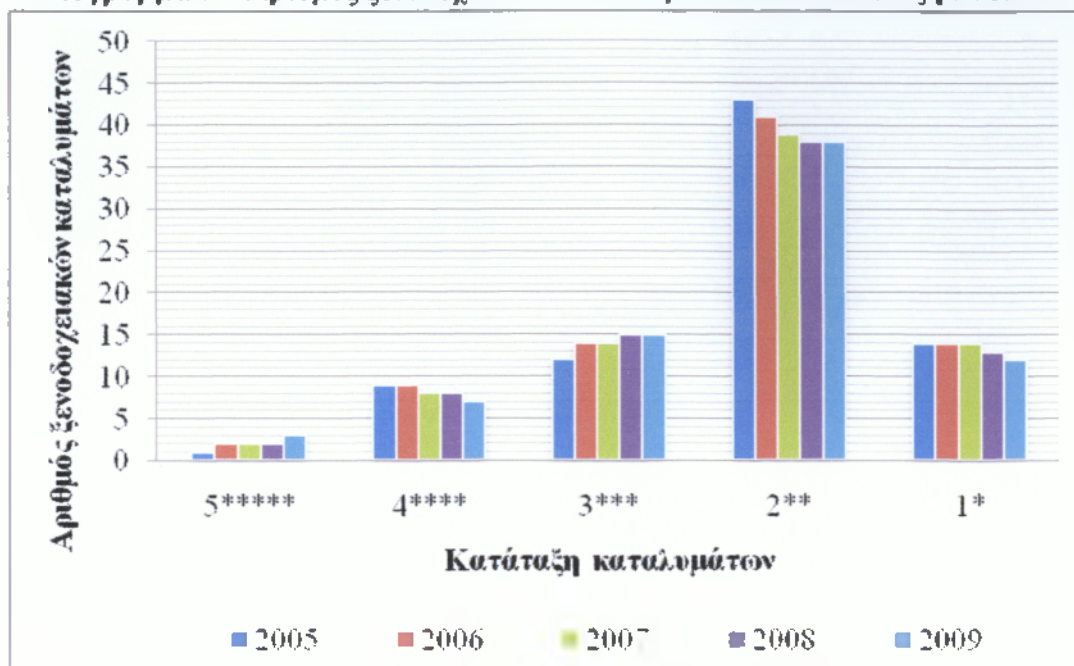
αστέρων που από μόλις ένα το 2005 σε 3 το 2009. Αντίθετα, τα 4 αστέρων μειώθηκαν από 9 σε 7 το 2009. Τα καταλύματα 3 αστέρων αυξήθηκαν κατά τρία στο διάστημα 2005 - 2009, τα 2 αστέρων μειώθηκαν κατά πέντε ενώ επίσης τα καταλύματα 1 αστεριού μειώθηκαν από 14 σε 12.

Πίνακας 11. Κατάταξη καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Ηλείας

Έτος	Δεδομένα	5*****	4****	3***	2**	1*	Γενικό άθροισμα	% Μεταβολή
2005	Μονάδες	1	9	12	43	14	79	-
	Δωμάτια	560	831	513	1.133	203	3.240	-
	Κλίνες	1.117	1.584	943	2.178	460	6.282	-
2006	Μονάδες	2	9	14	41	14	80	1,27%
	Δωμάτια	1.215	831	552	1.113	203	3.914	20,80%
	Κλίνες	2.617	1.584	1.018	2.141	460	7.820	24,48%
2007	Μονάδες	2	8	14	39	14	77	-3,75%
	Δωμάτια	1.215	751	552	1.026	203	3.747	-4,27%
	Κλίνες	2.617	1.424	1.018	1.970	460	7.489	-4,23%
2008	Μονάδες	2	8	15	38	13	76	-1,30%
	Δωμάτια	1.334	751	454	1.061	191	3.791	1,17%
	Κλίνες	2.943	1.424	821	2.039	444	7.671	2,43%
2009	Μονάδες	3	7	15	38	12	75	-1,32%
	Δωμάτια	1.397	719	466	1.061	184	3.827	0,95%
	Κλίνες	3.062	1.364	845	2.039	430	7.740	0,90%

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Διάγραμμα 17. Αριθμός ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατάταξη Ν. Ηλείας

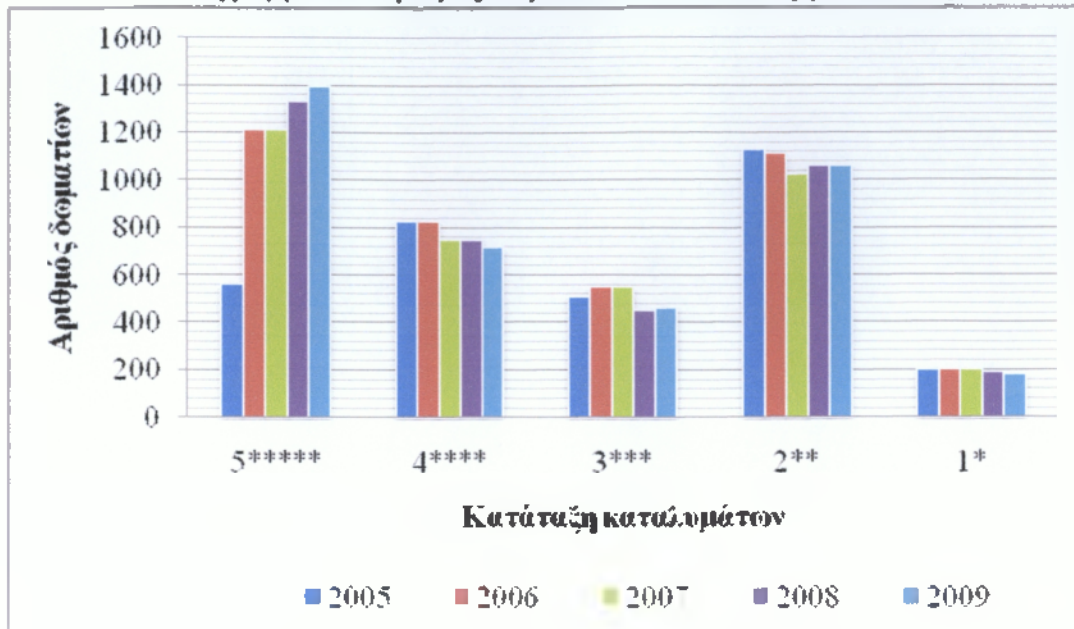

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Μεταβολές σημειώθηκαν αντίστοιχα και στα δωμάτια των καταλυμάτων του νομού Ηλείας. Στα καταλύματα 5 αστέρων, το 2005 υπήρχαν 560 δωμάτια και το 2009 1.397. Στα καταλύματα 4 αστέρων, το 2005 ο αριθμός των δωματίων ανερχόταν σε 831 και το 2009 μειώθηκαν σε 719, στα αντίστοιχα των 3 αστέρων υπήρξε μείωση από 513 το 2005 σε 466 το 2009, στα 2 αστέρων από 1.133 το 2005 σε 1.061 το 2009 ενώ στα ξενοδοχειακά καταλύματα 1 αστεριού από 203 μειώθηκαν σε 184 δωμάτια. Από τα παραπάνω στοιχεία εξάγεται το συμπέρασμα πως ο αριθμός των δωματίων σε όλα τα καταλύματα ήταν μειωτικός με εξαίρεση εκείνα των 5 αστέρων. Η μεγαλύτερη αύξηση, σε ποσοστιαίο επίπεδο, ήταν μεγαλύτερη το 2006 με 20,80% ενώ η μεγαλύτερη μείωση σημειώθηκε το 2007 με 4,27%³².

³² Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (Ξ.Ε.Ε.), Ξενοδοχειακό Δυναμικό Ελλάδας - Γεωγραφικές Περιφέρειες, Εκδόσεις- μελέτες - έρευνες, Στατιστικά στοιχεία ετών 2003 - 2010, διαθέσιμο στο <http://www.grhotels.gr/>, ημερ. ανάκτησης 20/12/2010, Αθήνα.

Διάγραμμα 18. Αριθμός δωματίων ανά κατάταξη Ν. Ηλείας

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

3.4. Εξελίξεις στον τομέα τουρισμού στο Ν. Αιτωλοακαρνανίας

3.4.1. Ξενοδοχειακή υποδομή και διαχρονική εξέλιξη Ν. Αιτωλοακαρνανίας

Ο νομός Αιτωλοακαρνανίας διέθετε το 2003 64 καταλύματα τα οποία σημείωσαν αύξηση έως το 2009 όπου και ανήλθαν στα 76. Η μεγαλύτερη αύξηση καταλυμάτων ποσοστιαία σημειώθηκε το 2009 με 7,04%.

Ως προς τον αριθμό των κλινών στο νομό Αιτωλοακαρνανίας, παρουσιάστηκε αύξηση με εξαίρεση το 2004 όπου εμφανίστηκε μια μείωση 2,34% ενώ η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε το 2007 με 5,71%. Ο αριθμός των 3.374 κλινών το 2003 ανερχόταν σε 3.797 το 2009³³.

Στον πίνακα 12 και στο διάγραμμα 19 που ακολουθούν, παρουσιάζεται η δυναμικότητα των καταλυμάτων και των κλινών για το νομό Αιτωλοακαρνανίας στο χρονικό διάστημα 2003 – 2009 με τις αντίστοιχες μεταβολές.

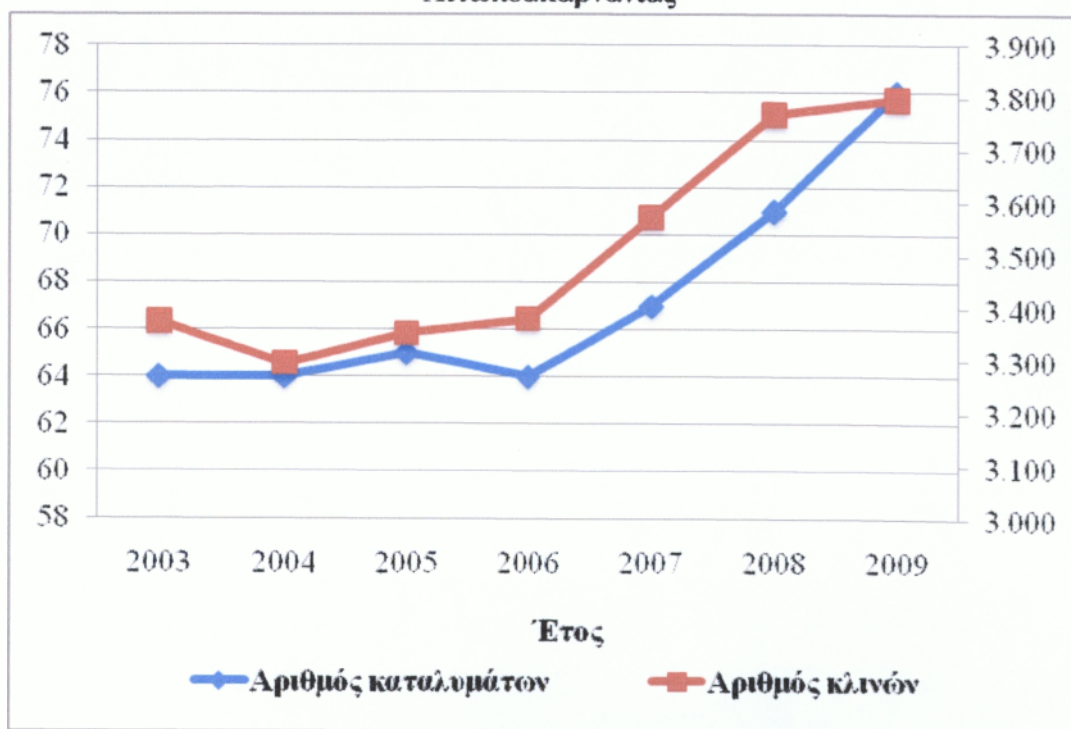
³³ Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (Ξ.Ε.Ε.), Ξενοδοχειακό Δυναμικό Ελλάδας - Γεωγραφικές Περιφέρειες, Εκδόσεις- μελέτες - έρευνες, Στατιστικά στοιχεία ετών 2003 – 2010, διαθέσιμο στο <http://www.grhotels.gr/>, ημερ. ανάκτησης 20/12/2010, Αθήνα.

**Πίνακας 12. Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν.
Αιτωλοακαρνανίας**

Έτος	Αριθμός καταλυμάτων	% Μεταβολή καταλυμάτων	Αριθμός κλινών	% Μεταβολή κλινών
2003	64	-	3.374	-
2004	64	0,00%	3.295	-2,34%
2005	65	1,56%	3.352	1,73%
2006	64	-1,54%	3.380	0,84%
2007	67	4,69%	3.573	5,71%
2008	71	5,97%	3.768	5,46%
2009	76	7,04%	3.797	0,77%

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

**Διάγραμμα 19. Δυναμικότητα καταλυμάτων και κλινών ξενοδοχειακού τύπου Ν.
Αιτωλοακαρνανίας**

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

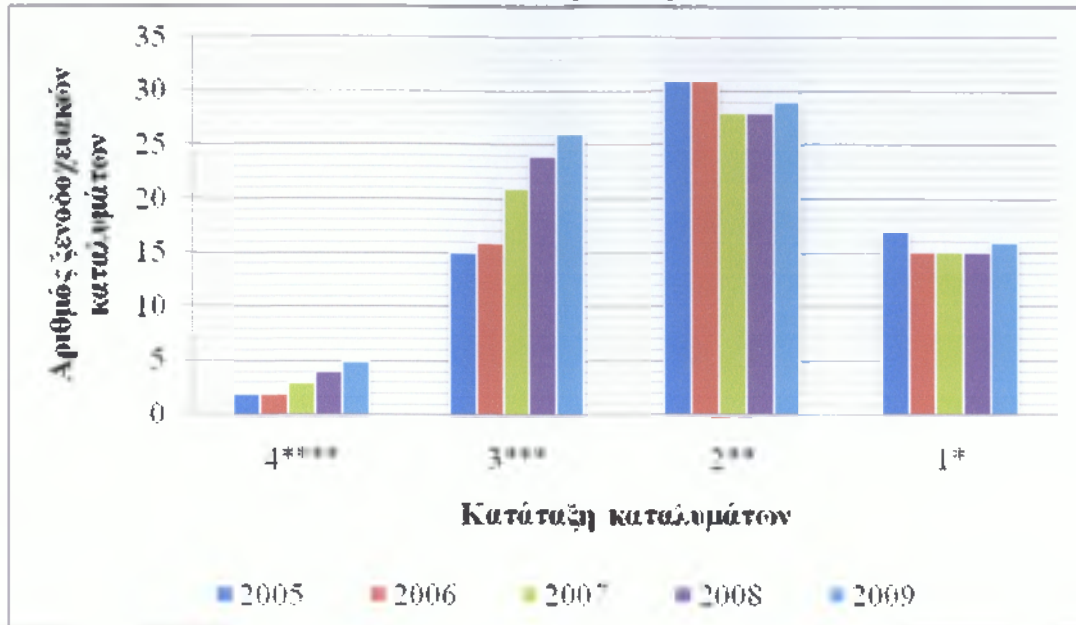
Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 13, δεν υπάρχουν διαθέσιμα καταλύματα 5 αστέρων. Αύξηση σημείωσαν τα καταλύματα 4 αστέρων που από 2 το 2005 σε 5 το 2009. Τα καταλύματα 3 αστέρων αυξήθηκαν από 15 σε 26 το 2009. Τα καταλύματα 2 αστέρων μειώθηκαν κατά δύο στο διάστημα 2005 – 2009 από 31 σε 29 και τα 1 αστεριού μειώθηκαν από 17 σε 16.

Πίνακας 13. Κατάταξη καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου N.
Αιτωλοακαρνανίας

Έτος	Δεδομένα	5*****	4****	3***	2**	1*	Γενικό άθροισμα	% Μεταβολή
2005	Μονάδες	-	2	15	31	17	65	-
	Δωμάτια	-	204	645	661	226	1.736	-
	Κλίνες	-	463	1.212	1.240	437	3.352	-
2006	Μονάδες	-	2	16	31	15	64	-1,54%
	Δωμάτια	-	211	692	661	190	1.754	1,04%
	Κλίνες	-	465	1.302	1.240	373	3.380	0,84%
2007	Μονάδες	-	3	21	28	15	67	4,69%
	Δωμάτια	-	221	797	635	190	1.843	5,07%
	Κλίνες	-	485	1.515	1.200	373	3.573	5,71%
2008	Μονάδες	-	4	24	28	15	71	5,97%
	Δωμάτια	-	273	859	634	190	1.956	6,13%
	Κλίνες	-	583	1.614	1.198	373	3.768	5,46%
2009	Μονάδες	-	5	26	29	16	76	7,04%
	Δωμάτια	-	279	882	609	202	1.972	0,82%
	Κλίνες	-	597	1.658	1.148	394	3.797	0,77%

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Διάγραμμα 20. Αριθμός ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατάταξη Ν. Αιτωλοακαρνανίας

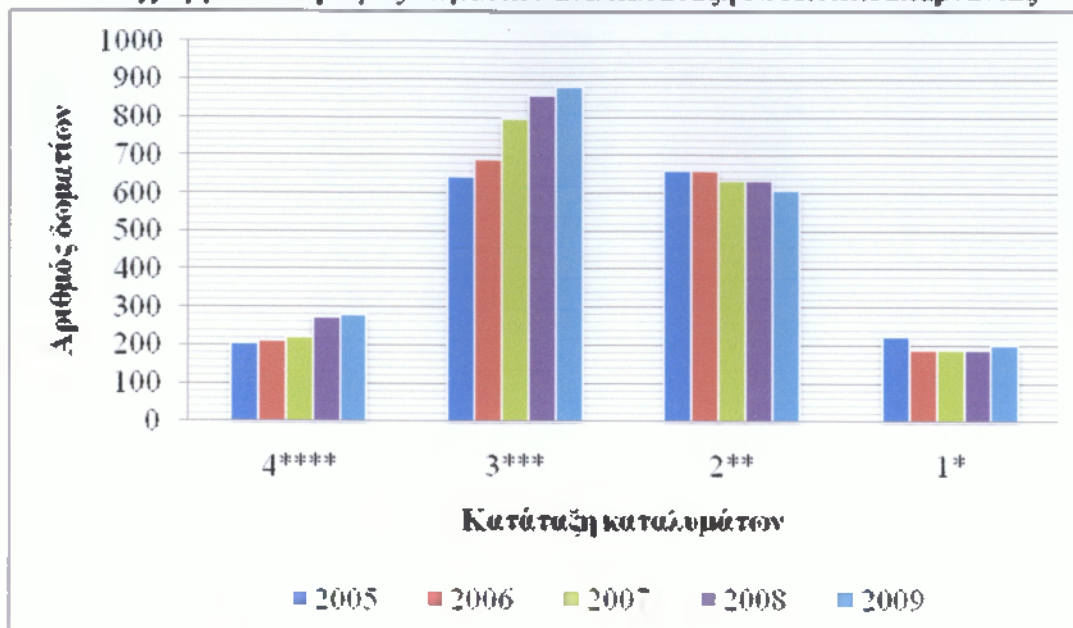

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Μεταβολές παρουσιάστηκαν αντίστοιχα και στα δωμάτια των καταλυμάτων του νομού Αιτωλοακαρνανίας. Αρχικά, αξίζει να αναφερθεί ότι ο νομός δεν διαθέτει καταλύματα 5 αστέρων. Στα καταλύματα 4 αστέρων, το 2005 ο αριθμός των δωματίων ανερχόταν σε 204 και το 2009 σε 279, στα αντίστοιχα των 3 αστέρων ο αριθμός ανερχόταν σε 645 το 2005 και σε 882 το 2009, στα 2 αστέρων το 2005 σε 661 και σε 609 το 2009 ενώ στα ξενοδοχειακά καταλύματα 1 αστεριού από 226 μειώθηκαν σε 202 δωμάτια³⁴.

³⁴ Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (Ξ.Ε.Ε.), Ξενοδοχειακό Δυναμικό Ελλάδας - Γεωγραφικές Περιφέρειες, Εκδόσεις- μελέτες - έρευνες, Στατιστικά στοιχεία ετών 2003 - 2010, διαθέσιμο στο <http://www.grhotels.gr/>, ημερ. ανάκτησης 20/12/2010, Αθήνα.

Διάγραμμα 21. Αριθμός δωματίων ανά κατάταξη Ν. Αιτωλοακαρνανίας

Πηγή: Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας, 2010

Κεφάλαιο 4^ο - Εκτίμηση εποχικότητας: Η περίπτωση της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

4.1. Η έννοια των χρονοσειρών

Με τον όρο χρονοσειρά νοείται μια σειρά από παρατηρήσεις που λαμβάνονται σε ορισμένες χρονικές στιγμές ή περιόδους που ισαπέχουν μεταξύ τους. Υπάρχουν ένα μεγάλο εύρος στατιστικών μεθόδων για την ανάλυση χρονοσειρών. Γενικά οι μέθοδοι αυτοί ανήκουν σε δύο κατηγορίες: αυτές που βασίζονται στη μελέτη συναρτήσεων που εξαρτώνται από τον χρόνο, και σε αυτές οι οποίες εξαρτώνται από τις συχνότητες και οι οποίες ερευνούν τις περιοδικές ιδιότητες που μπορεί να έχει η σειρά.

Τα τρία κυριότερα στοιχεία της ανάλυσης χρονοσειρών είναι η περιγραφή, η επεξήγηση και η πρόβλεψη των εξαρτημένων δεδομένων. Η περιγραφή επιτυγχάνεται με τη βοήθεια διαφόρων γραφημάτων, η επεξήγηση χρησιμοποιώντας κάποια μορφής μοντέλα για να εξερευνηθούν οι μηχανισμοί δημιουργίας της χρονοσειράς, και η πρόβλεψη περιλαμβάνει τη χρησιμοποίηση ενός μοντέλου για να προβλεφθούν μελλοντικές τιμές της σειράς.

Η συνάρτηση αυτοδιακύμανσης (autocovariance function) είναι το βασικό εργαλείο για την περιγραφή της σειριακής εξάρτησης μιας μόνο μεταβλητής, στάσιμης (χωρίς περιοδικότητα) χρονοσειράς και ορίζεται από³⁵:

$$\gamma(k) = E(X_t - \mu)(X_{t+k} - \mu), k = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$$

όπου X_t , $t = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$ οι τιμές της σειράς, μ η μέση τιμή της και k η υστέρηση (lag) για την οποία υπολογίζεται η αυτοδιακύμανση. Η συνάρτηση αυτοσυσχέτισης (autocorrelation function) είναι η κανονικοποιημένη μορφή της συνάρτησης αυτοδιακύμανσης και ορίζεται ως:

³⁵ Χαραλάμπους, Χ., Φωκιανός, Κ., Εισαγωγή στην R, πρόχειρες σημειώσεις, Τμήμα Μαθηματικών και Στατιστικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2^η Έκδοση, 2010, Κύπρος, σελ. 265-273.

$$\varrho(k) = \frac{\gamma(k)}{\gamma(0)} = \frac{\gamma(k)}{\sigma_x^2}$$

όπου σ_x^2 η διακύμανση της χρονοσειράς. Η συνάρτηση αυτοδιακύμανσης μπορεί να εκτιμηθεί από:

$$\widehat{\gamma(k)} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^{n-k} (x_i - \bar{x})(x_{i+k} - \bar{x})$$

Συνεπώς, η συνάρτηση αυτοσυσχέτισης μπορεί να εκτιμηθεί από:

$$\widehat{\varrho(k)} = \frac{\widehat{\gamma(k)}}{\widehat{\gamma(0)}}$$

Για να διερευνηθούν τυχόν μηχανισμοί δημιουργίας των δεδομένων, αλλά και να υποδειχθούν κατάλληλα μοντέλα, χρησιμοποιούνται οι γραφικές παραστάσεις της αυτοδιακύμανσης ή της αυτοσυσχέτισης συναρτήσει της υστέρησης k . Τέτοια μοντέλα ανάλυσης χρονοσειρών είναι της μορφής:

$$X_t = \alpha_1 X_{t-1} + \alpha_2 X_{t-2} + \dots + \alpha_p X_{t-p} + \epsilon_t$$

όπου ϵ_t το σφάλμα. Το πιο πάνω μοντέλο είναι γνωστό ως διαδικασία αυτοπαλινδρόμησης βαθμού p .

4.2. Τα βασικά μοντέλα χρονοσειρών

Το μοντέλο χρονοσειρών (time series model) αποτελεί το πιο διαδεδομένο είδος ποσοτικού μοντέλου πρόβλεψης. Η εφαρμογή του είναι δυνατή όταν υπάρχουν ιστορικά δεδομένα για την τιμή του υπό πρόβλεψη μεγέθους, σε προηγούμενες και σταθερές χρονικές περιόδους (ημέρες, μήνες, έτη κ.α.).

Βασίζεται στην υπόθεση ότι η μεταβολή της τιμής του μεγέθους ακολουθεί ένα συγκεκριμένο πρότυπο («λανθάνον» πρότυπο) που επαναλαμβάνεται στον χρόνο και παραμένει σταθερό. Έτσι ο βασικός στόχος των μοντέλων είναι η αναγνώριση του ακολουθούμενου προτύπου των ιστορικών δεδομένων και η προέκτασή του στο μέλλον³⁶.

Με μια έννοια, το μοντέλο χρονοσειρών θεωρείται σαν «μαύρο κουτί» (black box) και δεν κάνει καμία προσπάθεια να ανακαλύψει τους συντελεστές που επηρεάζουν τη συμπεριφορά του. Υπάρχουν τρία βασικά πλεονεκτήματα της θεώρησης του μαύρου κουτιού που αποτελούν και τους βασικούς λόγους της συχνότατης επιλογής τους³⁷:

- 1) Δεν υπάρχει πάντα η δυνατότητα να συσχετιστεί ένα μεταβαλλόμενο μέγεθος με κάποιους παράγοντες και πολύ περισσότερο να προσδιοριστεί ο τρόπος αλληλεπίδρασής τους.
- 2) Σε πολλές περιπτώσεις υπάρχει ενδιαφέρον να προσδιοριστεί μόνο το τι θα συμβεί και όχι το γιατί.
- 3) Το κόστος που απαιτείται στην περίπτωση αυτή είναι πολύ μικρότερο σε σχέση με άλλες κατηγορίες μοντέλων (όπως το επεξηγηματικό).

Η σχέση που περιγράφει το σύστημα είναι γραμμική και έχει την μορφή:

$$y_t = f(X_1, X_2, \dots, X_{t-1})$$

Υποθέτοντας ότι έχει στη διάθεσή του κάποιος δεδομένα που αφορούν τις πωλήσεις ενός προϊόντος για t - τρίμηνα (X_i , με $i=1, \dots, t$), μπορεί, στηριζόμενος στο συγκεκριμένο μοντέλο, να υπολογίσει το ύψος των πωλήσεων για το επόμενο τρίμηνο F_t .

Οι μέθοδοι που περιγράφονται με το συγκεκριμένο μοντέλο αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία των ποσοτικών μεθόδων και ονομάζονται μέθοδοι των χρονοσειρών. Σε αυτές συγκαταλέγονται η αποσύνθεση (decomposition), η εξομάλυνση (smoothing) και οι αυτοπαλινδρομικές μέθοδοι κινητού μέσου όρου (AutoRegressive Moving Average), γνωστότερες με την συντομογραφία ARMA. Οι

³⁶ Χαραλάμπους, Χ., Φωκιανός, Κ., Εισαγωγή στην R, πρόχειρες σημειώσεις, Τμήμα Μαθηματικών και Στατιστικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2^η Έκδοση, 2010, Κύπρος, σελ. 265-273.

³⁷ Foreteler, Το μοντέλο χρονοσειρών (time series model), διαθέσιμο στο: <http://www.foreteler.gr/tmodel.html>, ημερ. ανάκτησης 12/01/2011, Αθήνα.

διαφορές μεταξύ των παραπάνω μεθόδων εντοπίζονται στην μορφή του συναρτησιακού τύπου που περιγράφει το σύστημα.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι η εφαρμογή του μοντέλου των χρονοσειρών στηρίζεται στην παραδοχή ότι το λανθάνον πρότυπο αναγνωρίζεται μονοσήμαντα με βάση τα ιστορικά δεδομένα και θεωρείται ότι θα διατηρηθεί σταθερό. Κατά συνέπεια, η προέκταση του στο μέλλον οδηγεί σε προβλέψεις που βασίζονται στην «ιστορία» της χρονοσειράς και θεωρούνται ικανοποιητικές στο βαθμό που η εξέλιξη της γίνεται υπό το καθεστώς των σημερινών συνθηκών.

Έτσι, το συγκεκριμένο μοντέλο πρόβλεψης είναι κατάλληλο για να υπολογιστεί το μελλοντικό ύψος των πωλήσεων ενός προϊόντος του οποίου η ποιότητα, η τιμή και το διαφημιστικό κόστος πρόκειται να παραμείνουν σταθερά. Δεν θα χρησιμοποιηθεί όμως στην περίπτωση που αλλάζε κάποιο από τα παραπάνω βασικά χαρακτηριστικά, όπως για παράδειγμα η διαφημιστική πολιτική της εταιρείας για το συγκεκριμένο προϊόν.

Γίνεται λοιπόν φανερή η αδυναμία του μοντέλου των χρονοσειρών να συσχετίσει το υπό πρόβλεψη μέγεθος με τους παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή του. Έτσι ως «μαύρο κουτί» δεν παρέχει πληροφορίες για το τι πρόκειται να συμβεί χωρίς ταυτόχρονα να επιτρέπει να γίνει κατανοητό το γιατί θα συμβεί. Στην περίπτωση που είναι επιθυμητό (ή απαραίτητο) να συσχετίσει το υπό πρόβλεψη μέγεθος με τους παράγοντες που επηρεάζουν την τιμή του, επιλέγεται η χρησιμοποίηση επεξηγηματικού μοντέλου (explanatory model).

Τα αυτοπαλινδρομούμενα μοντέλα (AutoRegressive models, AR) είναι μοντέλα γραμμικής παλινδρόμησης, όπου θεωρείται ως εξαρτημένη μεταβλητή την τυχαία μεταβλητή της χρονοσειράς σε μια χρονική στιγμή t , x_t , και ως ανεξάρτητες μεταβλητές θεωρείται η τυχαία μεταβλητή της χρονοσειράς σε προηγούμενους χρόνους, δηλαδή τις x_{t-1}, \dots, x_{t-p} . Ο αριθμός των υστερήσεων που συμπεριλαμβάνονται λέγεται η τάξη (order) του αυτοπαλινδρομούμενου μοντέλου. Ένα αυτοπαλινδρομούμενο μοντέλο τάξης p συμβολίζεται AR(p) και ορίζεται ως:

$$x_t = \phi_0 + \phi_1 x_{t-1} + \dots + \phi_p x_{t-p} + \varepsilon_t$$

όπου ϕ_0, ϕ_1, ϕ_p είναι οι συντελεστές του μοντέλου και ε_t με μέση τιμή 0 και διασπορά σ^2 . Άρα το AR μοντέλο είναι γνωστό αν είναι σαφείς οι συντελεστές και η διασπορά του λευκού θορύβου.

Στην πράξη οι συντελεστές του AR(p) μοντέλου, καθώς και η διασπορά του λευκού θορύβου (iid) εκτιμώνται από τη χρονοσειρά και οι εκτιμήσεις τους χρησιμοποιούνται για την πρόβλεψη της χρονοσειράς τις επόμενες χρονικές στιγμές.

Σύμφωνα με το μοντέλο AR(p) η μεταβλητή της χρονοσειράς τη χρονική στιγμή t κατά ένα μέρος εξηγείται από το γραμμικό συνδυασμό των p τελευταίων τιμών της χρονοσειράς $x_{t-1}, x_{t-2}, \dots, x_{t-p}$. Το υπόλοιπο μέρος που δεν εξηγείται από τις προηγούμενες τιμές της χρονοσειράς είναι καθαρά στοχαστικό και οφείλεται σε εξωγενείς επιδράσεις τη χρονική στιγμή t, που συνοψίζονται στην τυχαία μεταβλητή z_t . Στα χρηματοοικονομικά z_t αναφέρεται ως το σοκ (shock) της χρονοσειράς. Σε κάποιες περιπτώσεις υποθέτεται πως εξωγενείς παράγοντες σε προηγούμενους χρόνους μπορούν επίσης να επηρεάζουν τη μεταβλητή της χρονοσειράς τη χρονική στιγμή t.

Συμπεριλαμβάνοντας και αυτό το μέρος που λέγεται μέρος κινούμενου μέσου (moving average), το γενικό γραμμικό μοντέλο για την πρόβλεψη στάσιμης χρονοσειράς είναι το αυτοπαλινδρομούμενο μοντέλο κινούμενου μέσου (AutoRegressive Moving Average, ARMA) που δίνεται ως:

$$x_t = \phi_0 + \phi_1 x_{t-1} + \dots + \phi_p x_{t-p} + z_t - \theta_1 z_{t-1} - \dots - \theta_q z_{t-q}$$

Το αυτοπαλινδρομούμενο μοντέλο AR(p) είναι σε άμεση σχέση με την αυτοσυσχέτιση. Μικρή αυτοσυσχέτιση βραχείας κλίμακας σημαίνει αδυναμία πρόβλεψης με μοντέλο AR και άρα τα AR μοντέλα δεν έχουν προβλεπτική ικανότητα σε χρονοσειρές μεταβολών χρηματοοικονομικών δεικτών που δεν έχουν σημαντικές συσχετίσεις.

4.3. Εποχικότητα και συντελεστής Gini

4.3.1. Η έννοια της εποχικότητας

Η τουριστική εποχικότητα είναι η ανάπτυξη τουριστικής δραστηριότητας σε ορισμένη εποχή του χρόνου. Λέγοντας εποχή του έτους κατά την οποία εκδηλώνεται

η τουριστική δραστηριότητα, εννοείται πάντα η εποχή του έτους που επικρατεί στο τουριστικό προορισμό και όχι στο τόπο προέλευσης των τουριστών.

Ωστόσο, πολλές μορφές τουρισμού έχουν αναπτυχθεί λόγω εποχιακών παραγόντων και δραστηριοτήτων. Όπως για παράδειγμα ο χιονοδρομικός και ο παγοδρομικός τουρισμός το χειμώνα, ο παράκτιος και ο θαλάσσιος τουρισμός το καλοκαίρι, ο αγροτουρισμός και ο οικοτουρισμός την άνοιξη και το φθινόπωρο.

Το θέμα της εποχικότητας εντάσσεται στη γενικότερη κατηγορία των αγαθών και υπηρεσιών που παρουσιάζουν σημαντικές αυξομειώσεις στη ζήτηση τους σύμφωνα με την χρονική περίοδο. Για παράδειγμα, η ζήτηση για ηλεκτρική ενέργεια δεν είναι η ίδια στη διάρκεια της μέρας, ούτε είναι ίδια σε μέρες που η θερμοκρασία της ατμόσφαιρας είναι πολύ υψηλή ή πολύ χαμηλή. Ακριβώς το ίδιο συμβαίνει και με τα ξενοδοχειακά καταλύματα που ανάλογα με το είδος του καταλύματος παρουσιάζονται σημαντικές διαφοροποιήσεις στη ζήτηση, τόσο στη διάρκεια μιας εβδομάδας ή στη διάρκεια του χρόνου.

Η περίπτωση της Ελλάδας ανήκει στη γενικότερη κατηγορία των μεσογειακών χωρών με πολύ διακριτά χαρακτηριστικά όσον αφορά στην εποχικότητα της ξενοδοχειακής ζήτησης. Ο βασικός προσδιοριστικός παράγοντας της εποχικότητας της ζήτησης της Ελλάδας είναι οι αφίξεις αλλοδαπών τουριστών³⁸.

4.3.2. Οι συνέπειες της εποχικότητας

Η άνιση κατανομή της ξενοδοχειακής ζήτησης μέσα στο έτος έχει σημαντικές οικονομικές επιπτώσεις. Η έντονη εποχικότητα του ελληνικού τουρισμού, αναγκάζει πολλά ξενοδοχεία να παραμένουν κλειστά για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στη διάρκεια του έτους, που μπορεί να φθάνει και τους δέκα (10) μήνες το χρόνο. Σε πολλές περιπτώσεις, οι μήνες λειτουργίας του ξενοδοχείου, που οφείλονται στην έντονη εποχικότητα της ζήτησης, είναι άρρηκτα συνδεδεμένοι με το πρόβλημα βιωσιμότητας που αντιμετωπίζουν πολλά ξενοδοχεία.

Από οικονομικής σκοπιάς, μια επιχείρηση συνεχίζει να λειτουργεί στο βραχυχρόνιο διάστημα, όταν τα έσοδα της επαρκούν για να καλύψουν το μεταβλητό της κόστος.

³⁸Τσίτουρας Α., Η Εποχικότητα στον τουρισμό στην Ελλάδα και στις ανταγωνίστριες χώρες, Εκδόσεις Ι.Τ.Ε.Π., 1998, σελ. 108-110.

Στην περίπτωση του ξενοδοχείου, η εποχικότητα διαμορφώνει συνθήκες σύμφωνα με τις οποίες η αρχή αυτή μπορεί να μην ισχύει για συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, οπότε αναγκάζεται να κλείσει. Συνεπώς, η πρώτη συνέπεια της εποχικότητας είναι το διάστημα λειτουργίας του ξενοδοχείου.

Μια δεύτερη και σημαντική συνέπεια της εποχικότητας αφορά το άριστο μέγεθος του ξενοδοχείου. Η μεγάλη διακύμανση στις διανυκτερεύσεις μέσα σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, συνήθως ενός έτους, καθιστά δύσκολη την απόφαση για το άριστο μέγεθος του ξενοδοχείου. Η ικανοποίηση της ζήτησης αιχμής, μέσα στο χρόνο, απαιτεί μεγαλύτερο μέγεθος ξενοδοχείου από ό,τι θα ήταν στη περίπτωση που δεν θα υπήρχε πρόβλημα εποχικότητας.

Η τρίτη συνέπεια της εποχικότητας αφορά την απόδοση του ξενοδοχειακού κεφαλαίου. Το κλειστό ξενοδοχείο έχει μηδέν απόδοση και με δεδομένο ότι κάποιο μεταβλητό κόστος είναι αναγκαίο, όπως συντήρηση και φύλαξη, τότε η απόδοση είναι αρνητική.

Η τέταρτη συνέπεια αφορά τη χρήση των υποδομών, όπως των αεροδρομίων, των λιμανιών, των δρόμων, που τη χειμερινή περίοδο υπολειτουργούν με ό,τι συνέπειες αυτό έχει για τα έσοδα των κρατικών αρχών.

Η τελευταία συνέπεια αφορά το εργατικό δυναμικό το οποίο τη χειμερινή περίοδο δεν εργάζεται, με σημαντικό κόστος, τόσο για τις κοινωνικές δαπάνες, όσο και για την απόκτηση ανθρώπινου κεφαλαίου. Η απασχόληση εργατικού δυναμικού αποτελεί σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα της οικονομικής απόδοσης ενός ξενοδοχείου³⁹.

4.3.3. Υπολογισμός της εποχικότητας με το συντελεστή Gini

Ο συντελεστής Gini μετρά την ανισότητα μιας κατανομής, όπως για παράδειγμα του εισοδήματος, σε έναν πληθυσμό. Στην ιδανική περίπτωση της τέλει ισότητας, παίρνοντας οποιοδήποτε 10% του πληθυσμού μιας χώρας, θα βρισκόταν ότι αυτά τα άτομα κατέχουν το 10% του συνολικού εισοδήματος της χώρας. Στην πραγματικότητα, βρίσκεται πάντοτε ένας βαθμός ανισότητας, που ενδέχεται να είναι πολύ μεγάλος. Ο συντελεστής Gini προκύπτει από τον τύπο:

³⁹Τσίτουρας Α., Η Εποχικότητα στον τουρισμό στην Ελλάδα και στις ανταγωνίστριες χώρες. Εκδόσεις Ι.Τ.Ε.Π., 1998, σελ. 110-111.

$$G = \Sigma(X_i - X_{i-1})(Y_i + Y_{i-1})$$

Όπου:

X_i : Η ορισμένη κλίμακα.

$X_i - X_{i-1}$: Η διαφορά της κλίμακας.

Y_i : Η ποσοστιαία κατανομή.

$Y_i + Y_{i-1}$: Η αθροιστική συχνότητα του δείγματος.

Ο συντελεστής Gini συνδέεται απευθείας με την καμπύλη Lorenz μιας και αποτελεί το λόγο της επιφάνειας μεταξύ της καμπύλης και της διαγωνίου ως προς το ισοσκελές τρίγωνο. Όσο μεγαλύτερη είναι η ανισότητα των μεριδίων (μηνιαίων αφίξεων για παράδειγμα) τόσο μεγαλύτερη είναι η επιφάνεια που ορίζεται από την καμπύλη και τη διαγώνιο και συνεπώς τόσο μεγαλύτερος και ο συντελεστής Gini. Είναι φανερό ότι, δεδομένου του σταθερού όρου η, η μεταβίβαση ενός ποσοστού από τα υψηλότερα μερίδια στα μικρότερα θα έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση του συντελεστή Gini. Αυτό συμβαίνει διότι τα μικρότερα μερίδια έχουν υψηλότερο συντελεστή στάθμισης από ότι τα μεγαλύτερα. Ο συντελεστής Gini, διαθέτει τέσσερα σοβαρά πλεονεκτήματα⁴⁰:

- 1) Είναι μέτρο ανισότητας και αρμόζει, συνεπώς, στην ανάλυση της εποχικότητας.
- 2) Κατατάσσει σωστά τις διάφορες κατανομές εποχικών προτύπων.
- 3) Στον υπολογισμό του λαμβάνονται υπόψη διαφοροποιήσεις, οι οποίες δε φαίνονται στην εξέταση μεγαλύτερων διαστημάτων από άλλους δείκτες.
- 4) Οι τιμές που παίρνει για διάφορες διακριτές κατανομές δεν περιέχονται σε ένα μικρό διάστημα.

Ο συντελεστής αυτός έχει το πλεονέκτημα, αν αυξηθεί το μηνιαίο μερίδιο για παράδειγμα ενός τουριστικού μεγέθους με αντίστοιχη μείωση ενός μεγαλύτερου μεριδίου άλλου μήνα τότε ο συντελεστής Gini δείχνει πάντα μείωση της εποχικότητας. Για παράδειγμα, αν πραγματοποιηθεί αύξηση του μεριδίου των αφίξεων του Απριλίου με ισόποση, όμως, μείωση των αφίξεων του Αυγούστου, που

⁴⁰Τσίτουρας Α., Η Εποχικότητα στον τουρισμό στην Ελλάδα και στις ανταγωνίστριες χώρες. Εκδόσεις Ι.Τ.Ε.Π., 1998, σελ. 166-167.

υποθετικά αποτελεί μήνα με υψηλότερο μερίδιο αφίξεων, ο συντελεστής Gini θα μειωθεί και θα δώσει ένδειξη για μείωση της εποχικότητας. Έτσι, ενώ οι αφίξεις κατά τη θερινή περίοδο μπορεί να παραμείνουν αμετάβλητες, η μεταβολή της κατανομής τους μέσα στη θερινή περίοδο θα μεταβάλλει την εποχικότητα, όπως αυτή μετράται με το συντελεστή Gini. Με το ίδιο τρόπο η μέτρηση στους τρεις και στους έξι θερινούς μήνες με το δείκτη της σχέσης συγκέντρωσης μπορεί να δείξει αμετάβλητη εποχικότητα, ενώ αντίθετα ο συντελεστής Gini θα εντοπίσει διαφορές μέσα σε αυτά τα διαστήματα και θα μεταβάλει την εκτιμώμενη εικόνα της εποχικότητας.

Έχει, όμως, το σημαντικό μειονέκτημα ότι κάθε κατανομή με ίσα μερίδια παίρνει την ίδια ακριβώς (μηδενική) τιμή. Αυτό δε βοηθάει πάντα στην ανάλυση της εποχικότητας μιας και όλες οι ισοκατανομές δεν είναι εξίσου επιθυμητές. Για παράδειγμα η κατανομή ίσων μεριδίων οκτώ μηνών είναι πιο επιθυμητή και πάντως με τα κριτήρια μας αποτελεί πιο εποχική κατανομή, από μια κατανομή ίσων μεριδίων τεσσάρων μηνών. Με άλλα λόγια αν οι αφίξεις είναι μηδενικές σε τέσσερις μήνες του χρόνου αλλά κατανέμονται ισότιμα στους υπόλοιπους οκτώ, τότε ο συντελεστής εποχικότητας θα έπρεπε να μας προσδιορίσει ότι υπάρχει μικρότερη εποχικότητα από την άλλη κατάσταση όπου οι αφίξεις είναι μηδενικές σε οκτώ μήνες του έτους αλλά κατανέμονται ισότιμα στους υπόλοιπους τέσσερις.

Και στις δύο περιπτώσεις ο συντελεστής Gini δίνει το ίδιο μηδενικό αποτέλεσμα και συνεπώς δεν κάνει διάκριση στις δύο αυτές καταστάσεις. Στην περίπτωση των τουριστικών μεγεθών η κατάσταση ίσων κατανομών σε κάποιους μήνες με αντίστοιχα μηδενικά μερίδια σε άλλους δεν συναντάται συχνά αλλά πρέπει να αντιμετωπισθεί.

4.4. Η εποχικότητα στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Στην παρούσα ενότητα και σύμφωνα με τα όσα προαναφέρθηκαν προηγουμένως για το συντελεστή Gini, θα υπολογιστεί η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας για το χρονικό διάστημα 2005 – 2009. Ο πίνακας 14, παρουσιάζει τα δεδομένα που αφορούν συγκεκριμένα στοιχεία των μηνών κάθε έτους καθώς και την ποσοστιαία κατανομή των διανυκτερεύσεων.

**Πίνακας 14. Μηνιαία κατανομή διανυκτερεύσεων Περιφέρειας Δ. Ελλάδας
(2005 – 2009)**

Μεταβλητή	2005		
	Διανυκτερεύσεις	% του συνολικού	Αθροιστικό %
Ιανουάριος	45.804	0,036	0,036
Φεβρουάριος	47.961	0,038	0,074
Μάρτιος	73.702	0,058	0,132
Απρίλιος	90.811	0,071	0,203
Μάιος	116.206	0,091	0,294
Ιούνιος	132.635	0,104	0,399
Ιούλιος	179.912	0,141	0,540
Αύγουστος	209.777	0,165	0,705
Σεπτέμβριος	160.932	0,127	0,832
Οκτώβριος	103.613	0,081	0,913
Νοέμβριος	55.802	0,044	0,957
Δεκέμβριος	54.841	0,043	1,000
Σύνολο	1.271.996	1,000	-
Μεταβλητή	2006		
	Διανυκτερεύσεις	% του συνολικού	Αθροιστικό %
Ιανουάριος	56.878	0,040	0,040
Φεβρουάριος	56.235	0,040	0,080
Μάρτιος	85.701	0,061	0,141
Απρίλιος	109.660	0,078	0,219
Μάιος	126.291	0,089	0,308
Ιούνιος	151.118	0,107	0,415
Ιούλιος	207.417	0,147	0,562
Αύγουστος	232.942	0,165	0,727
Σεπτέμβριος	168.728	0,120	0,847
Οκτώβριος	93.902	0,067	0,913
Νοέμβριος	61.461	0,044	0,957
Δεκέμβριος	60.781	0,043	1,000
Σύνολο	1.411.114	1,000	-
Μεταβλητή	2007		
	Διανυκτερεύσεις	% του συνολικού	Αθροιστικό %
Ιανουάριος	52.338	0,028	0,028
Φεβρουάριος	61.806	0,033	0,061
Μάρτιος	70.478	0,038	0,099
Απρίλιος	115.095	0,062	0,161
Μάιος	168.107	0,090	0,251
Ιούνιος	236.703	0,127	0,378
Ιούλιος	312.678	0,168	0,546

Αύγουστος	344.296	0,185	0,731
Σεπτέμβριος	229.557	0,123	0,854
Οκτώβριος	124.405	0,067	0,921
Νοέμβριος	77.609	0,042	0,962
Δεκέμβριος	70.147	0,038	1,000
Σύνολο	1.863.219	1,000	-
	2008		
Μεταβλητή	Διανυκτερεύσεις	% του συνολικού	Αθροιστικό %
Ιανουάριος	49.973	0,029	0,029
Φεβρουάριος	57.366	0,033	0,062
Μάρτιος	81.942	0,047	0,109
Απρίλιος	114.455	0,066	0,176
Μάιος	157.976	0,091	0,267
Ιούνιος	202.256	0,117	0,384
Ιούλιος	279.731	0,162	0,545
Αύγουστος	327.996	0,190	0,735
Σεπτέμβριος	222.823	0,129	0,864
Οκτώβριος	108.496	0,063	0,926
Νοέμβριος	64.992	0,038	0,964
Δεκέμβριος	62.585	0,036	1,000
Σύνολο	1.730.591	1,000	-
	2009		
Μεταβλητή	Διανυκτερεύσεις	% του συνολικού	Αθροιστικό %
Ιανουάριος	57.519	0,034	0,034
Φεβρουάριος	61.630	0,036	0,070
Μάρτιος	70.771	0,041	0,111
Απρίλιος	107.687	0,063	0,174
Μάιος	146.143	0,085	0,259
Ιούνιος	203.340	0,119	0,378
Ιούλιος	284.546	0,166	0,544
Αύγουστος	345.857	0,202	0,746
Σεπτέμβριος	203.218	0,119	0,865
Οκτώβριος	98.784	0,058	0,922
Νοέμβριος	68.252	0,040	0,962
Δεκέμβριος	64.532	0,038	1,000
Σύνολο	1.712.279	1,000	-

Πηγή: Ε.Σ.Υ.Ε., 2010

Από τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα και σύμφωνα με τα όσα προαναφέρθηκαν σε προηγούμενες ενότητες, υπολογίστηκε ο δείκτης εποχικότητας κάθε έτους όπου θα

βοηθήσει στην εξαγωγή συμπερασμάτων αναφορικά με την πορεία των διανυκτερεύσεων στο υπό εξέταση διάστημα αλλά και της γενικότερης πορείας της εποχικότητας στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας.

Πίνακας 15. Εποχικότητα Περιφέρειας Δ. Ελλάδας (2005 – 2009)

Έτος	Μεταβλητές				
	X_i	Y_i	$(X_i - X_{i-1})$	$(Y_i + Y_{i-1})$	$(X_i - X_{i-1})(Y_i + Y_{i-1})$
2005	0,1	0,036	0,1	0,036	0,0036
	0,2	0,038	0,1	0,074	0,0074
	0,3	0,058	0,1	0,096	0,0096
	0,4	0,071	0,1	0,129	0,0129
	0,5	0,091	0,1	0,163	0,0163
	0,6	0,104	0,1	0,196	0,0196
	0,7	0,141	0,1	0,246	0,0246
	0,8	0,165	0,1	0,306	0,0306
	0,9	0,127	0,1	0,291	0,0291
	1	0,081	0,1	0,208	0,0208
	1,1	0,044	0,1	0,125	0,0125
	1,2	0,043	0,1	0,087	0,0087
	Εποχικότητα				
Έτος	Μεταβλητές				
2006	X_i	Y_i	$(X_i - X_{i-1})$	$(Y_i + Y_{i-1})$	$(X_i - X_{i-1})(Y_i + Y_{i-1})$
	0,1	0,040	0,1	0,036	0,0036
	0,2	0,040	0,1	0,080	0,0080
	0,3	0,061	0,1	0,101	0,0101
	0,4	0,078	0,1	0,138	0,0138
	0,5	0,089	0,1	0,167	0,0167
	0,6	0,107	0,1	0,197	0,0197
	0,7	0,147	0,1	0,254	0,0254
	0,8	0,165	0,1	0,312	0,0312
	0,9	0,120	0,1	0,285	0,0285
	1	0,067	0,1	0,186	0,0186
	1,1	0,044	0,1	0,110	0,0110
	1,2	0,043	0,1	0,087	0,0087
Εποχικότητα					0,1953
Έτος	Μεταβλητές				
2007	X_i	Y_i	$(X_i - X_{i-1})$	$(Y_i + Y_{i-1})$	$(X_i - X_{i-1})(Y_i + Y_{i-1})$
	0,1	0,028	0,1	0,036	0,0036
	0,2	0,033	0,1	0,061	0,0061
	0,3	0,038	0,1	0,071	0,0071
	0,4	0,062	0,1	0,100	0,0100
	0,5	0,090	0,1	0,152	0,0152
	0,6	0,127	0,1	0,217	0,0217
	0,7	0,168	0,1	0,295	0,0295
0,8	0,185	0,1	0,353	0,0353	

	0,9	0,123	0,1	0,308	0,0308
	1	0,067	0,1	0,190	0,0190
	1,1	0,042	0,1	0,108	0,0108
	1,2	0,038	0,1	0,079	0,0079
	Εποχικότητα				0,1970
Έτος	Μεταβλητές				
	X_i	Y_i	$(X_i - X_{i-1})$	$(Y_i + Y_{i-1})$	$(X_i - X_{i-1})(Y_i + Y_{i-1})$
2008	0,1	0,029	0,1	0,036	0,0036
	0,2	0,033	0,1	0,062	0,0062
	0,3	0,047	0,1	0,080	0,0080
	0,4	0,066	0,1	0,113	0,0113
	0,5	0,091	0,1	0,157	0,0157
	0,6	0,117	0,1	0,208	0,0208
	0,7	0,162	0,1	0,279	0,0279
	0,8	0,190	0,1	0,351	0,0351
	0,9	0,129	0,1	0,318	0,0318
	1	0,063	0,1	0,191	0,0191
	1,1	0,038	0,1	0,100	0,0100
	1,2	0,036	0,1	0,074	0,0074
		Εποχικότητα			
Έτος	Μεταβλητές				
	X_i	Y_i	$(X_i - X_{i-1})$	$(Y_i + Y_{i-1})$	$(X_i - X_{i-1})(Y_i + Y_{i-1})$
2009	0,1	0,034	0,1	0,034	0,0034
	0,2	0,036	0,1	0,070	0,0070
	0,3	0,041	0,1	0,077	0,0077
	0,4	0,063	0,1	0,104	0,0104
	0,5	0,085	0,1	0,148	0,0148
	0,6	0,119	0,1	0,204	0,0204
	0,7	0,166	0,1	0,285	0,0285
	0,8	0,202	0,1	0,368	0,0368
	0,9	0,119	0,1	0,321	0,0321
	1	0,058	0,1	0,176	0,0176
	1,1	0,040	0,1	0,098	0,0098
	1,2	0,038	0,1	0,078	0,0078
		Εποχικότητα			

Πηγή: Ιδία επεξεργασία, 2011

Οι διανυκτερεύσεις στα ξενοδοχειακά καταλύματα ακολούθησαν αύξουσα πορεία από το 2005 έως το 2007 (10,94 και 32,04% αντίστοιχα για το 2006 και 2007) παρουσιάζοντας κάμψη τα δύο επόμενα έτη κατά 7,12% το 2008 και κατά 1,06% το 2009. Ωστόσο, σε συνολικό επίπεδο μεταξύ 2005 έως 2009 σημειώθηκε γενική αύξηση των διανυκτερεύσεων κατά 34,61%..

Στο διάστημα αυτό η εποχικότητα, όπως υπολογίζεται από το συντελεστή Ginni, έχει ακολουθήσει πτωτική πορεία από 0,1957 το 2005 σε 0,1953 το 2006, δηλαδή

μειώθηκε κατά 0,22% ενώ από το 2007 έως το 2008 ακολούθησε αύξηση της τάξης του 0,9% το 2007 και κατά 0,04% το 2008. Το 2009 εμφανίστηκε και η μεγαλύτερη μείωση κατά 0,44% σε σχέση με το 2008 διατηρώντας ωστόσο τιμές μεγαλύτερες από τις αντίστοιχες του 2005. Σε γενικό επίπεδο, παρατηρείται μια μακροχρόνια τάση μείωση της εποχικότητας στις διανυκτερεύσεις. Στο διάγραμμα 22 που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή των διανυκτερεύσεων και η εποχικότητα Περιφέρειας Δ. Ελλάδας στο διάστημα 2005 – 2009 σύμφωνα με τα στοιχεία που προέκυψαν.

Διάγραμμα 22. Κατανομή διανυκτερεύσεων και εποχικότητας Περιφέρειας Δ. Ελλάδας (2005 – 2009)

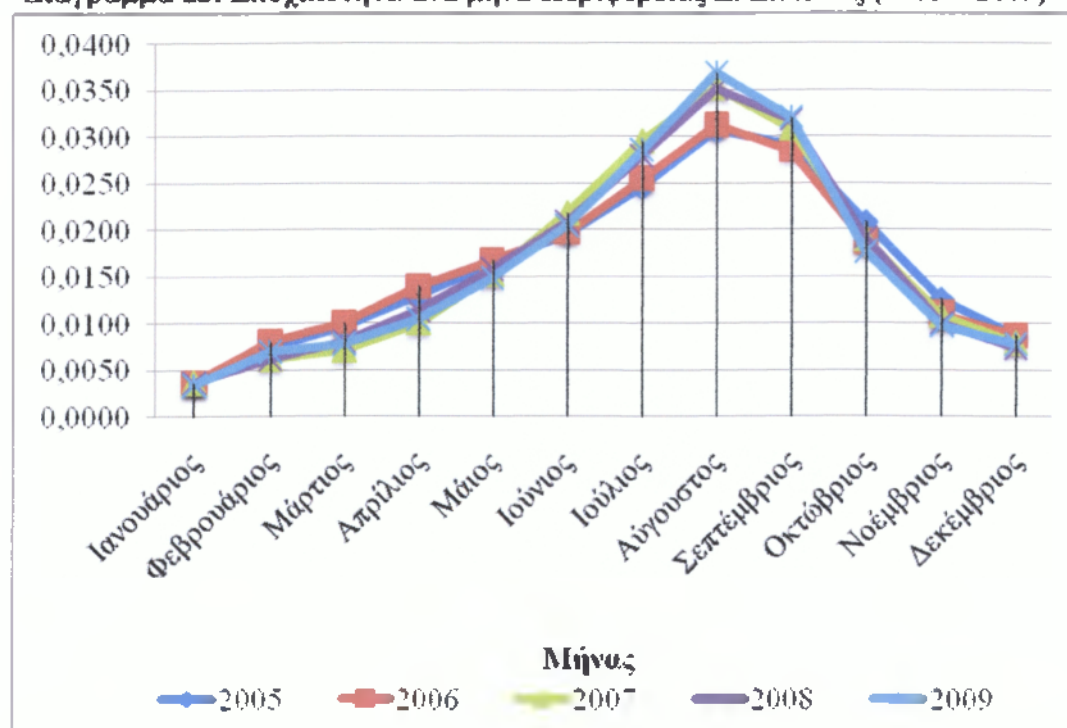
Πηγή: Ίδια επεξεργασία, 2011

Πέρα όμως από τη μελέτη της εποχικότητας σε επίπεδο ετών (2005 – 2009), άξια αναφοράς είναι και η πορεία της εποχικότητας για κάθε μήνα του εξεταζόμενου διαστήματος. Το συγκεκριμένο στοιχείο είναι ευκολότερο να αξιολογηθεί με τη βοήθεια του διαγράμματος 23 που παρατίθεται παρακάτω και παρουσιάζει την πορεία της εποχικότητας ανά μήνα για την Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (2005 – 2009).

Μελετώντας την πορεία της εποχικότητας ανά μήνα για κάθε χρονιά, παρατηρείται ότι υπάρχει μια σχετική κατανομή. Η καμπύλη κάθε χρονιάς ακολουθεί μια

συγκεκριμένη πορεία αυξάνοντας την εποχικότητα το διάστημα των καλοκαιρινών μηνών (Ιούνιο, Ιούλιο και Αύγουστο) ενώ σημειώνεται πτώση κατά τους φθινοπωρινούς και χειμερινούς μήνες. Η πορεία των καμπυλών για όλα τα εξεταζόμενα έτη στους αντίστοιχους μήνες φανερώνει ότι η Περιφέρεια Δ. Ελλάδας εμφανίζει μια συγκεκριμένη συμπεριφορά ως προς την εποχικότητα. Οι διανυκτερεύσεις σημειώνουν άνοδο συγκεκριμένων μήνες με αποτέλεσμα να επηρεάζουν την εποχικότητα της συγκεκριμένης περιόδου. Η Περιφέρεια Δ. Ελλάδας δεν κατόρθωσε να μεταβάλλει σημαντικά τις διανυκτερεύσεις τους υπόλοιπους μήνες για τα έτη 2005 – 2009 με αποτέλεσμα η εποχικότητα να παραμένει αμετάβλητη.

Διάγραμμα 23. Εποχικότητα ανά μήνα Περιφέρειας Δ. Ελλάδας (2005 – 2009)

Πηγή: Ιδία επεξεργασία, 2011

Κεφάλαιο 5^ο - Συμπεράσματα

Στην παρούσα εργασία καταβλήθηκε προσπάθεια να παρουσιαστούν στοιχεία που αφορούν τον τουρισμό στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας και από τα οποία θα μπορούσαν να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα αναφορικά με τη διαχρονική εξέλιξη του φαινομένου. Τα βασικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν καθώς και προτάσεις περαιτέρω βελτίωσης του τουρισμού στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Αρχικά, το δυναμικό των καταλυμάτων και ο αριθμός των κλινών ακολούθησε μια αυξητική πορεία με την προσθήκη συνεχώς νέων καταλυμάτων και κλινών από το 2003 έως και το 2009. Η αύξηση των αφίξεων «απαίτησαν» ακόμα περισσότερες κλίνες και κατ' επέκταση οδήγησε σε αύξηση των διανυκτερεύσεων που πραγματοποιήθηκαν από ημεδαπούς και αλλοδαπούς το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Οι αυξήσεις σε ορισμένες χρονιές ήταν ιδιαίτερες εντυπωσιακές καθιστώντας σαφές πλέον πως ο τουρισμός στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας λαμβάνει τη δέουσα σημασία από τους αρμόδιους φορείς.

Πέρα όμως της αύξησης των αφίξεων, των κλινών και των διανυκτερεύσεων, η εξέλιξη του κύκλου εργασιών στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας ήταν επίσης ανοδική. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι από τα 316.428.275 € του 2002 ο κύκλος εργασιών ανήλθε στα 391.924.073 € το 2007. Η αύξηση του κύκλου εργασιών σε συνδυασμό με την αύξηση όλων των στοιχείων που προαναφέρθηκαν οδήγησαν επίσης σε αύξηση των θέσεων εργασίας των μισθών και των ημερομίσθιων. Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως η αύξηση του κύκλου εργασιών οδήγησε σε μεγαλύτερα έσοδα με αποτέλεσμα οι ακαθάριστες επενδύσεις να σημειώσουν εντυπωσιακή άνοδο καθώς προσελκύστηκαν νέοι επενδυτές.

Οι επιπτώσεις των παραπάνω στοιχείων για τους τρεις νομούς που εξετάστηκαν ήταν ποικίλες. Ειδικότερα, στο νομό Αχαΐας που διαθέτει ένα αρκετά ικανοποιητικό αριθμό καταλυμάτων και κλινών, σημειώθηκε αξιόλογη αύξηση τόσο στα καταλύματα όσο και στον αριθμό των δωματίων. Τα ξενοδοχειακά καταλύματα όλων των κατηγοριών ακολούθησαν την ανοδική πορεία που παρατηρήθηκε στην ευρύτερη Περιφέρεια αποκομίζοντας οφέλη όπως την αύξηση εσόδων, αύξηση των αφίξεων, δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Αντίθετα με το νομό Αχαΐας, στο νομό Ηλείας η γενικότερη αύξηση των καταλυμάτων στην Περιφέρεια δεν ακολουθήθηκε.

Παρατηρήθηκε μείωση του αριθμού των καταλυμάτων, χωρίς ωστόσο να επηρεαστεί ο αριθμός των κλινών ο οποίος ήταν αυξητικός. Ξεχωριστό στοιχείο του νομού ως προς τα καταλύματα, είναι ότι έναντι των άλλων δύο νομών (Αχαΐας, Αιτωλοακαρνανίας) διαθέτει ξενοδοχειακές μονάδες 5 αστέρων τα οποία προσφέρουν ένα ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Τέλος, ο νομός Αιτωλοακαρνανίας αύξησε επίσης τόσο τα καταλύματα όσο και τις κλίνες τους ενώ αρνητικό στοιχείο η επιμέρους μείωση καταλυμάτων 2 και 1 αστέρων.

Πέραν των αυξομειώσεων που σημειώθηκαν στα καταλύματα και τις κλίνες της Περιφέρειας αλλά και των τριών νομών ειδικότερα, ιδιαίτερης αναφοράς έχριζε η εξέταση της εποχικότητας.

Η εποχικότητα αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για τα ξενοδοχειακά καταλύματα. Σε σχέση με άλλους ευρωπαϊκούς προορισμούς, ο ελληνικός τουρισμός βρίσκεται στη μειονεκτικότερη θέση. Το πρόβλημα της εποχικότητας αφορά μεγάλο μέρος των ξενοδοχειακών καταλυμάτων και ειδικότερα εκείνων που δραστηριοποιούνται σε μικρότερες Περιφέρειες.

Οι συνέπειες της εποχικότητας είναι τεράστιες και αφορούν την απόδοση της επένδυσης του ξενοδόχου, την ίδια τη βιωσιμότητα του ξενοδοχείου, την απασχόληση και τα δημόσια έσοδα, που όλα μειώνονται ευθέως ανάλογα με τη μείωση των μηνών λειτουργίας του ξενοδοχείου. Όπως είναι αναμενόμενο, ο κύριος λόγος που τα ξενοδοχεία αναγκάζονται να κλείσουν είναι η έλλειψη επαρκούς ζήτησης για την κάλυψη τουλάχιστον του μεταβλητού κόστους.

Στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας, παρότι κατά τη διάρκεια των ετών σημειώθηκε αύξηση των διανυκτερεύσεων, από τη μελέτη σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα που πραγματοποιήθηκε, εμφανίστηκε πτωτική πορεία του δείκτη εποχικότητας με αποτέλεσμα τη μακροχρόνια τάση μείωσης της εποχικότητας στις διανυκτερεύσεις. Βέβαια, το συγκεκριμένο στοιχείο δεν θα μπορούσε να αποτελέσει το μοναδικό εργαλείο αξιολόγησης για την Περιφέρεια καθώς υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που θα μπορούσαν να επιδράσουν στον αριθμό των διανυκτερεύσεων όπως για παράδειγμα οικονομικές συγκυρίες. Η εποχικότητα του ελληνικού τουρισμού είναι ένα γενικότερο πρόβλημα και αφορά την τοποθέτηση, με την έννοια του μάρκετινγκ, του προϊόντος στη διεθνή αγορά. Η λύση στο πρόβλημα αυτό από τη φύση του είναι μακροπρόθεσμη.

Ολοκληρώνοντας, αξίζει να αναφερθούν ορισμένοι προτεινόμενοι άξονες παρεμβάσεων που θα μπορούσαν να ακολουθηθούν για την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας. Ειδικότερα:

- 1) Προστασία, ανάδειξη φυσικών τουριστικών πόρων.
- 2) Προστασία, ανάδειξη πολιτιστικών τουριστικών πόρων.
- 3) Οργάνωση, στήριξη, προβολή μεγάλων εκδηλώσεων Περιφέρειας.
- 4) Έλεγχος, οργάνωση, συμπλήρωση τουριστικής προσφοράς (καταλύματα, επιχειρήσεις, υπηρεσίες, υποδομές, τεχνική, ειδική τουριστική).
- 5) Ποιοτική αναβάθμιση, εμπλουτισμός τουριστικού προϊόντος (ανωδομές, υποδομές, υπηρεσίες).
- 6) Διαφοροποίηση τουριστικού προϊόντος - ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού.
- 7) Ενίσχυση ορεινών περιοχών, ολοκληρωμένες παρεμβάσεις.
- 8) Ανάπτυξη καινοτόμων δράσεων.
- 9) Προβολή τουριστικού προϊόντος

Βιβλιογραφία

1. Foreteler, Το μοντέλο χρονοσειρών (time series model), διαθέσιμο στο: <http://www.foreteler.gr/tmodel.html>, ημερ. ανάκτησης 12/01/2011, Αθήνα.
2. Boyer M., Le Tourisme, Εκδόσεις Seuil, Παρίσι, 1982.
3. Economics, Η Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας: Βασικά στοιχεία, Στατιστικά στοιχεία, διαθέσιμο στο http://www.economics.gr/AllMedia/_gr/, ημερ. ανάκτησης 04/01/2011, Αθήνα.
4. Sigaux G., Histoire du Tourisme, Εκδόσεις Decouverte de la Science, Γενεύη, 1965.
5. Thompson J., Special report, Fédération Internationale des Journalistes et Ecrivains du Tourisme (Διεθνής Ομοσπονδία Δημοσιογράφων και Συγγραφέων Τουρισμού - FIJET), διαθέσιμο στο: <http://www.fijet.net/newsletter/Newsletter1002.pdf>, ημερ. ανάκτησης 02/12/2010, Αθήνα.
6. Tocquer G., Zins M. Marketing du Tourisme, Εκδόσεις Caetan Morin, Κεμπέκ, 1989.
7. World Tourism Organization (U.N.W.T.O.), Αρχική, διαθέσιμο στο: <http://www.unwto.org>, ημερ. ανάκτησης 12/12/2010, Αθήνα.
8. Ακαδημία Τουριστικών Ερευνών και Μελετών (Α.Τ.Ε.Μ.), Τουρισμός: Μια παγκόσμια βιομηχανία, ημερίδα 03/10/2005, διαθέσιμο στο: <http://www.atem.gr/index.php?loc=deltia>, ημερ. ανάκτησης 18/12/2010, Αθήνα.
9. Βαρβαρέσος Σ., Τουρισμός - έννοιες – μεγέθη – δομές, Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα, 1998.
10. Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Αφίξεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ, κατά περιφέρεια, Επεξεργασία δεδομένων 2003 – 2009, Αθήνα, 2010.
11. Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Διανυκτερεύσεις στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου και κάμπινγκ, κατά περιφέρεια, Επεξεργασία δεδομένων 2003 – 2009, Αθήνα, 2010.
12. Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Μηνιαία στατιστικά δελτία ετών 1997 - 2007, Επεξεργασία δεδομένων, Αθήνα, 2010.

13. Εθνική Στατιστική υπηρεσία Ελλάδας (Ε.Σ.Υ.Ε.), Τουρισμός, Έρευνα εργατικού δυναμικού, 2010, Αθήνα.
14. Εταιρεία Τουριστικής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Α.), Αρχική, διαθέσιμο στο: <http://www.visitgreece.gr>, ημερ. ανάκτησης 11/12/2010, Αθήνα.
15. Ευσταθίου Π., Αναψυχή και τουρισμός, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2004.
16. Ηγουμενάκης Ν., Κραβαρίτης Κ., Λύτρας Π., Εισαγωγή στον Τουρισμό, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 1998.
17. Ηγουμενάκης Ν., Τουριστική Πολιτική, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 1997.
18. Λύτρας, Π., Κοινωνιολογία και ψυχολογία τουρισμού, Εκδόσεις Interbooks, Αθήνα, 2004.
19. Μανώλογλου, Ε., Μάρκου, Α., Παπλιάκου, Β., Τσάρτας, Π., Ο τουρισμός ως παράγοντας κοινωνικής αλλαγής, Εκδόσεις Εξάντας Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), Αθήνα, 1998.
20. Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας (Ξ.Ε.Ε.), Ξενοδοχειακό Δυναμικό Ελλάδας - Γεωγραφικές Περιφέρειες, Εκδόσεις- μελέτες – έρευνες, Στατιστικά στοιχεία ετών 2003 – 2010, διαθέσιμο στο <http://www.grhotels.gr/>, ημερ. ανάκτησης 20/12/2010, Αθήνα.
21. Τσάρτας, Π., Κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού σε μικρά αστικά κέντρα με τουριστική ανάπτυξη: εξαρτήσεις, διαπλοκές, προοπτικές, Εκδόσεις Εξάντας Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (Ε.Κ.Κ.Ε.), Αθήνα, 1998.
22. Τσίτουρας Α., Η Εποχικότητα στον τουρισμό στην Ελλάδα και στις ανταγωνίστριες χώρες. Εκδόσεις Ι.Τ.Ε.Π., 1998, σελ. 108-110.
23. Χαραλάμπους, Χ., Φωκιανός, Κ., Εισαγωγή στην R, πρόχειρες σημειώσεις, Τμήμα Μαθηματικών και Στατιστικής, Πανεπιστήμιο Κύπρου, 2η Έκδοση, 2010, Κύπρος.

Παράρτημα

Κατάλογος Πινάκων - Διαγραμμάτων

Πίνακας 1. Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Δ. Ελλάδας (2003 – 2009)	26
Πίνακας 2. Α.Ε.Π. κατά κεφαλή στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας ως ποσοστό του εθνικού μέσου όρου	29
Πίνακας 3. Εξέλιξη οικονομικών δεδομένων Δ. Ελλάδας (2002 – 2007).....	31
Πίνακας 4. Έρευνα εργατικού δυναμικού Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας	33
Πίνακας 5. Αφίξεις στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (2003 – 2009)	39
Πίνακας 6. Διανυκτερεύσεις στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 – 2009).....	40
Πίνακας 7. Μηνιαίες κλίνες στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας (1997 – 2007)	43
Πίνακας 8. Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αχαΐας	46
Πίνακας 9. Κατάταξη καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αχαΐας.....	47
Πίνακας 10. Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Ηλείας	50
Πίνακας 11. Κατάταξη καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Ηλείας	51
Πίνακας 12. Δυναμικότητα καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αιτωλοακαρνανίας.....	54
Πίνακας 13. Κατάταξη καταλυμάτων ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αιτωλοακαρνανίας..	55
Πίνακας 14. Μηνιαία κατανομή διανυκτερεύσεων Περιφέρειας Δ. Ελλάδας (2005 – 2009)	67
Πίνακας 15. Εποχικότητα Περιφέρειας Δ. Ελλάδας (1998 – 2007).....	69

Διάγραμμα 1. Συμμετοχή των νομών στην συνολική έκταση της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.....	24
Διάγραμμα 2. Εξέλιξη αριθμού καταλυμάτων Δ. Ελλάδας (2003 – 2009)	27
Διάγραμμα 3. Εξέλιξη αριθμού κλινών Δ. Ελλάδας (2003 – 2009).....	28
Διάγραμμα 4. Εξέλιξη τοπικών μονάδων και απασχολουμένων Δ. Ελλάδας (2002 – 2007)	32
Διάγραμμα 5. Εξέλιξη απασχολουμένων Περιφέρειας Δ. Ελλάδας ανά τρίμηνο (1998 – 2010)	35
Διάγραμμα 6. Εξέλιξη κύκλου εργασιών Δ. Ελλάδας (2002 – 2007)	36
Διάγραμμα 7. Εξέλιξη μισθών και ημερομισθίων, ακαθάριστων επενδύσεων σε υλικά αγαθά Δ. Ελλάδας (2002 – 2007)	37
Διάγραμμα 8. Αφίξεις στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (2003 – 2009).....	39
Διάγραμμα 9. Διανυκτερεύσεις στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 – 2009)	41
Διάγραμμα 10. Διανυκτερεύσεις ημεδαπών και αλλοδαπών στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 – 2007).....	42
Διάγραμμα 11. Κλίνες στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας (1998 – 2005)	44
Διάγραμμα 12. Πληρότητα καταλυμάτων στην Περιφέρεια Δ. Ελλάδας.....	45

Διάγραμμα 13. Δυναμικότητα καταλυμάτων και κλινών ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αχαΐας	46
Διάγραμμα 14. Αριθμός ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατάταξη Ν. Αχαΐας.....	48
Διάγραμμα 15. Αριθμός δωματίων ανά κατάταξη Ν. Αχαΐας	49
Διάγραμμα 16. Δυναμικότητα καταλυμάτων και κλινών ξενοδοχειακού τύπου Ν. Ηλείας	50
Διάγραμμα 17. Αριθμός ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατάταξη Ν. Ηλείας	52
Διάγραμμα 18. Αριθμός δωματίων ανά κατάταξη Ν. Ηλείας.....	53
Διάγραμμα 19. Δυναμικότητα καταλυμάτων και κλινών ξενοδοχειακού τύπου Ν. Αιτωλοακαρνανίας	54
Διάγραμμα 20. Αριθμός ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανά κατάταξη Ν. Αιτωλοακαρνανίας.....	56
Διάγραμμα 21. Αριθμός δωματίων ανά κατάταξη Ν. Αιτωλοακαρνανίας.....	57
Διάγραμμα 22. Κατανομή διανυκτερεύσεων και εποχικότητας Περιφέρειας Δ. Ελλάδας (2005 – 2009).....	71
Διάγραμμα 23. Εποχικότητα ανά μήνα Περιφέρειας Δ. Ελλάδας (2005 – 2009)	72